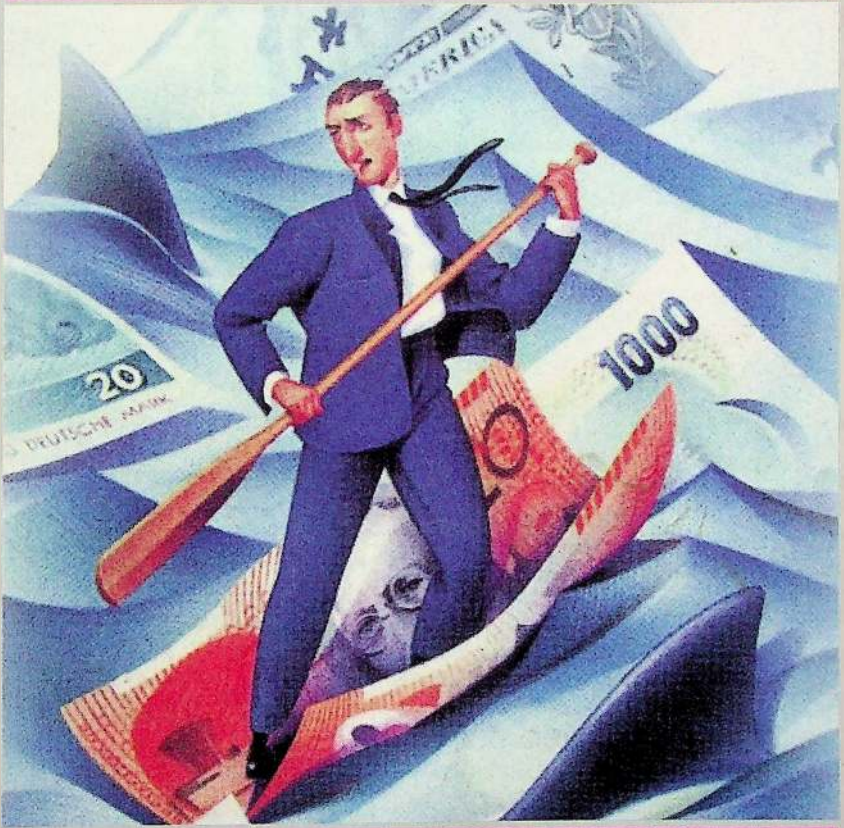

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

1

AYLIK DERGI
YIL : 36
OCAK 1999
•
750.000 LİRA

- TÜRKİYE'DEKİ EKONOMİK KRİZİN TEMELİNDEKİ NEDENLER VE BUNALIMDAN ÇIKIŞ YOLLARI
- ÜLKELERİN ZENGİNLİĞİNİN KAYNAĞI NEDİR?

Yüzde yüz geri dönüş-üm!

'98 yılı Şubat ayında Arthur Andersen tarafından 20 ajans nezdinde yapılan araştırmaya göre, reklamcılarının medya planı yaparken ilk tercihleri Hürriyet. Çünkü **"Hürriyet verilen ilanı en çok satışla sonuçlandıran gazete"**. Yani, geri dönüşü en yüksek gazete. Hürriyet'te sözler uçmuyor, tam elli yıldır etkili reklam mesajları olarak hedef kitleye ulaşıyor!

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

OCAK 1999 • YIL: 36 • SAYI: 1 • 750.000 LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI**

**Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKÖL**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Battırel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalika • Ozer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenşay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaloğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özlhan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

**Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ**

BU SAYIDA

Okurlara Mektup 2

EKONOMİK YORUMLAR 3
**DR. ÖZTİN AKGÜÇ
KEMAL KURDAŞ**

Ekonomik Göstergeler (Dış) 26

Doç. Dr. Hasan Gürak
Ülkelerin Zenginliğinin
Kaynağı Nedir? 27

Yrd. Doç. Dr. Ayhan Gençler
İstihdam Dinamiklerinde
Küresel Bloklar 37

Doç. Dr. Mehmet Bolak
Sermaye Piyasası 47

Abone Formu 56

Dergiden

BİR YILI KAPATIRKEN

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

"Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi" 1999 ile birlikte 36'ncı yayın yılına başlamış bulunmaktadır. Her yılın ilk sayısında olduğu gibi bir kez daha yineliyoruz. Sadece belirli konuları ele alan ağırbaşlı bir yayın organının yaşamını aralıksız 35 yıl başarıyla sürdürülebilmesinin başta gelen nedeni, okurlarının gösterdikleri yakın ilgidir. Bu sayının eki "Ayrı Bası", bir bakıma 1998 yılının bilançosu niteliğindedir. Bir önceki yılın dergilerinde; 44 ayrı yazarın kaleme aldığı 5'i ayrıntılı inceleme ya da araştırma olmak üzere 61 adet yazı ve çeviri 4 bilim ve iş adamı ile üst kademe yöneticisinin katıldığı 1 "Ekonomik Yorumlar" toplantısı, yurt içi ve dışındaki gelişmelere ilişkin 22 "Ekonomik Göstergeler" tablosu ve "Sermaye Piyasası" ile ilgili 12 ayrıntılı yazı yer almıştır. Bu, Dergi'ye yazarların ve konuşmacıların da ilgi gösterdiklerinin belirgin kanıtıdır. 1998 sayılarında 73 adet reklamın yayımlanması ise, Dergi'nin kuruluşlar için etkili bir reklam aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Dergi'ye sürekli destek olan; okurlarımıza yazarlarımıza, konuşmacılarımıza ve reklam veren kuruluşlara; çalışmalarımıza değerli görüşleriyle olumlu katkılarda bulunan Danışma Kurulu Üyelerimize; içten teşekkürlerimizi sunar, yeni yıllarını en iyi dileklerimizle kutlarız.

Dergi, geride kalan yıllarda olduğu gibi, 1999 yılında da hiçbir kişi ve kuruluşa ödün vermeyen tutumunu sürdürecektir. Türkiye'nin ekonomik açıdan daha aydınlık yarınlara ulaşması yolunda çaba harcayanlara yardımcı olacak "ekonomik konuları tartışarak ülkemiz için en gerçekçi politika ve yöntemleri bulma" amacından sapmayacaktır.

Yılın bu ilk sayısında "Türkiye'deki Ekonomik Krizin Temelindeki Nedenler; Bunalımdan Çıkış Yolları" konulu "Ekonomik Yorumlar" bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin nedenleri araştırılmakta ve Türkiye'nin bu krizden, bu bunalımdan nasıl çıkacağı araştırılmaktadır. Dergi'deki yazıların, her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini ümit ediyoruz. Tümünü okumanız içten dileğimizdir.

Saygularımızla,

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Türkiye'deki Ekonomik Krizin Temelindeki Nedenler; Bunalımdan Çıkış Yolları

AKGÜÇ – Türkiye ekonomisinde kriz olarak nitelendirilebilecek bir durgunluğun yaşandığı kesin. Bunu çeşitli istatistiklerde de görebiliyoruz. Dış ticaret hacmi daralıyor, yatırımlar reel olarak azalıyor, inşaat ruhsatlarında, izin belgelerinde çok önemli düşüşler var. Bunların hepsi ekonomide bir durgunluğun veya gerileyişin göstergeleri. Nitekim Türkiye'de 1998 yılının ilk üç ayda ki büyüme hızı % 8 iken daha sonra ikinci üç ayda % 4'e, üçüncü dönemde de, % 1.9'a düştü. Resmî rakamlara göre giderek gerileyen, düşen bir büyüme

KATILANLAR:

- Dr. Öztin Akgüç
- Kemal Kurdaş

hızımız var. Bu gelişmeler bazı çevrelerde bir bunalım göstergesi olarak yorumlanıyor. Acaba Türkiye gerçekten bir bunalım içinde mi? Dilerseniz ilk önce bu konudaki görüşlerinizi alayım. Daha sonra Türkiye bu bunalımdan nasıl çıkabilir onu tartışırız. Buyurun Sayın Kurdaş.

KURDAŞ – Türkiye tabii ki bir bunalımda. Aslında Türkiye'nin geçen 20 yılda, fakat özellikle son 10 yılda izlediği ekonomik politikalar Türkiye'yi çok daha evvel ve daha vahim bunalımlara sokmuş olmalıydı. Bu politikaların doğal so-

nucu olarak böyle bir kriz doğmalıydı. Fakat Türk ekonomisi, Türk insanı gene direndi. Yine devletin hatalarını hafifletecek önemli çareler buldu. Fakat sonunda yalnız Türk ekonomisi değil, dünyanın hiçbir ekonomisi bu hatalara ilanihaye tahammül edemezdi. Nihayet bunların etkisi ya da yansıması önümüze kriz olarak döküldü.

"türkiye'nin geçmiş yıllarda izlediği politikalar, türkiye'yi çok daha ewel ve daha vahim bunalımlara sokmuş olmalıydı, bu politikaların doğal sonucu böyle bir kriz doğmalıydı"

Aslında senelerdir Türkiye ekonomisinde bu kriz bünyeye işliyordu. Hatırlarsanız 1987 yılında Türkiye ihracatı ile ithalatı arasında yakın bir dengeye erişmek üzereydi. İhracat, ithalatın % 92'sini karşılar duruma gelmişti. Daha sonraki yıllarda Türkiye, ekonomi politikasında başka pek az devletin yaptığı belki de kimsenin yapmadığı hatalar yapmaya başladı. Bunlardan biri, şiddeti enflasyon ortamında döviz kurunun enflasyonun gerisinde ayarlanması; buna mukabil

devlet iç borçlarının faizlerini ise enflasyonun çok üstünde tutulması; Türkiye'ye sıcak para akımının teşvik edilmesidir. Hatırlarsanız biz buna 1988 yılında Dergimizde ilk isyan bayrağını açtık. Dedik ki; Yüksek bir enflasyon ortamında - o devirde % 50 - 60 arasındaydı - dışa açık bir pazar ekonomisi, döviz kurunu uzun süre enflasyonun altında ayarlayamaz. Eğer bu sıcak para akımını teşvik için yapılıyorsa bu bir intihar hareketidir. Çünkü bu şekilde yapılacak bir hareketle döviz kurundaki düşüklük yetmiyor. Devlet bir de buna yüksek faizle prim veriyor. Devlet dışarıdan para getiren adama bir nevi taahhütte bulunuyor. "Ben döviz kurunu enflasyonun altında ayarlarım, sen parayı getir, devlet tahviline yatır. Ben sana enflasyonun üstünde hatta çok üstünde faiz veririm. Bir sene sonra parayı tahsil edersin. Elindeki para ile getirmiş olduğun döviz geri götürürsün, sana da büyük bir kar marjı kalır" diyor. Bu sistem ilk tesis edildiği zaman (1988 yılının ikinci yarısı) parasını getirip bir yıl sonra geri götürülenler dolar bazında reel kârları hiçbir zaman % 30'un altına düşmedi. Zaman zaman % 40'ı buldu. Bunalım dönemlerinde ise % 50'yi bile bulmuştur.

Böylece 1988 yılının ikinci yarısında Türkiye kur makası sistemiyle bir yağma ekonomisi haline getirildi. Sıcak parayı Türkiye'ye getir-

mek için, döviz kurunu enflasyonun altında ayarlayacaksınız. Fazla değerlenmiş bir kur politikasını bilinçli bir şekilde uygulayacaksınız ve gelen paraya da çok yüksek bir faiz vereceksiniz. Böylece ekonomide iki büyük mekanizmada, iki makro fiyatta, kurda ve faizde muazzam bir hata yapıyorsunuz. Faizler çok yüksek. Devlet dışarıdan sıcak para getirmek için kendi isteğiyle ekonomisini çok yüksek bir faiz ekonomisi haline getirerek ve aynı zamanda döviz kurunu fazla değerlenmiş düzeyde tutarak reel ekonomisini muazzam bir baskı altına alıyor. Herkes bu tedbirlere gildiği zaman işin parasal yanını tartıştı. Bizim iktisatçılarımız buna kur makası adını verdi. Ben ise "İntihar Makası" derdim. Bununla dışarıdan sıcak para gelir mi? Gelir, nitekim geldi. Bu para geldikten sonra uzunca bir zaman Türkiye tehlikeyi anlamadı. Bunu yeni bir dönem zannetti. Türkiye'de döviz sorunu ortadan kalktı tartışmaları oldu. Döviz tabii ki gelir. Adamın dövizine siz, dışarıda % 5 - 6 kazanırken % 30 - 40 reel kâr verirsiniz gelir. Dünyanın bütün kaçakçıları paralarını buraya getirir. Ama gelen bu paranın Türkiye'ye maliyeti çok yüksek olur. Gelen para aynı zamanda spekülâtif bir paradır. Geldiği gibi de kaçar. Bu sistem ekonominizde çok yüksek faiz düzeylerinin oluşmasına neden olur.

Bunun reel ekonomi üzerinde muazzam baskısı olacaktır.

Fazla değerlenmiş döviz kuru ihracatın rekabet gücünü azaltır. Giderek ihracatın dış pazardan çekilmesine neden olur. Sanayi kapandır, krize girer. Bu ucuz dövizle ithalata büyük kapılar açmış olursunuz. İç pazar ithal seline uğrar. 1988 yılından sonra bu değişikliğin etkisi Türkiye'de hemen görüldü. 1989 - 1990 yıllarında ithalat bir senede % 35, ihracat ise % 5 arttı. 1987 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 90'nın üzerine çıkmıştı. Bu oran giderek % 50'lere kadar gerilemiştir. İthalat ile ihracat arasındaki fark bir kat ise, anlamınız ki sizin döviz kurunuzda çok ciddi bir problem vardır. Türkiye 1988 yılının ikinci yarısından beri bu faciayı yaşıyor. Dışarıdan sıcak parayı getiriyor, onu kullanıyor. Ama ekonomisindeki yüksek faizin ve fazla değerlenmiş döviz kurunun baskısıyla reel ekonomisi bir türlü potansiyeline ulaşamıyor. En ufak bir hatada da büyük yıkıntılar oluyor.

Bu gidişin Türkiye'yi daha evvel büyük bir krize götürmesi kaçınılmazdı. Fakat 1994 yılında biz istemeyerek bir kriz yaşayarak - Tanrı Çiller'in bilmeyerek getirdiği bir kriz var - ufuneti biraz dağıttık, erteleddik. Devletin borçlanmadaki çıkmazını kırabilmek için, Çiller hükümeti 1994 başında piyasa yeri-

ne Merkez Bankasından borçlanma yoluna gitti. Çiller'in ümidi Merkez bankasından çıkan parayı Sermaye Piyasasına yönlendirmektir. Oysa o para dövize hücum etti. Merkez Bankasından çıkan paranın döviz karşısındaki işleyişini de iyi düzenleyemediler. İlk önce ellerindeki döviz ucuzca elden çıkardılar, sonra müdahale etmek istediler. Muazzam bir yıkıntı oldu. Fakat o yıkıntı sonunda Türkiye döviz kurunu istemeyerek de olsa biraz ayarlamış oldu. O ayarlama reel ekonomiye biraz nefes verdi. Ama asıl büyük krizin gelmesi kaçınılmaz idi.

"sıcak para sizi dış dünyaya karşı fevkalade zayıf ve hassas yapıyor, dışarıdaki her kriz buraya yansıyor, dışarıdaki krizi yaratan da sıcak para, buradaki de sıcak para; bir piyasa ekonomisinde, yüksek enflasyon ortamında döviz kurunu siz enflasyonun gerisinde ayarlayamazsınız, ayarlarsanız reel ekonominiz yıkılır"

Sıcak para sizi dış dünyaya karşı fevkalade zayıf ve hassas yapıyor.

Dışarıdaki her kriz buraya yansıyor. Dışarda kriz yaratan da sıcak para, buradaki de sıcak para. Sizin için krizi büyütme istidatını gösteriyor. Şimdi politikacılarımız diyor ki "bu kriz dünya krizinin sebebiyledir. Hayır, sen bu krizin içindeydin zaten". Dünya krizi senin - bu arada yanlış aldığın tedbirler ile - birikmiş cerahatini patlattı. Cerahat ortaya döküldü. Dünya krizinin etkileri, bizim gibi yıpratılmış zayıf bir ekonomiye daha büyük boyutta yansdı. Şunu muhakkak söylemek lazım. Bir piyasa ekonomisinde, yüksek enflasyon ortamında döviz kurunu siz enflasyonun gerisinde ayarlayamazsınız. Ayarlamazsınız reel ekonominizi yıkar. Yıkılış yalnız sanayide değil. Turizm kesiminde de, tarım kesiminde de, dövize dönük bütün kesimlerde de olur. Köylü bile bunu hisseder. Neredeyse evimizdeki her sebze ve meyvede dışardan gelmeye başlar. Böyle giderse tabii ki yıkılır Türkiye.

AKGÜÇ – Politikacıların dediği gibi bu kriz, dünya krizinin bir yansıması değil. Dünya para piyasalarındaki bunalım belki bir ölçüde etkilemiştir. Ancak Türkiye'nin bir krize gireceği çok daha önceden öngörülmüyordu. Yazılmıştır, hatta zamanı bile söylenmiştir. 1998 yılının ikinci yarısında Türkiye bir krize girecek diye 1996 ve 1997 yıllarında böyle bir kriz öngörülmüştü. Bunun nedenlerinden biri sizin de

belirttiğiniz gibi döviz kurunun düşük olması ve çok yüksek faiz politikası uygulanması idi. Hükümetler bir açmaz içerisinde. Biliyorsunuz devlet gelirleri son derece kısır. Devlet ödediği faizin % 70 - 80'ini vergi gelirlerinden karşılıyor. En temel yatırımları yapma, memur maaşlarını bile ödeme gücüne sahip değil bu devlet. O durumda devlet çarkı şöyle çevirmeye çalışıyor; borçlanarak. Bu borçlanma mekanizması ister istemez devleti kısa vadeli bir görüşle, günü kurtarmak için faizi yüksek ödemeye götürüyor. Döviz kuru artışında TL faizi ile yabancı paranın faiz farkının altında tutalım ki, karşı tarafa yüksek rantlar sağlanabilsin ve sıcak para gelsin. Yani sorunu çözebilmek için, bir de Türkiye'nin iç ve dış borçlar sorunları var. Hükümetler kamu borçları sorununu çözemedikleri için belki zorunlu olarak böyle bir yola başvuruyorlar. Ya da o yolda devam ediyorlar.

KURDAŞ – Bu politikalar yalnız Türkiye'yi dış borçlarında değil, iç borçlarında da, genel ekonomik yönetiminde de çıkmaza sokmuşlardır. Sizin bahsettiğiniz çıkmaz da onların eserleridir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Türkiye'nin böyle bir sorunu yok. Hatta 1970'li yıllarda da yok. 1980'li yıllarda başladı borçlanma sorunu. Bu maalesef bir takım insanların vizyon sahibi diye meth etmeye kalktığı, rahmetli

Turgut Özal'ın Türkiye'ye getirdiği korkunç bir faturadır, bedeldir. Özal 1980'den sonra Türkiye'ye çok yüksek oranlı süregelen enflasyonu getirdi. İlk icraatı biliyorsunuz, devletin mali disiplini, mali sistemini, mali kontrolünü sıfırlamak oldu. Onu bir kere sıfırladıktan, bütün kontrolleri de kendi eline aldıktan sonra; devletin giderlerinde sınırlar kalktı. Hiçbir kontrol kalmadı. Devlet, aşırı müsrif giderlerini karşılamak için 1984 yılından itibaren hem içte hem de dışta masif bir şekilde borçlanmaya başladı. 1984 - 1988 yılları arasında dış borçlar resmi kanallardan oldu. Dış yardımlar, Para Fonu, Dünya Bankası v.s. 1988 yılında yukarıda bahsettiğimiz öldürücü "intihar makası" mekanizmasını getirdi. O mekanizma Özal'dan sonra da bu güne kadar kullanıldı.

İç borçlarda da aynı hikâye. Devlet kendini kontrol edeceğine, masraflarını kısıtlayacağına ve devlet gelirlerini arttıracak vergi tedbirleri alacağına, kolay yola, borçlanma yoluna gitti. Politikacı, popülist politikacı vergi alanında bir ke-re tedbir aldı. O da rahmetli Vural Arıkan'ın bir tedbiri oldu. Katma Değer Vergisi. Sayın Turgut Özal herhalde orada bir açmaza düştü. İlk fırsatta da Sayın Arıkan'ı tasfiye etti. Türkiye vergi konusunda bir tedbir aldı; buna karşı masrafları her yıl ölçsüz oranlarda kabardı.

1984 yılından evvel Türkiye piyasadan hemen hemen borçlanmazdı. 1984 yılında piyasadan kütleli iç borçlar devreye geldi. Dış borçları da 1988 yılına kadar adamakıllı kullandı. Fakat 1988 yılında dış borçlanmada artık resmi kanallar tıkanmıştı. Özal o dönemde kafasını, ayrıca vicdaniyi de toplayıp bu ekonomiye hizmet edebilirdi. Devlet masraflarını kısacak tedbirleri alır, döviz kurunu biraz ayarlar; Türkiye istikrar içinde kalkınmasına devam ederdi. Oysa o (yani Özal) öldürücü "intihar makasını" getirdi ve iç borçlarda da son derece yüksek faizle devletin olur olmaz bütün masrafını finanse edecek bir hareketi başlattı. O kur makası, içte ve dışta masif borçlanma Türkiye ekonomisini mahvetti. Bugünkü yıkıntının temelinde o hareket vardır. Devlet, ekonomide oluşan bütün fonları kendisi kapmaya başladı, yüksek faizle.

Sanayinin ve bilhassa Anadolu sanayinin bankalarla bağı koptu. Çünkü devlet yüksek faiz verince Anadolu sanayii için o yüksek faizi taşımak imkânı kalmadı. Bu arada bildiğiniz gibi iç tasarruflar düştü. Hükümetlerin sıcak parayla sağlamayı ümit ettikleri dış kaynak tutarından daha fazla oranda düştü. Türkiye'nin tasarruf hareketi gevşedi, yatırımları gücünü kaybetti. Bu arada Türkiye'de bir rantiyer sınıfı teşekkül etti. Bu rantiyenin bir kıs-

mı büyük sanayici. Bir kısım büyük sanayi durumu zamanında kavradı. Kazandığı paraların önemli bir kısmını repoya yöneltti, yatırımcılığı bıraktı, repoculuğa başladı. Türkiye'de iki sanayi kesimi var. Büyük repocu sanayimiz ve onun dışındaki sanayimiz. Repocu büyük sanayi bankalarla beraber ekonomide toplanan fonları alıyorlar. Devlet onlara fantastik güzel faizler veriyor.

Fakat Anadolu sanayinin borçla işe başlamak imkânı yok. Borçla başladığı zaman iflas demek. % 130 - 140 ile kredi alıp, yatırım yapmak düşünülemez. İşletmecilik yapmakta mümkün mü? Şimdi de daha vahimi oluyor. Son aylarda devlet gene sözüm ona sıcak paranın kaçışını önlemek için veya kaçan sıcak parayı geri getirmek için faiz oranlarını % 150 - 155'e çıkardı. Banka topladığı mevduatı % 150 - 155 ile devlete verirken, hiç bu parayı % 100 ile % 120 ile sanayiye kredi olarak verir mi, vermez. Faizler % 150'ye çıktığından beri birkaç aydır bankalar sanayiden daha evvelce vermiş oldukları kredileri bile geri istiyorlar, erken ödemelerini istiyorlar. Krizi başlatan, derinleştiren hareketlerden biri de bu oldu. 29 Ekim 1998 tarihinde Antalya 'da ODTÜ mezunlarının yapmış olduğu bir toplantıya katıldım. Orada bana Denizli'li bir sanayici dedi ki, "Efendim bütün sanayide bir kriz var. Fakat bizde henüz bir kriz

yok". Bende "hiç merak etme bu kriz size de gelecek" dedim. On gün sonra kıyamet koptu. Çünkü oradaki kredileri bankalar geri istemiş. % 135 faizle kredi veriyorlarmış. Devlet % 155 veriyor. Banka sanayici ile niye uğraşsın, parayı sanayiciden geri alır, devlete verir. Düşünebiliyor musunuz bir devlet var, müthiş mürşif. Sonuçlarının ne olabileceğini düşünmeden, hesaplamaadan habire borçlanıyor. Gelirleri arttırmak için ilk defa bu Maliye Başkanı bir hamle yaptı.

"devlet kendini kontrol edeceğine, masraflarını kısıtlayacağına veya devlet gelirlerini arttıracak vergi tedbirleri alacağına, kolay yola borçlanma yoluna gitti; banka topladığı mevduatı % 150 ile devlete verirken, hiç bu parayı % 100 – % 120 ile sanayiye kredi olarak verir mi"

AKGÜÇ – Bence bu hamle gelirleri arttırıcı değil, azaltıcı yönde oldu. Niyet iyiydi ama 1999 yılı bütçesine baktığınız zaman vergi gelirlerinde yine bir artış yok. Vergi ge-

lirlerinin GSMH'ya oranının düşmesi bile söz konusu olabilir.

KURDAŞ – Ben Sayın Temizel'in niyetini iyi görüyorum. Çünkü ondan evvel hiçbir hareket yapılmadı. Devlet sürekli giderlerini arttırıyor, israf içinde. Sanayinin elinde hiçbir fon bırakmıyor. % 150 faiz veren bir devlet bu ekonomiye nasıl yansır diye düşünmeli. Bunlar son on senedir hep aynı şeyi düşünüyorlar. Nasıl daha çok borçlanırım, nasıl daha çok sıcak para getiririm. Bu bir memlekete yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Bu haksızlık Türkiye'yi bir çukura getirmiştir. Bu çukurdan çıkış kolay olmayacaktır. Aldıkları tedbirler bel-

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

ki birtakım insanlara ümit vererek bir ay birbuçuk ay çalışmaya zorlar. Fakat bir taraftan enflasyon devam edecek, bir taraftan döviz kuru onun altında tutulmaya devam edecek, bir taraftan devlet % 150 faiz vererek sıcak paraya milletin kaynaklarını yedirecek; gelen sıcak para ilk fırsatta yeniden kaçacak ve siz bu % 150 - 155 faizle devletin borçlarını bir senede 2,5 kat yapacaksınız. (Hatırladığım kadarıyla 1979 - 1980 yıllarında Türkiye'nin 15 milyar dolar dış borcu vardı. Şimdi ise 100 milyar dolara yakın borcu var.) Eğer bu iş böyle gelmiş; böyle gidecekse içinde yaşadığımız krizden kolayca kurtulabileceğimizi düşünmek vahim bir hata olur, saf-lık olur.

"altyapı, yatırım diye bir şey yapılmadı, enerji yatırımları kısıldıkça kısıldı, bir süre sonra imalat sanayi gelişse bile bunu besleyecek enerji yok"

AKGÜÇ – Büyük bir potansiyel yaratırsınız da üretimde. Dersiniz ki bu üretim potansiyeli günün birinde zaten devreye girecek, so-

runlar çözülecek. Böyle bir üretim potansiyeli yaratılmadı. Altyapı yatırımı diye hemen hemen birşey yapılmadı, enerji yatırımları kısıldıkça kısıldı. Bir süre sonra imalat sanayi gelişse bile bunu besleyecek enerji yok. Ufak tefek tesisler yaparak, enerji sorununu çözüyoruz diye övünüyorlar.

KURDAŞ – Fazla değerlendirilmiş bir döviz kurunun yani enflasyonun altında tutulmuş bir kurun reel ekonomiyi nasıl tahrip ettiğini, edeceğini Dergi'mizin 1990 Şubat nüshasında yayınlanan "Ekonomide Bunalıma Doğru" başlıklı makalede ve çeşitli Açık Oturumlarda uzun uzun anlatmıştım. Burda da bir örnekle tekrar anlatmak istiyorum. Çünkü Türkiye hâlâ bunu anlamıyor; farz edelim bir ekonomi var, dış ödemeleri dengede, 1 dolar eşittir 100 TL. Ben bir sanayiciyim, bir makine parçası üretiyorum. Benim ürettiğim mamülde dış dünyada 1 dolara satılıyor. Yani dünyadaki fiyatı 1 dolardır. Ben bunu ihraç ettiğim zaman başlangıçta 100 TL. alıyorum. Kabul edelim ki bu 100 TL.'nin 80 TL'si benim maliyetim, 20 TL'si ise kârım. Daha sonra bu devlet vizyon sahibi bir zatın eline geçiyor. Devlet o sene bu ekonomide % 80 enflasyon yaratıyor. Enflasyon % 80 olduğu halde siz döviz kurunu % 40 ayarlatıyorsunuz. Sene sonunda döviz kurunuz 140 oluyor. Ben sanayiciyim öyle bir sana-

yiciyim ki bütün girdilerimi iç pazardan sağlıyorum, yani hakiki maddada katma değer yaratan bir sanayiciyim. % 80 enflasyon olunca benimde maliyetlerim ona göre artıyor. Benim ürettiğim malın birim maliyeti 144 TL. oluyor. Ben malımı ihraç etmeye başladığım zaman 1 dolara % 40 döviz kuru artışına göre 140 TL'ye satıyorum. Başlangıçta 4 TL. zarar ediyordum. Ben burada bir sanayici olarak ne yaparım. Farz edelim önümüzdeki sene enflasyon % 60 oldu. Devlet döviz kurunda yine % 40 olarak ayarladı. Benim maliyetim bu defa 230 TL'ye çıkar. 1 dolar ise 196 TL. olur. Benim zararım 34 TL. olarak belirir.

Açıktır ki bu şartlar altında, bu politika devam ederse artık ben dışarı ihracat yapamam. Şöyle denilebilir sen bunu 1 dolara satıyordun, şimdi 1,5 dolara sat. Fakat dünya pazarında bunun fiyatı 1 dolardır. Ben bunu 1,5 dolara satarsam bunu benden kimse almaz. Biraz rasyonalizasyon tedbirleri alırsın, maliyetleri düşürürsün. Örneğin 10 işçi ile yaptığın işi 7 işçi ile yaparsın, işçi çıkartırsın, işçi ücretlerini arttırmakta hasis davranırsın. Bütün bunlar bile seni ikinci yıldan itibaren kurtarmaya yetmeyecektir. Alternatifin nedir, fabrikanı kapatmaktır. Bu örnek turizm sektöründe geçerlidir. Çünkü orda da fiyatlar dünya pazarında belirleniyor,

siz o fiyatları uyguluyorsunuz. "Şimdi size anlatacağım benim öğrencim olan bir otel işletmecisinin başından geçenlerdir. Öğrencim 10 yıl evvel bir otel yapmış dışarıdan turist getiriyor. Her bir kişi için 40 dolar alıyor. Bu 40 dolar ile başlangıçta masraflarını karşılıyor, % 10 - 15'te kâr ediyor. Sonra benim masraflarım arttı 40 doları 50 dolar yapamadım, 42 dolar dahi yapamadım. Bir süre sonra bu 40 dolar ile ben maliyetimi karşılayamaz oldum. Bir süre sonra maliyetimin % 40'ını karşılayamaz hale geldim ve oteli kapattım. İki sene boş kaldı. Sonra bir Karadenizli vatandaş gelip, bu oteli ben işletirim dedi. Ben-

KEMAL KURDAŞ

de oteli ona üç yıllığına kiraladım. Aradan bir sene geçti. Geldi bana dedi ki, ben masraf ediyorum, fakat masrafımı geri alamıyorum. Ne olursun şu mukaveleyi iptal edelim. Mukaveleyi iptal ettik, şimdi orayı alışveriş merkezine dönüştürüyoruz." Onun için geçmiş son 20 yılın hükümetlerinin bütün mensuplarına; halen politikada olanlara ve Devletin üst kademe bürokratlarına şöyle seslenmek isterim: Döviz kurunda yapmış olduğunuz hataların hiçbir meşruiyeti yok. İsrafınızı karşılamak için, dışarıdan sıcak para getirmek hedefi ile döviz kuruyla oynuyorsunuz. Gördüğünüz gibi sanayiciden sonra turizmciye; bunalımda. Gerçekten bütün turizm kesimi bunalımda. Maliyetleri düşürmek için ellerinden geleni yapmışlar, fakat bizim turizm kesiminde kalite düşmüş. 5 kişi ile hizmet edilen yer, 1 kişiye indirmişler. Siz turist olarak gittiğiniz yerde bana bir kahve getir diyecek kimseyi bulamıyorsunuz. Turizm kesiminde büyük bir bunalım var, Ankara kendini aldatıyor. Nakliyecilikte de çok büyük bir bunalım var.

Aynı bunalımı döviz kazanan bütün kesimlerde gözlüyoruz. Ama bunalım döviz gelirleriyle sınırlı değil. Bu döviz kuru Türkiye'yi ağzına kadar haksız bir dış rekabete açtı, ithalata açtı. Türkiye'ye bir ithalat seli gelmekte, herşey gelmekte. İthalat, ihracatımızın iki katı oldu.

Bu arada dünya ile ilişkilerimizde değişiklikler oldu. Bir Gümrük Birliği yaptık. Biz yine döviz kurumuzda sözünü ettiğimiz intihar politikasını devam ettirdik. Dünyada rakiplerimiz var, başlangıçta bu kurda onlarla rekabet ediyorduk. Çünkü kur politikalarında onlar da hata yapıyorlardı. Onlar da döviz kurlarını gerçekçi olmayan düzeyde tutuyorlardı. Fakat onlar sonradan bir bunalıma girdiler ve kurlarını ayarladılar. Benim rakiplerim % 40'tan başlayıp % 130'a kadar çıkan oranlarda kurlarını ayarladılar. Ben ise kurumu enflasyon oranının altında tutmaya devam ettim ve dünya pazarından en az % 40 pahalı hale geldim sonuçta pazardan çekildim. Bu son on yılın hikyesidir.

"bu döviz kuru türkiye'yi ağzına kadar dış rekabete açtı, ithalata açtı; türkiye'ye bir ithalat seli gelmekte, her şey gelmekte; ithalat, ihracatımızın iki katı oldu; bu arada dünya ile ilişkilerimizde değişiklikler oldu"

Şimdi politikacılar günahı birbirlerine atmaya uğraşıyorlar. Sen suçlusun, ben suçsuzum diye...

Hepsi sapına kadar suçludurlar. Ama baş suçlu Özal'dır. Ondan sonra gelen hükümetlerde suçludurlar. Sayın Demirel Özal'ın yaptığı hataları bilmektedir. 1988 yılında bizim Dergi'mizde yapmış olduğumuz ikazları okumuş ve Meclis'e de taşımıştır. Ama Başbakan oldu, aynı hataları derece farkı ile devam ettirdi. Şimdi Cumhurbaşkanı olarak önünde bu hatalar en vahim şekilde yapılıyor. Hepsi suçludur, bunun bedelini zavallı Anadolu ödüyor, hepimiz ödüyoruz. Türkiye'de bu sistemin devamını isteyenler tabii var, güzel bir rantiyer sınıfı var. Bankalarımızda çok rahat; kredi v.s. ile uğraşacaklarına, fonları halktan topluyorlar, devlete veriyorlar. Büyük kârlar ediyorlar.

"şimdi politikacılar günahı birbirlerine atmaya uğraşıyorlar; sen suçlusun, ben suçsuzum diye; hepsi sapına kadar suçludurlar, ama baş suçlu Özal'dır; ondan sonra gelen hükümetlerde suçludur, bunun bedelini zavallı türk halkı ödüyor, hepimiz ödüyoruz"

AKGÜÇ – Bankalar dışarıdan da borç alıyorlar.

KURDAŞ – Hatta biraz fazla faiz vererek dışarıdan borç alıyorlar. Türkiye üzerinde aynı oyunu onlar da oynuyorlar. Artık Türkiye'de sanayici ile banka iş yapamaz durumda. Yaparsa intihar eder. % 140, % 150 faizle kredi alıp işletmecilik olur mu? Hele devlet sizin yaptığınız üretimi hatalı kur politikasıyla dış pazarda boğarsa, hele devlet böyle bir döviz kuru sistemi ile senin 150'ye mal ettiğini, dışardan kapıları açarak 100'e ithal ettirirse. Böyle bir ekonomi tabii ki yürümeyecektir. Hiç kimse kimseyi aldatmasın. Türkiye 20 yıldır çok aşırı bir enflasyon ortamında ekonomisinin bütün bünyesini eritti. Artık Türkiye'de bankacılık sistemi de fonksiyonunu yapmıyor. Türkiye iç tasarruflarını adeta kaybetti. Türkiye bütün verimli yatırımlarını durdurdu. Tekrar ediyorum, orada burada bir iki dükkan açmakla Türkiye'nin yatırım yaptığı zehabına (sanısına) kimse kapılmasın. Türkiye verimli yatırımlarında eskisine nazaran çok büyük bir şekilde geridedir. Türkiye bugün eski sanayileşmesinin 1/10'unu yapamaz. Politikacı ekonomiyi yıktı. Dışa karşı bizi boğazımıza kadar borçlandırdı. Ama devleti de yıktı. Dünyada hiçbir devlet % 140 ile % 150 ile borç alarak kendini idame ettiremez. Türk devleti artık hiçbir hizmeti gö-

remez haldedir. Ekonomiden topladığı parayla sadece birikmiş borçların faizini ödüyor, bir de memurunun maaşlarını ödüyor. Ama memur almakta duruyorlar mı? Hayır, ilk fırsatta kendilerine yar olacaklarını zannettikleri kimseleri memuriyet kadrolarına alıyorlar. Aslında devletin yatırım gücü yok. Türkiye 1950 senesinde bütçesinden % 40'a kadar bir kısmını yatırıma ayırabilen bir devlet idi.

AKGÜÇ – Şimdi ise % 4 - 5 civarında.

KURDAŞ – Bu sene % 5, önümüzdeki sene ise % 1.5 civarında olacağı tahmin ediliyor. Devlet yatırım gücünü kaybetmiştir. Bu sistem içerisinde önümüzdeki sene ben devletin memur maaşlarını ödeyebileceğinden bile şüpheliyim.

AKGÜÇ – Para basarak, enflasyonu şiddetlendirerek öder.

KURDAŞ – Bütün problemlerin temelindeki ana etken bu yüksek enflasyondur. Yüksek enflasyon ekonomiyi zayıflattı. Yüksek enflasyon devleti de zayıflattı. Aslında yüksek enflasyonda devlet pekala vergi sistemi ile reel olarak kendini zayıflatmayabilirdi. Fakat populüst politikacı geçmiş 20 yılda vergi sistemi ile Devlete gelir sağlamaktan günahmış gibi kaçtı. Devleti borç ile idare etme yolunu tercih etti. 1984 yılından beri Türkiye bü-

yük ölçüde hep borçla idare ediliyor. İç borç, dış borç. Dış borçlanma da intihar makası ile yapılıyor. Günümüz Türkiye'sinde Devletin ekonomik politikasının temel hedefi borçlanmadır. Dış borcu 100 milyar dolara çıkarttık. Yakında iç borçta 40 katrilyon, 80 katrilyon rakamlarını görürsek hiç şaşırmayalım. Fakat bir yerde bu da tıkanacak.

"dünyada hiçbir devlet bu kadar yüksek faiz ile kendini idame ettiremez; türk devleti artık hiçbir hizmeti göremez haldedir, ekonomiden topladığı parayla sadece birikmiş borçlarının faizlerini ödüyorlar; devlet yatırım gücünü kaybetmiştir; bu sistem içerisinde önümüzdeki sene ben devletin memur maaşlarını ödeyebileceğinden şüpheliyim"

AKGÜÇ – Zaten tıkanmaya başladı. Yüksek faiz bu tıkanmanın göstergeleri.

KURDAŞ – Birgün % 3000 enflasyonu öngörerek Merkez Ban-

kası kaynakları kullanılacak. Yoksa Devlet maaş ödeyemez hale gelecektir. O zaman bize diyecekler ki, sabırlı olun Türkiye bunun altından kalkar. Onların tabiri ile söyleyeyim Türkiye, bu hiper-enflasyonu da aşar diyecekler. Türkiye 40 yıldır bu rezaleti aşamadı, bu faciayı aşamadı. Şimdi aldığı tedbirlerle de bu faciayı tabii aşamaz. Bu Türkiye'ye belki birkaç ay kazandırabilir. Ama bir taraftan yüksek enflasyon devam eder, bir taraftan döviz kuru enflasyonun gerisinde kalır, bir taraftan faizler % 150'lere tırmanırsa Türkiye bu işin -krizin- altında ezilir. Bedbin değilim, hiçbir zamanda bedbin olmam. Fakat bedbin olmamak için ben devletimden bir tane akıllı hareket bekliyorum, o da bir türlü gelmiyor. Sayın Başbakan Mesut Yılmaz diyor ki, "büyük bir başarı kazandık ekonomide". Hayır kazanmadınız Turgut Özal'ın vahim hatalarını ona benzer ölçülerde tekrar ettiniz. Son 1.5 yıldır sıcak paranın önünü açan "intihar makası" en vahim bir şekilde kullandınız. Gümrük Birliğine girdik, intihar makasına dokunmadınız. Hiç olmazsa Gümrük Birliğine girdiğimiz zaman, azalttığınız gümrükler kadar döviz kurunu ayarlasanız durumunu eş yapar hale getirirdin. Rakiplerimiz büyük devalüasyonlar yaptılar. Biz yine döviz kurunu enflasyonun altında ayarlamaya devam ettik. (Ayrıca enflasyon rakamını

da suni olarak düşük gösteriyorlar. Aslında çok daha yüksek.)

Ondan sonra Rusya'da kriz oldu. Bu kriz mutlaka bize de gelecekti. Bunu tahmin etmemek için iktisadı bilmemek lazım. Ama devlet adamları televizyona çıktı, bu kriz bizi zerre kadar etkilemez dedi. Fakat etkiledi. Rusya'daki kriz bizi etkileyince bakın ne yaptılar. Rusya % 30 devalüasyon yaptı. Biz ise döviz kuruna hiç dokunmadık. Türkiye'deki sıcak para ucuz kurdan hemen dışa kaçtı. Bir ayda 6 - 7 milyar dolar kaçtı. Sonra bu paraları tekrar geri çekebilmek için, dışarıdaki sıcak para sahibine şöyle bir teminat vermek gereğini duydular. "Önümüzdeki yıl enflasyon % 40'larda, döviz kuru ayarlaması da % 40'larda olur". Sıcak para sahibine sen getir parayı ben sana % 150 faiz vereceğim diyor. O parayı geri getirmek için % 150 faiz veriyorsun, bu faiz senin ekonomini nasıl etkiler hiç düşünmüyorsun. Bu faiz tek başına bir kriz getirebilecek bir faiz oranıdır. % 150 Devletten faiz alan banka, % 120 ile sanayiciye kredi verir mi? Verdikleri kredileri devam ettirir mi? İlerisi için kredi taahhüdünde bulunur mu? Niçin uğraşsın onlarla?

Burada Turgut Özal'ın baş asistanının büyük etkisi olduğunu zannediyorum. Güneş Taner 1998 yılında da devlet bakanıydı. Hiç olmazsa elindeki dövizi pahalı sat.

Şunu söylese belki millet kabul eder. "Beyler benim dış rakiplerim % 40 - % 50 devalüasyon yaptı, Rusya'da yaptı. Benim Rusya pazarını kaybetmemek için devalüasyon yapmam lazım". Üç ay önce % 30 devalüasyon yapsaydı Türkiye bu krize bu kadar acı verecek şekilde düşmezdi. Eğer bu kaçmış sıcak para % 150 ile gelmezse % 200 faiz verecekler. Hareketlerinin ekonomiye ne etkisi olacağını ve bu işin sonunu hiç düşünmüyorlar!...

AKGÜÇ – Zaten belirli bir zaman sonra bu faizi veremeyecekler.

"bu kadar yüksek faiz tek başına bir kriz getirebilecek bir faiz oranıdır; hem sıcak para gelmiyor, hem bu yüksek faizler, hem de bu döviz kuru ekonomiyi mavhetelemeye devam ediyor; türk bankacılık sistemi de sağlıklı değil, ancak devletin sağladığı yüksek faizle ayakta duruyorlar"

KURDAŞ – Onlardan biri geçenlerde bana diyor ki; efendim % 150 faiz veriyoruz fakat sıcak para yine gelmiyor. Gelmiyor ama senin koyduğun sistem ekonomiyi yıkmaya

devam ediyor. Hem istediğin sıcak para gelmiyor, hem bu yüksek faizler, hem de bu döviz kuru reel ekonomiyi mahvetmeye devam ediyor.

AKGÜÇ – Burada sadece sıcak parayı çekmek amacı mı var. Yoksa Türk bankacılık sistemini ayakta tutmak amacı mı var. Bankalara kaynak transfer etmek mi var. Çünkü Türk bankacılık sistemi de sağlıklı değil. Ancak devletin sağladığı yüksek faizle ayakta duruyor. Acaba bu % 150 faiz sıcak parayı çekmeye mi, yoksa bankaları ayakta tutmaya mı yönelik?

KURDAŞ – Bence sıcak parayı çekmeye yönelik. Fakat o arada bankalarımızı da ihya ediyor.

AKGÜÇ – Bu sıcak para bankalar aracılığı ile geliyor. Bankalar bunu getiriyorlar, Türk parasına çeviriyorlar. Önemli ölçüde faiz arbitraj kârı elde ediyorlar. Bankalar da bu aracılık işleminden kâr ediyorlar.

KURDAŞ – Ekonomik politika-kada 20 yılı aşkın bu süre, özellikle son 10 yılda yapılageldiğini yukarıda işaret ettiğimiz vahim hatalar yapılmasaydı, 1988 yılından bu yana gerçekçi bir kur politikası uygulan-saydı Türkiye sıcak paradan kazandı-ğı 100 milyar dolardan çok daha fazlasını kendi ihracatı ile diğer döviz gelirleri ile kazanırdı. Hem de ithalatına fazladan 100 milyarlarca

dolar ödemekten kurtulurdu. Kısa-
ca sıcak para bir kazandırıyor, iki
kaybettiriyor ve tabii reel ekonomi-
yi bunalıma itiyor.

AKGÜÇ – Dışarıya da bu ka-
dar transfer yapılmazdı. Bizim iş
adamlarımızın ileriye görememesi
de bunda etkili olmuş mudur? Örneğin,
Türkiye’de tekstil sektörüne
çok gereksiz bir şekilde yatırım ya-
pılmıştır. Her önüne gelen tekstilde
ufak tefek bir tesis kurdu. İhracat
yapılabilir diye, bir de Gümrük Bir-
liğine girildikten sonra, politikacla-
rımız bu konuda da ümit verdiler.
Gümrük Birliğine giriyoruz, Avru-
pa pazarı bize açılıyor, ihracatımız
şöyle artacak, böyle artacak diye
tekstil yatırımcılarına ilk yıllarda
çok büyük ümitler verdiler. Bu
ümitler dolayısıyla Gümrük Birliği-
ne girdiğimiz ilk yılda tekstil ma-
kinaları ithalatında çok büyük bir
patlama oldu. Herkesin ümidi, Tür-
kiye tekstile yatırım yapacak, Avru-
pa Pazarı Türkiye’ye aç, dolayısıyla
büyük bir ihracat gelişmesi olacak.
Fakat bu gerçekleşmedi, çünkü ya-
landı. Gümrük Birliği bize ilave bir-
şey getirmedi aslında. Onlar zaten
bizim mallarımıza sıfır gümrük uy-
guluyorlardı. Biz de onların mallarına
sıfır gümrük uygulamaya başladık.

KURDAŞ – Gümrük Birliğine
girdikten sonra Türk devleti hata
yapmamış olsaydı, döviz kurunu sa-
nayimizin dış rekabet gücüne ka-

vuşturacak şekilde ayarlamış olsay-
dı. Türk sanayii Avrupa pazarında
oranını arttırırdı. Türk insanında
bir dinamizm var, hatta gözü kapalı
bir cesaret var. Biz Çanakkale’de
gözü kapalı savaşmışız. Sanayileş-
mede de gözü kapalı savaşıyoruz.
Atılğan bir tavrımız var. Fazla yatı-
rım yapmışızdır. Eğer biraz akıllı
davransaydık, Gümrük Birliğine gi-
riyorsun, gümrükleri sıfırlıyorsun.
Ona karşılık döviz kurunu ayarla-
san, yani bir denge kuruna doğru
gitsen ve de sıcak para için faizlede
bu kadar oynamasan, Türk sanayisi
ihracat hamlesini yapardı. Gerçekçi
bir döviz kuru çerçevesinde tekstil
sanayii alanındaki yatırımlar bile
aşırı, fazla görülmeyebilirdi. Fakat
kurda yapılan hatalar sürdürüldü.
Bu kısım yatırımlarda zor durumda
kaldı.

Denizli’de sadece tekstil değil,
yüksek teknolojiye dayanan sanayi-
de var. Denizli sanayileşmek için
güzel bir çevre ve halkımız orada
her türlü sanayiye kurmuş. Türk in-
sanında bir dinamizm var. Fakat
devlette akıl yok. Bunu akılsızlığa
yüklemesem, cehalete yüklemesem
başka bir şeye yüklemem gere-
kir. Yüklemem için akıl yok diyo-
rum. Böyle devlet idaresi olmaz,
dünyada da böyle birşey yok. Endo-
nezya bile - bize nazaran kültür dü-
zeyi ve eğitim düzeyi çok düşük -
gerektiğinde % 130 devalüasyon
yaptı. Pazar ekonomisinde her fiyat

gibi döviz kuru da bir fiyattır, o da ayarlanacak. Kuru dokunulmaz bir varlık gibi görmemek, bu hataları yapmamak gerekir. Burada politikacının hatası bir gafletten değil, gününü gün etmekten kaynaklanıyor. Dışarıdan bol para alırım. Onlar ile ödemeler dengesindeki açıklarımı kapatırım. Çok fazla gelir ise döviz rezervlerimi de arttırırım ve etrafa çalım atarım diyor, öyle düşünüyor. Döviz rezervlerim arttı diye herkese çalım yaparım. Hep bunları yaptılar, sonuçta dış borç 15 milyar dolardan 100 milyar dolar dolayına çıktı.

AKGÜÇ – Borçlanarak, yüksek faiz ile rezerv tutmanın bir anlamı olmadığını herkes anladı.

"pazar ekonomisinde her fiyat gibi döviz kuru da bir fiyattır, kuru dokunulmaz bir varlık gibi görmemek, bu hataları yapmamak gerekir; burada politikacıların hatası bir gafletten değil, gününü gün etmekten kaynaklanıyor; bir rantiyeli sınıfı yarattılar ve onlara hiç dokunmuyorlar; aldıkları tedbirler sadece rantiyeli sınıfa yarayan tedbirler"

KURDAŞ – Hangi hatayı söylemeli, hepsi hatalı. Bu sanayi benim sanayim değil mi? Ben devlet olarak kendime çeki düzen vermek zorunda değil miyim? Ben sanayim için oluşan ekonomideki fonların hepsini faiz % 50 seviyelerinde iken % 80 vererek kendime çekmek hakkına sahip olabilir miyim? Böyle devlet olur mu? Ekonomisini kurutuyor. Bir rantiyeli sınıfı yarattılar ve onlara hiç dokunmuyorlar. Aldıkları tedbirler sadece rantiyeli sınıfa yarayan tedbirlerdir.

AKGÜÇ – Evet netice itibariyle, son vergi kanunlarını da bir araştırırsanız rantiyeli sınıfa yarayan düzenlemelerin bu kanun değişikliğinde de olduğunu görürsünüz.

KURDAŞ – Türkiye için temel sorun enflasyonu önlemek için canını dişine takarak, rakamlarla oynayarak değil, gerçek manada enflasyonu mutlaka önleyecek tedbirleri bir an evvel almasıdır. Dünya tersine gitti. Bakın 1920 - 1930'lu yıllarda dünya enflasyonda idi. Fakat Atatürk Türkiye'sinde istikrar vardı. Şimdi ise dünya istikrarda, Avrupa Birliği Maastricht anlaşmasına göre % 2'den fazla enflasyonu öngörmüyor; fazlasını yasaklıyor. Biz dünyanın en çok ve en yüksek enflasyonunu yaşayan, 30 yıldır yaşayan bir memleket durumundayız. Biz buna Atatürk Türkiye'si diyoruz. Hayır bu Atatürk Türkiye'si değil, bu Türkiye popülistlerin Tür-

kiye'sidir. Atatürk Türkiye'sinin ekonomi politikasında istikrar var, dış el açmamak var. Dış borç almak değil, dış borcu ödemek var. Kendi kaynaklarını geliştirmek var. Kendi kaynaklarına göre en akılcı yönlerde parasını kullanmak var. Onun için Mustafa Kemal büyüktür. Mustafa Kemal'in büyüklüğü kumandanlığı kadar, iktisadi politikasındaki şayanı dikkat analiz yeteneği ve başarısından da gelir. Şimdi ise Türkiye 20 yıldır % 70 enflasyonla birlikte yaşıyor. Dış borcu ihracatının 4 katına çıkmış, sanayi ciddi bir bunalım içinde, tarımı ve bütün üretici kesimleri de aynı bunalımı yaşıyor.

AKGÜÇ – Türkiye eskiden övünüyordu. Kendine yeten, tarım ürünü ihraç eden bir ülke diye. Fakat artık o da bitti.

KURDAŞ – Burada söylediklerimi 8 yıl önceki "Ekonomik Politika Üzerine İncelemeler - Yorumlar" adlı kitabımda da söylemişim. Orada bir Nijerya örneği vermişim. Bir defa daha anlatıyım Nijerya 1950'lerde tarım ürünü ihraç eden bir memleket, ondan sonra otuz yıl döviz kurlarını sabit tutuyor, enflasyon ortamında. Sonuçta gıda üretmediklerinden, ithal de edemediklerinden açlıktan ölüyorlar. Bu gidişin sonu Nijerya'ya benzemektedir. En büyük üzüntüm, beni gerçek sıkıntıya götüren husus ise, olayları görenlerimizin de doğruyu söyle-

memeleridir, hep birbirimizi oyalıyoruz, yalan söylüyoruz. Devlet rakamlarla oynuyor, politikacı da bitmez tükenmez şekilde yalan söylüyor.

AKGÜÇ – Bu yalanı bilerek mi söylüyor, yoksa bilgisizliğinden mi söylüyor. Yalan söylendiği keşsinde, yalanın kaynağı nedir? Bilgisizlik mi, yoksa kötü niyet mi?

KURDAŞ – Türkiye bu enflasyonu mutlaka önlemeli, çok ciddi tedbirler almalı. Türkiye döviz kurunu denge kuruna getirmeli ve ondan sonra o döviz kurunu hiçbir bahane ve şart altında enflasyonun gerisinde ayarlamamalı. Mutlaka ve mutlaka enflasyona paralel ayarlamalı. Daha akıllı bir Türkiye döviz kurunu biraz enflasyonun üstünde ayarlar, dünya pazarlarındaki rekabet gücünü takviye eder.

"türkiye bu enflasyonu mutlaka önlemeli, çok ciddi tedbirler almalı, döviz kurunu denge kuruna getirmeli ve ondan sonra o döviz kurunu hiçbir bahane ve şart altında enflasyonun gerisinde ayarlamamalı, mutlaka ve mutlaka enflasyona paralel ayarlamalı"

AKGÜÇ – Bizim için bu krizden çıkış önemli. Siz bunları özetlediniz. Döviz kurunu ayarlayacaksınız, devlet gelirlerini çok daha ciddi bir şekilde ayarlamak lazım.

KURDAŞ – Enflasyonu nasıl önlersiniz dersiniz, onun ilk şartı gelirleri arttırmak yanında masrafları da behemahal kıymaktır.

AKGÜÇ – Türkiye'nin de orada bir çıkmazı var. Devlet gelirlerinin en az % 60'ı faize gidiyor.

KURDAŞ – 100 milyar dolar dış borç yaparsan 10 katrilyondan fazlada iç borç yığarsan gidişin sonu budur. Mali açıdan Devlet bitirilmiştir. 1960'lı yıllarda bütçeden yatırıma ayrılan pay % 41 civarında idi.

AKGÜÇ – Bizim yatırımlarımız da oran daima yüksekti. Ancak son yıllarda % 4 - 5 civarlarına düştü.

KURDAŞ – Biz o zamanda yani Devlet güçlü bir yatırımcı iken iktidarı devrettik. Benim Maliye Bakanlığım döneminde, Bakanlığın sadece üç arabası vardı. Birincisi benim makam arabam, ikincisi üst düzey memurları, müsteşar ve genel müdürleri taşıyan bir steysin vagon, birde evrak taşıyan bir kamyonetimiz vardı. Defterdarlarımızın hiçbirisinin arabası yoktu. Sadece İstanbul defterdarının kullanılmış bir arabası vardı. Şimdi Maliye

önündeki araba adedini düşünüyorum da. Bizim devletimizin o dönemlere nazaran 1000 defa büyümüş! olması gerekir.

AKGÜÇ – Devlet yönetiminde bu anlayış, iyi kötü 1980 yıllarına kadar da gitti. 1980 yılına kadar böyle aşırı israf yoktu. Fakat 1980 yılından sonra yozlaşma süreci hızlandı.

KURDAŞ – Turgut Özal'ın devletin kaderine hakim olması Türkiye için büyük bir talihsizliktir. Bu kadar borcu olan devlet, önümüzdeki bütçeden 4000 adet yeni binek arabası alıyor. Ben ömrümde öyle arabalara binmedim. Şimdi umum müdürlerinin bile altında Mercedes var. Devlet bütçesinin bir parçasını biliyoruz, öbür tarafını hala bilmiyoruz. Devletin parası kapanın elinde, devletin en kritik kararlarını Maliye'nin dışında, insanlar ve müesseseler veriyor. Ben bu Maliye Bakanının % 150 faize razı olduğuna inanmam. Düşünebiliyor musunuz, hükümet diyor ki, ben 1998'de enflasyonu % 60'a indirdim. Fakat kendisi enflasyonun 2.5 katından fazla faiz ile (%150 - 155) borç alıyor. Böyle bir devlet var mı dünyada?

AKGÜÇ – Devlet borç alsaydı, en düşük faiz ile borç alır. Devlet faizi daima asgari sınırı oluşturur. Şimdi ise devlet faizi üst limiti oluşturuyor. Kimse devlet kadar fa-

iz ödemiyor. Devlet borçlarının ağırlığı kötü yönetiminden kaynaklanıyor, ya da bu yolla bir ölçüde de olsa belli kesimlere kaynak aktarılmaya çalışılıyor.

KURDAŞ – Kime aktarıyor, rantieye sınıfına aktarıyor!

AKGÜÇ – Tabii rantieye sınıfına aktarıyor. Fakat o rantieye sınıfının içinde büyük sanayicide var.

KURDAŞ – Bir takım sanayiciler var, fakat Anadolu sanayicisi yok. O zaten işletme sermayesini bankadan almış, şimdi banka onu da geri çekmiş. Sizde bildiğiniz gibi 500 büyük sanayi firmasının karlarının % 60'ı repodan. Politikacıların konuşmalarına bakıyoruz. Sanki bütün bunları onlar yapmamış gibi konuşuyor ve davranıyorlar. Bunların hepsinin sorumlusu politikacıdır. Öyle bir devlet düşünün ki Kurtuluş Savaşını bile enflasyona gitmeden yapmış ve enflasyona asla müsaade etmemiş. Mustafa Kemal tam bir istikrarcıdır. İsmet İnönü İkinci Dünya Savaşında biraz enflasyona gitmiş, fakat daha sonra düzeltilmiştir. 1950 yılında Türkiye ekonomisi istikrar içinde, ihracatının 1.5 katı elinde serbest döviz bulunduran, eğitimi, adaleti, polisi v.b. herşeyi ile modern bir ülke olmaya namzet büyük hamleler yapmış bir devlet idi. 1950 yılında politikacılara böyle bir devlet teslim edildi. Bunlar diyor ki, "biz Ke-

malistiz". Cumhuriyetin 75. yılı kutlanıyor. Hepsi sığındılar Mustafa Kemal'e. Aslında davranış ve kafa yapıları itibariyle onunla hiçbir ilgileri yok. Bu devlet Kemalist dönemin ekonomi politikasına % 100 ters politikalar izliyor.

AKGÜÇ – Burada da büyük bir takiyye ve ikiyüzlülük yapıyorlar. Mustafa Kemal'in Türkiye'sinden ne kaldı? Hiçbirşey kalmadı. Ne ekonomi politikası kaldı, ne kurumları kaldı.

KURDAŞ – Mali disiplin, mali kontrol Mustafa Kemal'in en ziyade önem verdiği bir konudur. Mustafa Kemal telefonu açıp Maliye Bakanlığına 15 yıl boyunca hiçbir zaman şöyle birşey var yapın dememiştir. Bizim çocukluğumuzda ilkokula giderken törenlerde biz "denk bütçe, düzgün ödeme, sağlam para" diye yaftalar taşırdık. O devirde Türk parası Avrupa pazarının en sağlam parası idi. O yıllarda Almanya'da % 3000 enflasyon var. Bizde ise yüzde yarımın yarısı bile yok. 18 yılın kümülatif enflasyonu sadece % 17. Tam bir istikrar. Dünyada 1929 bunalımı olduğu zaman Mustafa Kemal'e bütçe açık verecek demişler. Mustafa Kemal demiş ki, bir ek vergi getirelim maaşlarımızdan keselim. Muvazene vergisi. İsmi bile manidar, mali denge vergisi. O günkü Türkiye ile bugünkü Türkiye'nin hiçbir ilişkisi yok. O

Kemalist Türkiye idi. Bu popülist Türkiye.

AKGÜÇ – Konuşmalarına hemen Atatürk'ün adı ile başlıyorlar, hepsi Atatürkçü kesildiler. Bunu da daima sorgulamak lazım. Siz Atatürk'ün hangi politikasını izliyorsunuz, hangi amacı peşinde gidiyorsunuz, Atatürk'ten ne bıraktınız?

KURDAŞ – Fakat Atatürk o kadar büyük ki, ona karşı suç işleyenler bile arkalarına bakarak yürüyorlar, çünkü çok büyük. Kurtuluş Savaşında bile para basılmamış. Savaşta bile para basılmadığına göre, şimdi bunların ne hakkı var para basmaya, bizi sonu gelmez enflasyonlara atmaya! hepsi suçludur.

AKGÜÇ – Bunların bir kısmı suçlu, bir kısmı çıkar peşinde. Bir de olayı gördükleri halde ufak çıkarlar peşinde oldukları için bunlara destek verenler var ki, bence en büyük suçlu onlar. Olayları bildikleri, gördükleri halde hiç konuşmayarak, bu düzenden kendilerine de bir çıkar düşün diye onların peşinden gidenler en büyük suçludur.

KURDAŞ – Zaman zaman iktisatçı arkadaşların yazılarını okuyorum. Memleket bu haldeyken öyle yazılar yazılmaz. Birde halkı oyalamak için finans kesiminin problemleri ile uğraşıyorlar.

AKCÜÇ – Türkiye'de borsa

batsa ne olur? Borsanın ağırlığı ne, kaç kişi borsada oynuyor. Borsa, en ağırlıklı ekonomi haberini oluşturuyor.

KURDAŞ – Hatırlarsanız yıllar önce bu borsa işi ortaya çıktığı zaman ben "bunlar ancak kendilerine güzel bir bina yaparlar o kadar demiştim" ve yaptılar. Borsa kurulduğundan bu yana, hangi sanayi borsada menkul değer satarak, sağladığı para ile sanayi kurdu, yok öyle birşey.

AKGÜÇ – Halka hisse senedi sattıkları zaman, büyük kuruluşlar kendi portföylerindeki senetleri sattılar. Halkın ödediği paranın çoğu da hisse senedini aldıkları şirkete, fabrikaya gitmedi.

KURDAŞ – Her büyük devlet mali sisteminde kontrolü, hesabı iyi idame ettiren devlettir. Politikacılarımız sık sık "Türkiye Büyük Devlettir" nakaratıyla nutuklar atıyorlar. Bu tür akılcı olmayan politikalarla büyük Devlet olunamaz kanısındayım. Konuşmamı krize karşı hükümetçe alınması önerilen tedbirlerle ilgili bu iki teknik noktaya değinmek ve anlatmak istiyorum.

Tedbirler paketinde ihracatçı sanayiciye yardımcı olacak. Emlak Bankası'na 1.5 milyar dolarlık bir kaynak aktarılmasından bahsedilmektedir. Devletin böyle boş -kullanılmaya açık- bir kaynağı var mı? Varsa niçin Devlet onu kullanma-

yıp % 155 faiz vererek bankalara borçlanmaktadır! Ayrıca Devletin söz konusu yardımı, sanayiciye Em-lak Bankası kanalıyla dağıtmayı düşündüğü anlaşılıyor. Bu serbest piyasa ekonomisinde böyle bankerlik usullere başvurmanın ne gereği vardır! Deneyimlerimizin bize gösterdiği gibi böyle metotla, bir sürü kötü kullanımı, keyfilik, politik istismar gibi hallerin ortaya çıkmasından başka ne sonuç verir.

Her halde ihracatçı, sanayici ve ekonomideki bütün üretken kesimlere en iyi, haklı, etkili yardım onlara dövizlerinin gerçek kurunu, bir an evvel vermekten geçer. Tedbirler arasında bir de ithalat teminatlarının % 100'den % 10'a indirilmesi öngörülmektedir. İthalat teminatları usulü evvelce bütünüyle kaldırılmamış mıydı? Kooperatiflerin elindeki pamukların sanayiciye bedava dağıtılması, bana tipik bir komuta ekonomisi davranışı olarak geldi. Bunun yanında ortaya çıkabilecek kötü kullanım ihtimalide içi-me sıkıntı düşürdü.

AKGÜÇ – Evet kaldırmışlardı.

KURDAŞ – Demek ki gizlice yeniden koymuşlar.

AKGÜÇ – Teminat alma meselesi kalkmıştı Türkiye'de. Yeniden konuluyorsa ayrı mesele.

KURDAŞ – Konmuş % 100 teminat alınıyormuş. Bu ne demek

biliyor musunuz, bankalara sanayiciyi peşkeş çekmek demek. Aslında döviz kurunun düşüklüğünü akıllarıncı telafi ediyorlar. % 100 teminat üç ay sürse % 30 faiz demektir.

AKGÜÇ – Ben bu teminat konusunu pek iyi anlamadım. Türkiye'de teminatlar kalkmış idi.

KURDAŞ – Bende öyle biliyordum, fakat anlaşılan geri getirilmişler. Şimdi de taviz olarak yeniden indiriyorlar.

AKGÜÇ – Türkiye'de bu 55. hükümetin de yapmış olduğu hatalar az değildir. Türkiye'nin bu çıkmaza girmesinde, dış krizin etkileri var diyorlar. Ancak kendi hatalarını hiç görmüyorlar.

KURDAŞ – Bu iktidar geldiği zaman, hele Asya krizi çıktığı zaman döviz kurunu ayarlasalardı, Türkiye bu krize çok hafif girerdi. Yapmıyorlar, akılları, fikirleri sıcak hazır parada. Sıcak paraya dayanan ekonomi olur mu? Son günlerde Başbakan Yılmaz "bu aldığımız tedbirlerin hedefi, yeniden Türkiye'ye sıcak paranın akımını sağlamaktır dedi". Bir başbakan bunu söyler mi? Şaşırdım kaldım.

AKGÜÇ – Bunları kamuoyuna açıklamak lazım. Birşey bilmeyen, kulaktan dolma bilgilerle olmuyor. Turgut Özal'da kulaktan dolma bilgilerle, bu ekonomiyi yönetmeye kalktı. Sonuç ortada.

KURDAŞ – Bir pazar ekonomisi 20 yılı aşkın bir süre ortalama %70'lerde gezinen bir enflasyon içinde tutuluyor; böyle bir ortamda döviz kuru enflasyonun altında tutuluyor. Faizler enflasyonun çok üstünde seyrederek reel ekonomi git-tikçe derinleşen bunalımlara atılıyor. Bunlara rağmen siz Hükümet olarak hala intihar makasının ya da kur kapanının geri gelmesi için aklın almayacağı çarpık, bilim dışı tedbirler almakta direniyorsanız, insan kendisine, bunların gerisinde bir ön yargı, bir art niyet mi var sorusunu sormaktan kaçamıyor.

AKGÜÇ – Makas terimi yerine kapan terimini kullanalım. İntihar kapa-nı, Türkiye böyle bir kapa-na girdi. Son defa aldıkları tedbirler belki biraz zaman kazandırabilir. Fakat o kazanılan zamanda bir-şeyler yapmalısınız.

KURDAŞ – Bu tedbirler ile iki-üç ay kazanırsınız. Bu üç ayda kuru-nu ayarlarsan, bu bir ümit verir. Bazıları hayır efendim devalüasyon olmaz diyor. Niçin olmaz? Ekonomi-yi ykar deniyor, ekonomi zaten yıkılıyor. Aslında devalüasyonun olmaması ekonomiyi yıkıyor. Tabii bu iddialar piyasa sistemini anlamaktan kaynaklanıyor. Ya da sapık bu döviz kurundan çıkarları olanların adına konuşuluyor. Bu "Açık Oturum"da verilen izahat, uzun süre enflasyon oranı altında ayarlan-maktan, ciddi bir biçimde aşırı fazla

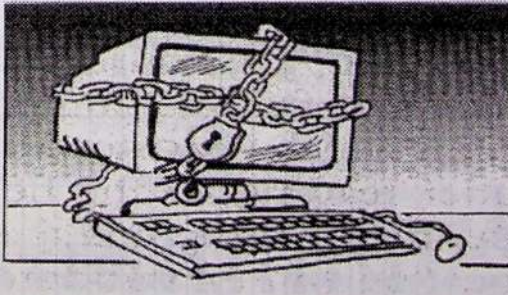
değerlenmiş bir düzeyde düşmüş bir döviz kurunun, temelli bir ayarlanma ile dış ilişkilerinde ekonomiyi dengeye getirecek bir denge kuru düzeyine çıkarılmasının ekonominin üretken kesimlerine getireceği faydaları açıkça belirtilmiş; böyle bir operasyonun yapılmaması halinde ise reel ekonominin bütünüyle çökmesi tehlikesine dikkat çekilmiştir.

Devalüasyon ekonominin reel kesimine ciddi faydalar sağlar. Ekonominin geleceğini güven altına alır. Böyle bir operasyondan dövizle borçlanmış bazı kesimlerin, rantiyе sınıfının, kur kapanından faydalanan bankaların, ithalatçı kesiminin zarar görmesi doğaldır. Fakat böyle kesimler zarar görecektir diye ekonomi için hayati önem taşıyan bir operasyona karşı çıkmak elbette mantıklı ve meşru değildir. Devalüasyon olmamasını istiyorsan Mustafa Kemal gibi hareket et. Finansına, devletine hakim ol, istikrarı sağla, fiyatlar hiç artmasın. O zaman devalüasyona gerek kalmaz. Hatta revalüasyon yapmış olursun. Sıfırla enflasyonunu, dövizini bir yerde kenarda tut, 30 yıl kalır orada. Mustafa Kemal memurunu da çok iyi kullanırdı. Mustafa Kemal'de çok küçük bir kadro ile ülkeyi idare etmiştir. Küçük bir memur kadrosu ile, onu büyütmemeye gayret göstermiştir. Memur kadrosunun büyümesi 1939'dan sonradır.

Fakat 1970 yılına kadar o da sınırlı kalmıştır. Mustafa Kemal Merkez Bankasını 20 - 30 kişi ile idare etmiştir. Ama Merkez Bankası, Merkez Bankası olmuştur. Ordu da öyle, subayını çoğaltmamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra biz subaylarını artırdık. Son olarak şunu söyleyeyim; bir memleket yüksek oranlı enflasyona 30 yıl tahammül edemez. Birde sanayisi, tarımı çökerse... Güneydoğu olayları beyhude çıkmadı, adama birşey veremedik. Amerika'da 40 millet, etnik grup var, kimse ayrılmak istemiyor. Çünkü orada yaşam düzeyi yüksek Amerikan vatandaşı orada yaşamayı bir mutluluk, bir imtiyaz olarak değerlendiriyor. Böyle değerlendirikçe de, kimse ne Almanlığını, ne de Türklüğünü düşünür. Orada herkes Amerikalıdır.

AKGÜÇ – Türkiye bu bunalıma kendi yapmış olduğu hatalar nedeniyle girmiştir. Özellikle 1980 yılından sonra yapılan hatalar, 1990 yılından sonra daha da vahimleşen hatalar, Türkiye'yi bu bunalıma sokmuştur. Dünya krizinin bunun üzerindeki etkisi son derece sınırlıdır. Türkiye'nin bunalımdan çıkışı, izlenen politikaların tersi ile mümkündür. Türkiye sıcak para politikası ile ancak kısa bir zaman kazanabilir. Bu uzun vadede sizin tabiriniz ile bir intihar kaptır. Türkiye'ninde başına çorap ören bu iç ve dış borçların giderek kabarmakta oluşu kaygı vermektedir. Bu borçları sağlayabilmek için yüksek faiz, düşük kur politikası Türkiye'nin reel ekonomisini yıkmaktadır.

Derginin Notu : Yukarıda sunulan "Açık Oturum" 15 Aralık 1998 tarihinde yapılmıştır.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (OCAK 1999)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	3.5	1.5	3.7	4.6	-234.3	-209.8	4.41	7.75
Almanya	2.8	0.7	1.9	11.8	77.1	-0.2	3.19	4.50
Avustralya	5.0	1.3	3.6	8.4	-4.3	-15.5	4.50	8.50
Avusturya	4.0	0.7	b.d	4.4	-5.9	-4.0	3.18	6.50
Belçika	3.5	0.6	2.4	13.1	15.5	12.5	3.31	7.25
Danimarka	1.6	1.7	4.2	7.6	2.2	-1.6	4.05	6.50
Fransa	2.8	0.3	2.1	12.4	29.0	39.8	3.06	6.55
Hollanda	3.4	1.7	3.3	5.1	15.1	20.6	2.50	5.25
İngiltere	2.3	3.0	b.d.	6.7	-31.3	0.3	6.19	6.75
İspanya	3.8	1.4	2.1	20.4	-21.5	6.3	2.87	3.25
İsveç	3.4	-0.5	3.4	6.5	16.9	4.7	3.40	3.89
İsviçre	1.8	-0.2	0.5	4.9	0.1	21.6	1.13	2.50
İtalya	1.2	1.5	2.3	12.0	27.9	16.8	3.06	6.38
Japonya	-3.6	0.8	0.5	3.5	121.4	119.3	0.23	1.50
Kanada	2.3	1.2	2.1	9.0	13.1	-12.1	5.03	6.75

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 2 Ocak 1999.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

Doç. Dr. HASAN GÜRAK

Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F. Öğretim Görevlisi

Ülkelerin Zenginliğinin Kaynağı Nedir?

Son zamanlarda bilgi zenginliği ile ulusların zenginliği arasındaki ilişki iktisatçılar tarafından gün geçtikçe artan ve hak ettiği ilgiyi görmeye başladı. T. Schultz, G. Becker, R. Lucas, P. Romer gibi birçok ünlü iktisatçı bilgi-eğitim-beşeri sermaye gibi konuları değişik açılardan araştırıp hem bilime doğrudan katkıda bulundular hem de birçok araştırmacıya örnek olup bu konuda katkıların artmasını sağladılar. Çeşitli açılardan inceleme konusu olan bilgi kavramı artık büyüme teorilerinin olmazsa olmaz bir parçası oldu. Hatta bazı araştırmacılar (Romer, 1990; Gürak, 1993) bilgiyi içsel (endojen) bir faktör olarak iktisadi teorilerine entegre etmeye çalıştılar.

Büyüme ile ilgili olarak, Romer'in (1994) klasikleri eleştirdiği gibi, ho-

mojen sermaye mallarını biriktirerek zenginleşmek olanaksızdır. Çünkü homojen mallardan oluşan pazarlar belli bir süre sonra doyum noktasına ulaştınca dengeye varılır ama büyüme de sona erer. Halbuki gerçek yaşamdan biliyoruz ki büyüme, dolayısıyla ülkelerin zenginleşmesi dinamik ve süreklilik arz eden bir süreçtir. Neoklasik iktisadın Nobel ödüllü iktisatçısı R. Solow da 1950'lerde sunduğu araştırmada ABD'deki büyümenin % 80 oranında klasik anlamda emek ve sermaye malları artışından değil, fakat teknolojik değişimden kaynaklandığını tesbit etmişti. Solow'un bu çalışmasından sonra teknolojik değişimin büyümedeki rolü daha iyi anlaşıl-maya başlandı ve büyüme modellerinde daha sık yer almaya başladı. Ancak, değişimin neden olduğundan

ziyade ve sonuçları olduğu konusunda ilgilenen Neoklasik öğretisi içinde teknolojik değişim dışsal (eksojen) bir etken olmaktan öte yer edinemedi. Dolayısıyla iktisadi modellerdeki dengeler bozulmadı ama iktisat bilimi de gerçek ekonomik yaşamı kavrama ve açıklama konusundaki kısırlığını devam ettirmiş oldu.

Teknolojik değişim Keynes tarafından da sağlıklı bir yapıya kavuşturulamadı. Çünkü Keynes'in öngörülerine göre artar efektif talep sayesinde yatırımlar artacak, pazarlar büyüyecek ve artan işbölümü sonucu verimlilik kendiliğinden artış gösterecekti. Böylece büyüme ile işbölümü ve verimlilik artışı arasında bir korelasyon olduğuna inanıldığından özel olarak teknolojik değişime değinmeye gerek yoktu. Bu arada Marksistler, üstadlarının değişim hakkındaki felsefesini (diyalektik materyalizm) bir kenara bırakıp Marksist modeli sanki toplumun ulaşabileceği ve bundan sonra değişmeyecek son nokta gibi algılayıp tüm eleştirilere cansiparane göğüs gerip savunmakla meşgul oldular. Sundukları bazı modeller Neoklasik Okul'un geliştirdiği sofistike matematiksel modelleri aratmayacak kadar "saf" (pure) iktisadi analiz açısından zengindi ama bir o kadar da gerçekçi içerik zenginliğinden yoksundu. Halbuki Marks kapitalizmin yapısında bir "yaratıcı tahrip" (creative destruction) özelliği olduğundan söz ederek çok önemli bir ipucu vermişti. Daha sonraları Schumpeter de bu özelliğin altını çizerek kapitalizmin ekonomik yapısı sürekli olarak içinden devrimsel bir değişime uğrattığını, eskiyi yok ederken sürekli olarak yenisini yarat-

tığını vurguluyordu. (Schumpeter, 1970, s. 83) Eğer Marksistler bu değişime ve nedenlerine, sonuç olarak da toplumu nasıl etkileyip değiştirdiğine gereken önem verip incelemelerdi kâr oranlarının neden düşüş treninde olmadığını daha iyi kavrayabilirlerdi.

Bilgi-Enformasyon; Bilim-Teknoloji

Bilgi kavramı, ne yazık ki birçok kişi tarafından yanlış kullanılmakta, bilgi ve enformasyon kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Bunun neticesinde bilgi toplumu ile enformasyon toplumu kavramları da yanlış olarak kullanılmaktadır. Enformasyon, herhangi bir konu ile ilgili olarak belli bir düzende toplanmış ve işlenmeye (kullanılmaya) hazır, karar verme konusunda yardımcı olan verilerdir (data). Örneğin, bir kredi kartının kullanıcı hakkında içerdiği veriler (isim, adres, yaş, cinsiyet gibi) bize enformasyon sağlar. Veya aradığımız bir kitabın hangi kütüphanede veya kitapçıda olduğu, hangi filmin hangi sinemada gösterildiği bilgi değil, enformasyondur.

Bilgi ise tanıma, anlama ve açıklamaya yönelik, duyum organları ile yapılan gözlemler ve akli değerlendirme neticesinde ortaya çıkan sonuçtur. Gerçeği arayan, neden-sonuç ilişkilerine dayalı, bir araştırma, bulma ve doğrulama (yanlışlama) yöntemi sonucu ortaya çıkan bir üründür. Örneğin, kredi kartı kullanıcılarının kartlarındaki veriler kullanılarak haklarında cinsiyet, yaş ve gelir durumlarına göre harcama alışkanlıkları konusunda bilgi sahibi olabiliriz. Bilgiye, işlenme-

miş enformasyon da diyebiliriz.

Bilim, temel bilgi havuzu olarak tanımlanabilir. Bilimsel çalışmanın amacı ticari çıkarlar gözetmeksizin ilgili konu hakkında bilgi sahibi olmaktır. Örneğin başka gezegenlerde yaşam olup olmadığı, örümceğin ağını hangi teknikle ördüğü gibi konular bilim insanlarının salt merak ettikleri için araştırdıkları konulardır. Kendini tatmin ve meslekdaşları tarafından takdir edilme bilim insanlarının temel ödülleridir.

Teknolojiyi ise kısaca üretim için gerekli olan bilgi şeklinde tanımlayabiliriz. Teknoloji ticari amaçla kullanılmak üzere üretilmiş bilgidir. (Gürak, 1991) Dinamik bir süreç içinde temel araştırma (research), icat (invention) ve geliştirme (innovation) safhalarından sonra ortaya yeni bir ürün veya üretim yöntemi çıkar. Yeni ürün bir meta veya hizmet olabilir. Eğer yeni ürün için yeterli talep varsa, hem tüketicinin seçenekleri artmış olur hem de üreticinin kâr oranında genellikle bir artış trendi görülür. Zaman içerisinde ürün başkaları tarafından da üretilerek standart ürün haline gelir ve kâr oranları da ortalama oranlara doğru düşüş gösterir. Ancak yeni ürünlerin sunulmasıyla trendler gene değişim gösterir ve teknolojik değişim devam ettiği sürece bu durum da devam eder.

Eğer teknolojik değişim üretim yönteminde yapılmışsa genellikle birim başına üretim maliyetlerinde düşme görülür. Bazen bir yandan ürünün kalitesi artarken diğer yandan da birim maliyetlerinin düştüğünü, dolayısıyla fiyatının ucuzladığını gözlemle-

riz. Bilgisayarlar bunun en çarpıcı örneğini teşkil ediyorlar. Eskisinden daha kaliteli olarak üretilmiş ürünleri de yeni ürünler olarak tanımlamak gerekir. Örneğin Windows-98 veya 104 ekran TV'ler yeni ürünlerdir. Teknolojideki bu sürekli değişimler sonucu karamsar iktisatçıların kasvetli bilim (dismal science) diye adlandırdıkları iktisat bilimi ile ilgili kehanetleri bir türlü gerçekleşmez. Ne büyüme durur, ne de kâr oranlarında sıfıra doğru düşme eğilimi görülür. Dolayısıyla ne Neoklasiklerin dengesi oluşur ne de yatırımların marjinal etkinliğinde (Marginal Efficiency of Capital) genel olarak bir düşme olur.

Teknolojik değişim sadece fiziksel ürünlerle (hardware) sınırlı değildir. Girişimciler, bazen aynı fiziksel teknoloji ve girdi oranlarını kullanmalarına karşın bazı yeniden yapılanmalara giderek maliyetleri düşürebilir, kaliteyi ve/veya toplam çıktıyı arttırabilirler. Buna örgütsel teknolojik değişim (organizational change) diyebiliriz. Sotfware olarak da tanımlayabileceğimiz örgütsel teknolojik değişim sayesinde yönetim, pazarlama, dağıtım gibi hizmet alanlarından da yararlanmak mümkündür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; teknolojik yenilikler somut ticari amaçlara yönelik, ürün çeşitliliği ve toplumların yaşam standartlarının sürekli artmasını sağlayan bir olgudur.

Bilgi Toplumu – Bilgi Çağı

Ne yazık ki Bilgi Toplumu (Çağı) ve Enformasyon Toplumu (Çağı) kavramları da sıkça birbirine karıştırılmakta ve birçok kişi tarafından bu iki farklı

kavram eşanlamlı imiş gibi kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak da bazı şeyler yanlış anlatılmakta ve/veya yanlış anlaşılmaktadır. Örneğin, sanayi sonrası toplumdaki söz ederken Batılılar normal olarak "enformasyon toplumu" kavramını kullanırlar. Türkçede ise bu kavram genellikle "Bilgi Toplumu" şeklinde tercüme edilerek kullanılmaktadır. (Bak. Çoban, 1996; Erkan, 1994) Hatta Erkan (1994, s. 96) bir adım daha atarak "bilginin" (enformasyonun !?) klasik üretim faktörleri olan emek, doğa ve sermayeyi "ikame edebileceğini" iddia ediyor.

Enformasyon sözcüğünün yanlış kullanımı sonucu birçok kişi, örneğin öğrenciler, söz konusu kişilerin kitaplarını okuduklarında sanki daha önceleri bilgi yokmuş veya önemsiz bir rolü varmış gibi yanlış bir kaniye varabiliyorlar. Halbuki, bilgi üretimi insanların hayvanlardan en önemli ve belirgin farkı olarak hep varolmuş ve olmaya devam etmektedir. Örneğin ilk av aletlerinin veya tuzaklarının yapımı, ateşin bulunması, tekerleğin icadı çok uzun aralıklarla gerçekleşmelerine karşın insanın aklını (beyin gücünü) kullanarak ürettiği devrimsel nitelikte bilgilerdir. Hayvanların ehilleştirilmesi, toprağın işlenmesi, buhar makinası, bilgisayarlar tarih boyunca hep beynimizin ürettiği bilgiler sayesinde mümkün olmuştur.

Bilginin (enformasyonun !?) klasik üretim faktörleri olan emek, doğa ve sermayeyi ikame edebileceği savına gelince, bu kökten yanlış bir görüştür. Çünkü bilgi zaten emeğin bir ürünüdür, zihinsel emektir. Emeği

kas-gücü ve beyin-gücü (zihinsel güç) diye ikiye ayırarak incelersek salt kasların yapabileceklerinin son derece sınırlı olduğunu görürüz. Zaten kaslar da beyinden emir alarak harekete geçerler. Dolayısıyla insanın en önemli organı olan beyin aynı zamanda her türlü bilginin de kaynağıdır. Beyin olmadan bilgi de olmaz. Dolayısıyla bilgi emeği ikame edemez. Çünkü bilginin kaynağı emektir.

Bilginin diğer klasik üretim faktörleri olan doğa ve sermaye mallarını ikame edebileceği görüşü de yanlıştır. Çünkü yeni ürünler veya bilinen sermaye mallarını üretebilmek için de doğanın girdilerine gerek vardır. Aksi halde üretim olmaz. Zihinsel emeğin üretim için bilgi şekline dönüşüp bir şeyler üretebilmesi için doğanın ürünleri mutlak gereklidir. Yeni bilgiler sayesinde daha az girdi kullanarak daha fazla çeşit ve miktarda ürün elde etmek mümkündür. Ancak bu ikame edilebilir görüşünden çok farklı olarak verimlilikle ilgili bir anlam taşımaktadır.

A. Smith ve Marshall

Bilginin (eğitimin) önemi iktisat biliminin öncüsü olarak kabul edilen Adam Smith tarafından da vurgulanmıştı. Smith'e göre bir bireyin eğitimi gelecekte getirisini olan bir çeşit yatırım gibi görülebilirdi. Aslında Smith'in ülkelerin zenginliğinin temelinde yattığını ileri sürdüğü işbölümü de örgütsel teknolojik değişimden kaynaklanan bir sonuçtur. Üretimde işbölümünü yeniden organize ederek girişimci somut gözlemlerine dayalı bir akli değerlendirme yapmaktadır. Yani işböl-

lümü sonucu ortaya çıkan verimlilik artışı aslında aklın (beyin gücünün) bir ürünü olan üretken blgiden kaynaklanmaktadır.

Marshall, Smith, Mill gibi Klasik İktisatçılara kıyasla bilgi konusunda bayrağı biraz daha ileriye taşıyarak "bilgi üretimin en güçlü motorudur" görüşünü ileri sürmüştür. (Marshall, 1961, s. 115). Marshall, kanımca örgütlenmeye hak ettiğinden fazla değer vererek "Organizasyon bilgiye katkıda bulunur". (Marshall, 1961, s. 115) iddiasında bulunarak organizasyonun üretimin ayrı bir vasıtası olarak görülebileceğini söylemiştir. Ancak daha sonra Marshall'ın açık bir biçimde üretimin sadece iki faktörü olabileceğinden söz ettiğini görüyoruz; doğa ve insan. Sermaye araçları ve organizasyon doğa tarafından desteklenen (beslenen) insan emeğinin ürünüdürler. (Marshall, 1961, s. 116).

Bilgi – Verimlilik – Büyüme

Bilgi kavramına ve bilginin üretimdeki önemine yeterince açıklık kazandırıldı, sanırım. Bu aşamadan itibaren Bilgi-Verimlilik-Büyüme kavramları ve bunların arasındaki ilişki üzerinde duracağız. Önce verimliliğin tanımını yapmak gerekiyor. Verimlilik⁽¹⁾, mikro ekonomik açıdan, üretim faaliyetleri sonucu elde edilen ürün miktarı (Q) ile üretimde kullanılan girdiler (X) arasındaki Fiziksel Oran'dır (Q/X). Eğer tüm girdilere göre çıktı oranı hesaplanırsa buna "Toplam Faktör Verimliliği" denir. Örneğin, dolaylı-dolaysız işgücü, makineler, teçhizat ve diğer girdilerin toplamına göre çıktının ölçümü toplam faktör ve-

rimliliğini gösterir. Ancak, tek veya birkaç girdiye, örneğin emeğe ve/veya enerjiye, göre oran "Kısmi Faktör Verimliliği"ni verir. En yaygın olarak kullanılan kıstas ise çıktının emeğe olanıdır (Q/L). Bazen, Baumol-McLennan (Eds. 1985, s. 3) örneğinde olduğu gibi fiziksel çıktı yerine çıktının *değerinin* (value of output) kullanıldığını görürüz. Bunun bazı sakıncaları vardır. Örneğin, bir ürünün toplam çıktı değeri enflasyon veya devalüasyon sonucu değişiklikler gösterecektir. Bu da, özellikle kıyaslamalı analizlerde araştırmacı ve okuyucunun yanlış sonuca varmasına neden olabilir.

Verimlilik kavramı, makro ekonomik açıdan, daha değişik (daha soyut ve genel) bir anlamda kullanılmaktadır. Mikro ekonomik anlamda kullanıldığında belli bir ürünün fiziksel girdi-çıkıtı oranından söz edilir demiştik. Örneğin, traktör lastiği veya spor ayakkabısı üretimindeki verimlilik artışı buna iyi örnektir. Ancak pek çok kez de verimliliğin daha soyut ve genel anlamda kullanıldığına şahit oluruz. Böyle durumlarda somut bir ürün yerine örneğin bir ülkenin toplam girdi ve çıktı arasındaki ilişkiden söz edilmektedir. "Bir şeyin üretilmesi veya nakledilmesi işlerinde... verimlilik son 125 yılda, yıllık % 3-4 kadar bir birleşik oranla - gelişmiş ülkelerdeki toplam verimliliğin 45 katı bir büyüme - artmıştır. "Bu ülkelerdeki hem yaşama standartlarındaki hem de yaşam kalitesindeki bütün artışların temelinde verimlilikteki bu patlama vardır." (Drucker, 1995, s. 13) derken, Drucker verimliliği soyut ve genel anlamda kullanmaktadır. Bir ülkenin gelecekte-

ki yaşam standardının ana belirleyicisi verimlilikteki artıştır, diyen Baumol-McLennan da (1985, s. 5). aynı şekilde somut değil soyut ve genel verimlilikten söz etmektedirler. Verimliliğin bu ikinci anlamda kullanılması çeşit ve kalite ayırımı yapmaksızın toplam çıktıdaki artışları içermektedir.

Makro anlamdaki soyut ve genel verimlilik artışının ülkelerin zenginliğinin bir açıklaması olarak kullanıldığını görüyoruz. Adam Smith'in (1976) örgütsel teknolojik değişim diye adlandırdığımız işbölümü de aslında ulusların zenginliğinin kaynağı olarak verimliliğe işaret etmektedir. Verimlilikteki sürekli artışlar sonucu bir yandan tüketime sunulan ürünlerin sayısı ve kalitesi artarken diğer yandan da kişi başı çalışma saatlerinde azalma olduğunu görüyoruz. Yüz yıl kadar önce kişi başına yılda yaklaşık 3.000 saat günümüzde ise yaklaşık 1.500 - 2.000 saat çalışılmasına rağmen tüketiciler yüz yıl öncesine göre tüketebilecekleri çok daha fazla miktar ve çeşitte ürünlere sahipler. Romer'e (1970) göre günümüzde bir saatte harcanan emekle yüz yıl öncesine göre on kat daha fazla üretim yapılabilmektedir.

Verimlilik ülkelerin zenginliğinin kaynağı ise, verimliliğin kaynağı nedir? Verimlilik artışı gökten vahiy yoluyla inmediğine göre iktisadi açıdan açıklanabilir bir kaynağı olması gerekmez mi?

Bilgi – Büyüme

Smith'in (1976) ünlü toplu işne üretimi örneğinde olduğu gibi işbölümü verimliliği arttırır. Ancak işbölümü-

nün kendisi sanıldığı gibi verimlilik artışının gerçek nedeni değil fakat araçtır (tool, means). Asıl neden, girişimcinin gözlemlerine dayanarak yaptığı akli değerlendirmeler sonucu yapılmasından üretim açısından fayda sağlayacağını düşündüğü "örgütsel teknolojik değişim", yani aynı fiziksel (hardware) teknolojiyle üretimde yeniden yapılanmadır. Girişimci sonuçta daha fazla fayda sağlayacağını "düşündüğü" için böyle bir yeniden yapılanmaya gider. Akli değerlendirme (gerçek neden) sonucu ortaya çıkan mikro anlamdaki verimlilik artışı bir sonuç, işbölümü de bir araçtır. Peki verimlilik artışının gerçek nedeni olan akli değerlendirmenin kaynağı nedir? diye sordüğümüzde ise yanıtı artık biliyoruz; insanın zihinsel emeği veya "Beyin Gücü". (Gürak, 1993).

Teknolojiyi üretim için gerekli bilgi şeklinde tanımlamıştık. Özellikle çağımızda daha önce görülmemiş bir hızda ve sürekli olarak yeni ürünler (meta-hizmet) ve üretim yöntemlerinin üretildiğine şahit olmaktadır. Eğer bu teknolojik değişim olmasa, sadece aynı türden (homojen) malların üretimine devam edilseydi günün birinde pazarlar doyuma ulaşacak, kâr oranları düşecek ve yatırımlar duracaktı. Makro anlamdaki verimlilik artışlarının ve karamsar iktisatçıların görüşlerinin aksine büyümenin sürekli olmasının ve ortalama kâr oranlarının düşmeyişinin nedeni teknolojik yeniliklerdir. Diğer bir deyişle, insanların zihinsel güçleri ile ürettikleri üretim için gerekli olan bilgiler.

Teknolojiyi toplumsal refahın gerçek kaynağı olarak kabul ettiğimiz za-

man doğal olarak şöyle bir soru ile karşılaşılır: Teknolojinin iktisat teorisi içindeki yeri nedir?

Maalesef çağımızın iktisatçıları'nın çoğu, ideolojik eğilimleri gereği, dikkatlerini ya Keynes'in yaptığı gibi efektif talep üzerine yoğunlaştırmışlar ve büyümenin maliye/para politikaları ile sürdürülebileceğini düşünmüşler ya da Neoklasik kökenlilerin yaptığı gibi, gerçek ekonomik yaşamla fazla bir ilişkisi olmasa bile, analitik yönden sofistike matematiksel modeller yaratıp, geliştirmekle meşgul olmuşlardır. Yaptıkları "bilimsel iktisat" olduğu için iş dünyası onları pek anlamamış, onlar da "bilimle" uğraştıkları için "banal" iş dünyasının gerçekleriyle fazla yakından ilgilenme gereği duymamışlardır.

Solow'un 1950'lerde sunduğu araştırmasının sonucunda ABD'deki büyümenin % 80'inin teknolojik değişimden kaynaklandığını açıklamasından sonra konuya verilen önem artmasına rağmen teknolojik değişim hep dışsal (eksojen) bir faktör olarak kabul edildiğinden Neoklasik iktisatçılar büyümenin nedenini tam olarak kavrayamadılar. Ancak, Romer'in çalışmaları konuya yepyeni bir boyut kazandırdı. Romer'e göre, büyümenin içsel etkeni olan bilgi sayesinde insanoğlu sınırsız sayıda teknolojik değişim yapabilme olanağına sahiptir. Böylece büyümenin sınırları ortadan kalkmakta, ünlü "Azalan Verimler Yasası" geçerliliğini kabetmektedir. Teknolojik değişim sayesinde karamsar iktisatçıların çizdiği karanlık sondan kurtulmak ve toplumsal refahın sürekli artışına daha gerçekçi bir açı-

dan yaklaşmak mümkün olmuştur. Değişim rüzgârlarının kesilmemesi hatta artabilmesi için Romer, hükümetlerin en önemli görevinin teknolojik değişimleri destekleyen kurumsal çerçeveyi yaratacak bir iktisadi politika uygulamak olduğu düşüncesindedir (Romer, 1994).⁽²⁾

Romer'in çalışmaları sayesinde ortaya çıkan içsel büyüme modelleri iktisat bilimine yeni boyutlar kazandırmıştır ancak Bilgi-Teknoloji-Verimlilik kavramlarının her şeyden önce iktisadi analizin temelini oluşturan değer-fiyat teorisine monte edilmesi gerekir. Toffler'in dediği gibi; "... zihin işi olmadan, ekonomide, hiçbir servet yaratılamaz. O halde değer dediğimiz şey toprak, emek ve sermayeden daha fazla bir şeye dayalıdır... Bu da değer kavramını tümünden değiştirmektedir." (Toffler, 1992, s. 96).

Bilindiği gibi, fiyat iktisadi sistemin en önemli ve temel düzenleyicisidir. Oluşan fiyatlar sayesinde ücretler ve kârlar dolayısıyla gelir dağılımı da belirlenir. Talebin büyüklüğünü ve şiddetini (intensity), firmaların arz stratejisini belirleyen, kaynakların dağılımını sağlayan fiyatlardır. Teknoloji ve verimlilik temeline oturtulmuş yeni bir değer-fiyat teorisi sayesinde, ancak daha gerçekçi iktisadi analizler yapabilir, yeni teorik sentezler ve istikrarlı politikalar üretilebilir.

Drucker 1981 yılında yayınlanan eserinde, haklı olarak, iktisat teorisinin olguları açıklamada yetersiz kaldığını belirterek Gelecek İktisat'ın (Next Economics) tekrar siyasetle gerçeklerle ekonomik gerçekler arasındaki ilişki-

leri inceleyen bir bilim olacağını iddia ediyordu. Yeni iktisadın bir değer teorisi olabilirdi. Bu teori tüm ekonomik değerlerin kaynağının insan emeği aracılığıyla kaynaklara uygulanan bilgi, yani verimlilik, olduğunu beyan edebilirdi. Gene Drucker'a göre, son yüzyılın Marksist olmayan büyük iktisatçıları, Marshall, Schumpeter, Keynes, Değer Teorisi olmayan bir iktisat biliminden rahatsızlık duymaktaydılar. Ancak ortada bir alternatif yoktu. (Drucker, 1981, s. 20-21) Bilginin önemini her çalışmasında tekrar tekrar vurgulayan Drucker daha sonraki bir çalışmasında (1995, s. 30) refahın kaynağının beşeri bir şey olduğunu söyler.⁽³⁾

Üretim için gerekli bilginin, yani teknolojik değişimin, ülkelerin zenginliğinin asıl nedeni olarak kabul edilmesi klasik sermaye tanımına da yeni bir boyut getirir. Bu yeni değerlendirmeler sonucu ülkeleri zenginliğe götüren gerçek sermayelerinin bilgi, daha somut olarak, üretim için gerekli bilgi olduğunu iddia etmek mümkündür. Artık yeni bulgular ışığında yeni teoriler, yeni sentezler üretmek gerekir. Ve bu yeni sentezlerin çıkış noktası bilgi olmalıdır. Drucker'a göre "şimdilik bir sentez belirtisi yoktur, ortalarda." (Drucker, 1993, s. 160) Büyük bir memnuniyetle Drucker'ın artık yanıldığını söyleyebiliriz. Romer'in yeni İçsel Büyüme Teorisi bu konuda atılmış önemli bir adımdır. Ayrıca, şimdiye kadar çeşitli nedenlerden dolayı küçümsenmesine ve görmezlikten gelinmesine karşın, üretim için gerekli bilgiyi değer-fiyat teorisi içine monte etme girişimleri vardır. (Gürak, 1993) Sunulan çalışma-

nın amacı iktisat teorisine yeni bir tartışma konusu sunmak ve eleştirilerin de katkısıyla yeni bir boyut kazandırmak olmasına rağmen maalesef arzu edilen sonucun yakınına bile varmak mümkün olmadı. Umarız yakın bir zamanda aynı konuya bir ABD'li meslektaşımız değinir de Türkiye'de bu konu ilgi kazanır.

KAYNAKLAR

Baumol, W. J. - McLennan, K. (1985) (Eds.) *Productivity Growth And US Competitiveness* Oxford Uni. Press, New York.

Çoban, H. (1996) *Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş*. DPT, Ankara.

Drucker, P. F. (1981) *Toward The Next Economics* Harper & Row Publ., New York. (1993) *Yeni Gerçekler*. İş Bankası, Kültür Yayınları, No. 315 (1995) *Gelecek İçin Yönetim*. İş Bankası, Kültür Yayınları, No. 327.

Erkan, H. (1994) *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. İş Bankası, Kültür Yayınları, No. 326.

Gürak, H. (1990) *Transfer Of Technology* Unpublished Licentiate Thesis, Uni. Of Lund, Sweden. (1993) *An Alternative Price Theory*. Unpublished Docent Thesis, İstanbul.

Marshall, A. (1961) *Principle of Economics*, Vol. 1 & 2 Macmillan And Co., London.

Kelly, K. [http p://www.wired.com/wired/full.copyright.html](http://www.wired.com/wired/full.copyright.html)

Romer, P. M. (1990) "Endogenous Technological Change" *Journal Of Political Economy*, Vol. 98, October. (1993) "Economic Growth" in D. R. Henderson (Ed.) *The Fortune Encyclopedia Of Economics*, Time-Warner Books, New York. (1994) "Beyond Classical And Keynesian Macroeconomic Policy". *Policy Options*, July-August.

Schumpeter, J. A. (1970) *Capitalism, Socialism and Democracy*. Unwin Uni. Books, London.

Smith, A. (1976) *An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations*, Vol. 1 & 2.

Toffler, A. (1992) Yeni Güçler - Yeni Şoklar.

yüksek çıktıyı elde etmek (maximizing output with given inputs)

d- Kârlılık = kâr / sermaye

DİPNOTLAR

1- Verimlilik (productivity) ile ekonomiklik (economic efficiency) etkinlik (technical efficiency) ve kârlılık (profitability) kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Çok öz olarak tanımlayacak olursak:

- a- Verimlilik (V) = miktar çıktı (Q) / x birim girdi(ler): Örnek: $V=Q / \text{Emek veya } Q / \text{Toplam Girdiler}$
- b- Ekonomiklik = satıştan elde edilen gelirler / üretim maliyet giderleri (R / TC)
- c- Etkinlik; eldeki fiziksel girdilere en

2- Romer'in görüşlerine olduğu gibi katıldığımız sanılmasın. Bu konuda görüş ve eleştiriler ayrı bir makale konusu olarak sunulacaktır.

3- Bir yanlış anlaşılmayı önlemek için vurgulamakta yarar var: İyi eğitim almış insanların sayısal çokluğu ulusların zenginliği için şarttır ama yeterli değildir. Önemli olan, çağdaş üretim için gerekli bilgilere, ekonomik ve sosyal alt-üst yapıya ve mali güce sahip olmaktır. Öyle olmasaydı, Rusya, Polonya, eski Doğu Almanya dünyanın en yüksek standardına sahip ülkeler arasında olurlardı.

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİK POLİTİKA ÜZERİNE

İncelemeler-Yorumlar

"Öyle görünmektedir ki, fırsatçı popülist politikacı takımı, dışarda ve içerde borçlanıp günü gün etmek olanağı mevcut olduğu sürece, ekonomik politikada kendiliklerinden hiçbir zaman bilimsel, ciddi politika ve tedbirlere başvurmayacaklardır. Böyle bir tutuma girmeyeceklerdir. Oysa devlet gemisi fırtınalı bir denizde kayalıklara doğru hızla sürüklenmektedir."

Fiyatı: 1.500.000 TL / Öğrencilere indirimli

İsteme Adresi

Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No: 6/2; Sultanahmet – İstanbul

Telefon: (0212) 518 17 32 Fax: (0212) 518 66 43

Temizlik Marathon'un işi!

Marathonlar, işyerinin vazgeçilmez elemanları:
**Tuvalet kâğıtları, havlular, peçeteler,
muayene masa örtüsü, endüstriyel havlu,
klozet kapak örtüsü, bardak altlığı...**

Hepsi de temizliğin, sağlıklı ve kaliteli hizmetin ayrılmaz birer parçası. Marathonlar işyerinin, işini bilenlerin ideal temizlik kâğıtları!

Üstün kaliteli ve ekonomik Marathonlarla siz de işinizi kolaylaştırın...

MARATHON

İlçecacıbaşı | FORT JAMES
İpek Kağıt

Girişim Pazarlama A.Ş. İpek Kağıt'ın tüm Türkiye'de tek yetkili satıcısıdır.

Adana
(0322) 228 65 20

Ankara
(0312) 468 94 68

Antalya
(0242) 323 78 54

Bursa
(0224) 232 00 40

İstanbul
(0212) 212 86 17

İzmir
(0232) 232 51 76

Samsun
(0362) 435 47 41

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. AYHAN GENÇLER

Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi

İstihdam Dinamiklerinde Küresel Bloklar

Dünyamızda ülkelerin karşı karşıya bulunduğu birçok sorun bulunmaktadır. Açlık, sefalet, salgın hastalıklar, konut, çevre, enflasyon, ekonomik kalkınma, kaçakçılık, terör, uyuşturucu, istihdam, güvenlik gibi sorunlar çözüm beklemektedir. Bu sorunların çoğunluğu bölgesel ya da bazı ülkeleri ilgilendirmektedir. Oysa istihdam sorunu hemen hemen dünyadaki ülkelerin çoğunu ilgilendiren bir özellik taşımaktadır. Her ülke çözüm yolları bulmak ve bunlar da başarıyla sağlamak için çaba göstermektedirler.

İstihdam sorununda çözüm politikaları geliştirmek ve uygulamak ülkenin uluslararası arenadaki konumu ile de ilgilidir. Geçmişte sorunları çözmek her ülkenin tekil problemi olarak görülmekteydi. Ancak XX. yüzyılın başlarından itibaren küreselleşmenin hız kazanması ve küresel rekabete de

ülkelerin ekonomik entegrasyon hareketleri ile bloklar halinde katılması istihdam sorununun çözümünü ulusal boyutun dışına çıkararak, farklı bir boyuta taşımıştır. Bu yaklaşıma verilebilecek en güzel örnek; uluslararası entegrasyon hareketlerinin en başarılı olan Avrupa Birliği (AB)'dir.

Avrupa da bütünleşmeye yönelik hareketleri kökleri ve bu yolda yapılan düşünce boyutundaki çalışmalar XIII. ve XIX. yüzyıllara kadar inmektedir. Avrupa'da barışı kalıcı kılmak yönünde Pierre Dubais, Dante, Emeric Cruce, Abee de Saint, Jean Jacques Rousseau ve Immanuel Kant tarih boyunca Avrupa Birliği amacına yönelik çalışmalar yapmış düşünür ve yazarların başında gelmektedirler. Birleşik Avrupa yolunda en önemli düşünsel katkıyı yapanların başında Victor Hugo gelmektedir. Hugo, 1848 yılında yazmış olduğu bir eserinde "Avrupa

Birleşik Devletleri" (Günoğur, 1995: 13) oluşturulması görüşünü açıkça ileri sürmüştür. Birleşik Avrupa düşüncesini gerçekleştirmeye yönelik ekonomik ve siyasal alanda birçok girişimde bulunulmuştur. Fakat bunlardan ütopyaya ulaşmayı sağlayacak ilk başarılı adım 18 Nisan 1951'de imzalanıp 23 Temmuz 1953'de yürürlüğe girmiş olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasıdır. 1952 yılında Savunma Topluluğu, 1953'te de Siyasi Birliği oluşturmaya yönelik atılımlar başarılı olamamıştır.

25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşmalarıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu oluşumları bütünleşmeye yönelik diğer somut adımları oluşturmaktadır. Ekonomik alanda kazanılan başarı siyasal ve sosyal alanda da gelişmelere yol açmış; ve ekonomik birliktelik Birleşik Avrupa yolunda da yeni açılımlara ihtiyaç uyandırmıştır. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Anlaşması 200 maddesi, 17 ele protokolü ve 33 adet ekiyle Roma Anlaşmasına yönelik en önemli değişikliği meydana getirmesi ile birlikte Avrupa Topluluğunu, Avrupa Birliğine dönüştürmüştür. Bunun yanı sıra ekonomik ve parasal bütünleşme ile sosyal boyutlarda derinleşme ve siyasal birliğe de yönelmiştir (Nielsen, 1993:30-1).

Küreselleşme ve entegrasyonun yol açtığı AB gibi en ileri düzeydeki oluşumlar, birlik içersinde yer alan herhangi bir üye ülkenin sorunlarını çözmede de supranasyonel karar alıcılar ile politikalar üretmeye ve çözüm bulmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla

AB'ye üye bir ülkedeki istihdam problemi sadece o ülkenin kendi sorunu değildir; birliğin sorunudur. Artık istihdam sorunu da ulusal olmaktan çıkıp uluslararası olma hüviyeti kazanmıştır.

Özellikle son yıllarda iş piyasalarına yönelik program araçlarının yürütülmesinde Avrupa düzeyinde olduğu gibi AB bünyesinde de çalışmalar yapılmaktadır. Gerek programları yürütenler gerekse politikacılar alınan kararların işlerliğe konulmasında geçmişe göre daha fazla çaba göstermektedirler (Auer, 1996:24). Ancak üye ülkelerin farklı ekonomik gelişmişlik düzeyine sahip olmaları olumsuz bir faktör olarak karşılımlarına çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkelerin istihdam sorununa yönelik siyasal yöneticilerin yaklaşımları da farklı etkinlik düzeyinde olabilmektedir.

1. İstihdam Politikaları

AB istihdam piyasasında gözlenen yüksek işsizlik eğilimini çözmeye yönelik olarak Maastricht sonrası yoğun çalışma programları belirlemiştir. Bu amaçla 1994'te yapılan Essen zirvesinde de beş temel hareket politikası belirlenmiştir. Bunlar (Emp Observatory, 1996:4);

1. Yetişkinler ve gençler için mesleki eğitim alanlarında yatırımları hızlandırmak,

2. Hızlı ekonomik gelişme içinde daha esnek iş organizasyonları ve çalışma zamanını daha ılımlı ve daha yumuşak ücret politikaları ile birlikte "istihdamda" artış sağlamak,

3. Dolaylı ücret ödemelerde aza-

liş sağlamak,

4. İş bulma alanlarındaki politikalarda artış sağlamak,

5. İş piyasasındaki hedef gruplara yönelik olarak spesifik ölçümler yapmaktır.

İstihdam sorununu çözmeye yönelik olarak AB, Haziran 1997 yılında da antlaşma kabul etmiştir. Bu antlaşma da yer alan temel ilkeler şunlardır (Güncel Avrupa, Kasım-Aralık, 1997:4-5);

1. Bireylerin mesleğe girme kapasitesinde iyileştirilmenin sağlanabilmesi,

2. Yeni iş alanları yaratabilecek girişim ruhu geliştirilmeli,

3. Şirketlerin ve işçilerinin uyumlandırma kapasiteleri teşvik edilmeli,

4. Cinsiyet ve işe dönüş bakımından şans eşitliği politikaları etkinleştirilmelidir.

İstihdama yönelik olarak alınan kararlar ve yapılan antlaşmalar, sorunu ortak ilgi alanı olarak gördüklerini ve çözüme yönelik eylemlerini de koordinelendirilerek düzenleme amacıyla dönük ilkeler belirlediklerini göstermektedir.

AB bünyesinde ortak kararlar alınmasına rağmen, çözüme yönelik spesifik ve sayısal hedefler içermektedir.

2. İstihdam Dinamikleri

Birlik içinde sorunu bütünsel açıdan çözmek yolunda alınan ortak kararları her üye ülke farklı bir boyutta algılama ve uygulama sürecine

de yönelmek ya da başvurmak zorunluluğunda olabilir.

AB'ye üye ülkelerde istihdama yönelik başarılar elde edilmekle beraber, bazı üye ülkeler diğerlerine göre daha fazla deneyimlere sahiptir. Bu gelişmenin sebepleri ana hatları ile şunlardır; Mali sıkıntıyı kamu sektöründeki reformlar ve idari gelişmelerin sağlanması. İş piyasası politikalarında özerk yönetim (adem-i merkezi)'in getirilmesi. Ulusal düzeyde iş piyasası politikalarında izlenecek yöntemler için gerekli finansmanın Avrupa Sosyal Fonundan tedarik etmede artış sağlamak. Avrupa Komisyonunun yönelimlerine ulaşacak yönde ekonomik büyüme ve yoğun istihdam yaratıcı aşamaya ulaşmak. Teknolojik ilerlemede tüm organizasyonlarda gözlemlenebilecek asgari düzeylere ulaşmak (Auer, 1996:24-5). Her ülke alınan kararları uygulamada farklı etkin yaklaşımlar sergilemiş olabilir, bu onların hedefe ulaşmadaki kararlılıklarının göstergesi olarak nitelelenebilir. Ancak komisyon 1995 yılının sonundan itibaren istihdam politikalarındaki gelişim durumunu gözlemleyebilmek için üye ülkelerden rapor istemektedir.

Belirlenen politikaları uygulamada ülkelerin izledikleri süreç farklı olabilir fakat, tüm istihdam piyasalarının geçirmiş olduğu değişimi sistematik ele almaya yol açabilecek beş değişik istihdam piyasası özelliği bulunmaktadır. Bunlar (Schömann) ve Kruppe, 1996:33); 1. Kısmi süreli ve tam süreli çalışma biçimleri arasındaki geçişler, 2. İşsizlik ve istihdam arasındaki geçişler, 3. İstihdam ile eğitim arasındaki ilişki, 4. İstihdam piyasası

ile özel aktivite arasındaki ilişki, 5. Emeklilik ile istihdam arasındaki ilişki-ler. Belirlenen beş ana özellik her üye

ülkenin ve diğer ülkelerin işgücü piya-salarının analizinde kullanabilecek teknikleri oluşturmaktadır.

a) AB'de İstihdam Yapısındaki Eğitim ve İstihdama Geçiş Durumu

Tablo 1: Eğitimden İstihdama Geçişler (%)

ÜLKE	YIL	GEÇİŞLER*	ÜLKE	YIL	GEÇİŞLER*
BELÇİKA	1992	2.37	İRLANDA	1992	3.81
	1993	1.32		1993	3.89
	1994	2.05		1994	4.14
	1995	1.98		1995	4.74
ALMANYA	1992	2.45	İTALYA	1992	1.48
	1993	2.23		1993	1.40
	1994	2.46		1994	1.29
	1995	2.63		1995	1.61
DANİMARKA	1992	4.88	LÜKSEMBURG	1992	2.01
	1993	5.37		1993	1.94
	1994	7.07		1994	2.05
	1995	8.23		1995	1.96
İSPANYA	1992	2.65	HOLLANDA	1992	3.22
	1993	2.07		1993	3.03
	1994	1.96		1994	2.54
	1995	2.33		1995	2.83
FRANSA	1992	2.40	PORTEKİZ	1992	2.41
	1993	2.20		1993	1.73
	1994	2.02		1994	1.83
	1995	2.34		1995	1.95
YUNANİSTAN	1992	1.99	İNGİLTERE	1992	3.35
	1993	1.57		1993	3.14
	1994	1.48		1994	3.62
	1995	1.58		1995	3.75
FİNLANDİYA	1995	5.09	AVUSTURYA	1995	2.16

* Tüm ücret ve maaş geliri elde edenlerin yüzdesi

Kaynak: (SCHÖMANN K. ve KRUPPE T, 1996:41)

AB'de işsizlik sorunu en önemli sorun olarak yerini korumaktadır. Ortalama olarak işsizlik oranı 1992 yılında % 9.3 iken, 1995 yılında % 10.7 ve 1996'da da % 10.9 olarak gerçekleşmiştir. Birlik içinde genç işsizlerin top-

lam işsizlik içindeki oranları yaklaşık % 22'ler civarındadır (Eurostat)

Son yıllarda genç işsizlik AB emek piyasası politikalarında önemli bir yer işgal etmektedir. Genç işsizliği dinamik süreçler ve emek piyasaları-

na geçiş ile çok özel bağlantısı bulunmaktadır. Eğitim öğretimden iş hayatına dinamik geçiş sürecinde emek piyasası politikalarıyla oynanan rol, geniş ölçüde arzu edilmeyen gelişmeler ortaya çıkmadan önce, tasarlanan tavırla teşebbüs etmekten ziyade; olay sonrası politika hareketi belirleme yoluyla nitelendirilir. Tablo 1'de de, aynı yılda ücret ve maaş geliri elde edenlerin yüzdesi olarak eğitim/öğretimden istihdama geçişlerin miktarını vermektedir. Örneğin Belçika'ya ilişkin rakamlar göstermektedir ki, bu tür geçişlerin yavaş dinamiği, her ne kadar 15 yaştan 24 yaşa emek piyasasına düşük bir katılımla bütünleştirilmiş olsa da (1994'te % 10, Eurostat 1994) yüksek emek işsizliğine yansıtılabilir (1994 % 24). Eğitim / öğretimden iş hayatına geçişlerin karşılaştırılabilir bir dinamiği, Yunanistan, İtalya ve 1994'ten beri Portekiz'de açıkça ortadadır. Fransa ve İspanya'da geçiş dinamiği yukarıda anılan ülkelerdekinden daha yüksek olmasına karşın, genç işsizliği, düşük emek piyasası katılım oranlarının geçmişteki durumuna karşı yüksektir (Schömann ve Kruppe, 1996: 41-2).

Özellikle Danimarka, Hollanda, İngiltere ve İrlanda'da, eğitim/öğretim ve istihdam arasındaki yüksek bir dolaşız geçiş oranı gözlenmiştir. Danimarka ve İrlanda AB üyesi tüm ülkelerin en genç yaş grubu içinde, en yüksek emek piyasası katılım oranlarına sahiptirler. Böylece, özellikle Danimarka'nın, emek piyasasına erken giriş elde eden genç insanların oranının yüksek olmasına karşın 1993'ten beri genç işsizliğini azaltabilmiş olması sürpriz olmamaktadır. Yüksek

emek piyasası faaliyet oranı politikası ve onun açıkça bu hedef gruplara yönelmesinin sorumlu olması olası görünmektedir. İngiltere ve İrlanda karşılaştırılabilir bir dereceye kadar % 2 ve % 3.4'e gibi, genç işsizliğini azaltmayı başarmışlardır. Bununla birlikte, emek piyasasına düşük geçiş oranları veriyken bile Almanya ve Lüksemburg genç işsizliğini düşük bir düzeyde tutmayı başarmışlardır. Yeni üye ülkelerden Finlandiya da emek piyasasına yeni girişlerin oranı AB ortalamasından daha yüksek görünmektedir; eğitim ve öğretimden geçişlerin dikkate alındığı tüm istihdam ilişkilerinin % 5'i'dir. Geçmişteki bu duruma karşı, şimdi genç insanlar Finlandiya nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunun için gençlerin işsizlik probleminin potansiyel öneminin artması olasıdır. Avusturya'da ise görece yaşlı nüfus yapısı ve ikili öğretim sistemi, eğitim/öğretimden emek piyasasına geçişleri etkilemek için daha fazla emek piyasası politikası çabasında bulunmak için görece daha az bir baskı olduğu anlamına gelmektedir (Schömann ve Kruppe, 1996:42).

b) İstihdamdaki Değişimler (part-time)

Avrupa entegrasyonunda istihdamı artırıp, işsizliği azaltıcı önemli bir yöntem de part-time çalışmadır. Özellikle son yirmi beş yıldan beri part-time çalışma istihdam piyasasının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu yöntemle ya da çalışma şekline ikincil iş piyasaları adı da verilmektedir.

Tablo 2: 1984'ten 1994 Yılına Kadar AB Ülkelerinde Toplam İstihdamın Bir Yüzdesi Olarak Cinsiyetlere ve Ülkelere Göre Part-Time İstihdam

ÜLKELER	Toplam Part-Time oranı		Erkek Part-Time oranı		Kadın Part-Time oranı	
	1984	1994	1984	1994	1984	1994
HOLLANDA	21.2	36.4	6.8	16.1	49.5	66.0
İSVEÇ	25.6	25.3	6.5	8.1	46.2	43.4
İNGİLTERE	20.9	23.8	4.3	7.1	44.3	44.3
DANİMARKA	21.1	21.2	8.3	10.0	36.7	34.4
ALMANYA	12.3	15.8	2.1	3.2	28.6	33.1
FRANSA	10.3	14.9	2.7	4.6	21.1	27.8
BELÇİKA	8.0	12.8	1.5	2.5	20.3	28.3
İRLANDA	6.0	10.8	2.5	4.8	13.9	21.3
AVUSTURYA	8.4	9.1	n.a.	1.8	n.a.	18.6
FİNLANDİYA	8.3	8.3	n.a.	5.7	n.a.	11.1
PORTEKİZ	6.3	8.0	3.5	4.7	10.4	12.1
LÜKSEMBURG	5.8	8.0	1.3	1.3	14.8	19.5
İSPANYA	5.8	6.9	2.4	2.6	13.9	15.2
İTALYA	5.5	6.2	3.2	2.8	10.2	12.4
YUNANİSTAN	4.9	4.8	2.9	3.1	9.0	8.0

n.a. – veri yok.

Kaynak: (O'RELLY J. VE BOTHFELD S, 1996:21)

Kuzey ülkelerinde part time istihdam oranının diğer üye ülkelere göre daha yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca işsizlik oranlarının daha düşük olduğu ülkelerde part time çalışma oranı daha yüksektir (O'Reilly ve Bothfeld, 1996:20). İstihdam oranlarında da farklılıklar görülmektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinin oranları ABD'ye benzerlik göstermektedir (Auer, 1997:39).

1984-1994 yılları arasında Yunanistan, İsveç ve Finlandiya dışında tüm üye ülkelerdeki part-time çalışanların oranında artış gözlenmektedir. 1994 yılında Yunanistan toplam istihdamın % 4.8'i ile en düşük, Hollanda ise % 36.4 ile en yüksek değerleri

oluşturan ülkelerdir. % 20'nin üstünde işgücünü istihdam eden ülkeler Danimarka, Hollanda, İngiltere ve İsveç'tir. Çağdaş düzey olarak nitelenen % 10-15 arasında istihdam eden ülkeler Belçika, Almanya, Fransa ve İngiltere yer alırken, hafif oranda istihdam eden ülkeler ise Avusturya, Finlandiya ve Lüksemburg olup part-time çalışanların oranı toplam istihdamın % 10'undan aşağı düzeyde yer almaktadır (O'Reilly ve Bothfeld, 1996:21).

Yunanistan part-time çalışanlar arasında en düşük kadın istihdam eden ülke iken, Hollanda % 66 ile en fazla kadın işçi istihdam eden ülke durumundadır.

On yıllık iki dönem karşılaştırıldığına part-time çalışanların oranı % 15 artış ile en yüksek oranı Hollanda gerçekleştirmiştir. Danimarka ise sadece % 0.1 artış sağlamıştır. İngiltere'de ise % 2.9 oranında artış gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerde ise % 4.8 ve % 3.5 arasında artış sağlanmıştır.

Part-time işlerde çalışan erkek işçilerde % 9.3 artış ile Hollanda başta gelmektedir. Kadın işçilerde de % 16.5'lik bir artış ile öncülüğünü sürdürmektedir.

AB içinde hatta hiçbir OECD ülkesinde Hollanda'da olduğu kadar yüksek part-time çalışma oranı yoktur. Bu tip çalışmayı tercih eden Hollanda'lıların 2/3'nün iyi eğitime sahip oldukları görülmektedir. (Kurt, 1997:6).

İş piyasalarında istihdamı artırıcı kararlar tüm kurumsal kanalların doğru kullanılması ile olabilecektir. Örneğin; 1970 yılında Almanya ve Hollanda'da işsizlik % 1'ler seviyesinde iken 1974/75 ve 1980/81 yaşanan şoklar iki ülkede de işsizliği artırmıştır. Fakat resesyonların iki ülkeye yansımaları farklı olmuş Almanya'da % 10.7, Hollanda'da % 6.2 oranında işsizlik bulunmaktadır.

Görülmektedir ki, her AB üyesi ülkenin gelişim süreci farklıdır. Ülkenin ulusal istihdam sistemleri arasındaki kültürel kurumsal farklılıklar, işgücü piyasalarının trendinin de değişik boyutlar ve sorunlar taşımaya sebep olmaktadır. Bu da AB zirvelerinde alınan ortak kararların her üye ülkedeki yansımalarının ve hedeflere ulaşılmasında da sonuçlarının değişik olabileceğini göstermektedir.

3. Sonuç

İstihdamdaki negatif durumu pozitif eğilim yönünde hız kazandırabilmek için yeni iş imkanlarının yaratılması gereklidir. Ancak IMF tahminine göre AB'deki anti enflasyonist politikaların uygulamada olması, enflasyonun yükseltilmeden işsizliğin % 9'un altına düşürülemeyeceği görüşü hakikettir (The Economist, 1997). İş fırsatları oluşturabilmek için istihdam yaratıcı faaliyetlere daha yoğun kaynak ayırımı / harcaması gerekmektedir. Sosyal harcamaların fazlalığı istihdam yaratıcı çalışmalara olumsuz etkide bulunmaktadır.

İşsizliğin % 7'ler düzeyine çekilebilmesi için 12 milyon yeni iş yaratılması gerekmektedir (Güncel Avrupa, Eylül-Ekim 1997:9). Bununla birlikte AB ülkelerinin işsizlikle mücadelede gerekli araştırmaların yapılabilmesi için GSYİH'larının % 5'ini ayırmaları gereklidir. Oysa halen bu oran % 1.9 düzeyinde bulunmaktadır (MESS, 1997:10). İşsizlere iş yaratmanın önündeki engeller sosyal devlet olmanın getirmiş olduğu yüksek maliyettir. Sosyal güvenlik harcamalarına büyük miktarda parasal imkanların kanalize edilmesi, işsizlik sorununun çözümünü geciktirmektedir. Küreselleşmenin de getirdiği zorluk ve baskılar, sosyal damping beklentisi taşımaktadır. Ayrıca AB ülkeleri katı hukuki düzenlemelere sahiptir. Üye devletlerin, devletin sosyal niteliğinden geri adım atması mümkün gözükmemektedir. Çünkü Kıta Avrupa'sı bu kazanımları elde edinceye kadar uzun mücadele vermiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Auer, P (1996), "Monitoring of Labour Market Policy in EU Member States, "Employment Observatory. No: 53 Spring.

Auer, P (1997) "Inactivity Rates in the European Union", Employment Observatory. No. 58 Summer.

The Economist (27 September - 3 October 1997)

Employment Observatory (1996), Policies and The European Strategy. No: 53 Spring.

Güncel Avrupa (Eylül - Ekim 1997) S. 7-8.

Güncel Avrupa (Kasım - Aralık 1997), 1998 için Ana Hatlar, S. 9-10.

Günuğur, H (1995), "Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi

(Dünü, Bugünü, Yarını)", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını.

Kurt, D (1997), "Hollanda'da İstihdam Laleleri Halen Açıyor Mu?", İşveren Gazetesi, Yıl: 34. S. 695 Ekim: MESS Yayınları.

İşveren Gazetesi (Ekim 1997), Yıl: 34, S. 695 Ekim: MESS Yayınları

Nielsen, R ve Szyszczak (1993), The Social Dimension of the European Community, 2nd Ed. Copenhagen.

O'Reilly, J ve Bothfeld, S (1996), "Labour Market Transitions and part-time Work", Employment Observatory, No: 54 Summer.

Schömann, K ve Kruppe T, (1996), "The Dynamic of Employment in the European Union", Employment Observatory: No: 55 Autumn.

**banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi**

●
Ciltlenmiş eski sayıları:
●

1991 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1992 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1993 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1994 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1995 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1996 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1997 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
(Öğrencilere % 30 indirim)
●

İSTEME ADRESİ

Binbirdirek Mahallesi Suterazisi Sokak No. 6/2 Sultanahmet - İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32 Fax: (0212) 518 66 43

Bankaya kadar yorulmayın!

www.garanti.com.tr

Havale. E.F.T. Repo. Döviz. Hisse senedi. Yatırım fonu.
Vadeli, vadesiz mevduat. Kredi kartı, elektrik, telefon, su ödemeleri.
Hepsi bir tuşla. Hepsi bedava. Hepsi **İnternet Şubesi**'nde.
Üstelik garanti.net ile **İnternet**'e ulaşmak çok daha cazip.
garanti.net **İnternet Erişim Paketi**'nden yararlanmak için
(0 212) 630 17 30'u arayabilir ya da herhangi bir
Garanti şubesine başvurabilirsiniz.

Şube**Siz** Bankacılık,
hem telefonla hem **İnternet**'le,
sadece **Garanti**'de.

GARANTİ

Şube**Siz**™ Bankacılık

Başka bir arzunuz?

**Set Çimento Sanayi ve
Ticaret A.Ş.**

Ankara Çimento Fabrikası
Balıkesir Çimento Fabrikası
Trakya Çimento Fabrikası

**Anadolu Çimentoları
T.A.Ş.**

Ambarlı Tesisi
Kartal Tesisi

**Afyon Çimento Sanayi
T.A.Ş.**

**Set Beton Madencilik
Sanayii ve Ticaret A.Ş.**

Hazır Beton Tesisleri

İstanbul
Ankara
Antalya
Bandırma
Balıkesir

Kırma Taş Tesisleri

İstanbul
Ankara

**Set Betoya Prefabrik
Yapı Elemanları San.
ve Tic. A.Ş.**

Manisa / Turgutlu
İstanbul

Kalite, Sürat, Güven...

Set
İtalçementi Group

A world class local business

Set Group Holding A.Ş.
Fahrettin Kerim Gökay Cad.
Arduman İş Merk. B-C Blok No:29
81190 Altunizade - İstanbul

Tel (0216) 310 53 30
Fax (0216) 310 56 56

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu Sene Olmadı, Belki 1999'da

Kasım ayında yaralarını sarmaya başlamış olan borsada, Aralık ayı siyasete endeksli bir seyir izlemiş, yaşanan küçük dalgalanmalar sonucunda, "31 Aralık 1998 Perşembe" günü kapanış fiyatları itibariyle İMKB Ulusal-100 indeksi 2597.91 puana ulaşmış, Kasım ayı sonuna göre artış oranı % 0.79 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılına 3451 puanla başlamış bulunan Ulusal-100 indeksinin yıllık değer kaybı ise % 24.72 olmuş, enflasyonla birlikte düşünülürken, borsa yatırımcıları 1998 yılını ciddi kayıplarla kapatmışlardır. Böylece 1996 ve 1997 yıllarında sırasıyla % 143.82 ve % 253.59 artış kaydederek tüm yatırım araçlarını geride bırakan ve gelişmekte olan dünya borsaları arasında dikkat çekici bir konuma ulaşan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası bu sene, hisse senetleri piyasalarının ne kadar riskli olduklarının yeni bir kanıtını oluşturmuştur.

Ayın ilk günlerinde, yeni hükümeti kurma görevinin DSP genel başkanı Bülent Ecevit'e verilmiş olmasını olumlu karşılayan ve Ecevit'in hükümeti kurabileceğine inanan yatırımcıların davranışları borsanın yükselmesini sağlamış, ancak DYP genel başkanı Tansu Çiller'in Ecevit tarafından kurulacak bir hükümete sıcağı bakmadığının anlaşılması, CHP genel başkanı Deniz Baykal'ın ise, en azından DSP tarafından kabul edilemeyecek talepler öne sürmesi üzerine iyimserlik havası çabuk dağılmıştır. Amerika'dan sonra Almanya ve Fransa başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri Merkez Bankaları tarafından da faiz indirimlerine gidilmesi Avrupa borsalarını olumlu etkilerken ülkemizde iç borçlanma faizlerinin % 150'le-

re tırmanmış olması ise % 58'ler mertebesinde dolaştığı açıklanan enflasyon oranlarının inandırıcılığını azaltmıştır.

Borsa, iç siyasetin etkisiyle dalgalanmalar gösterirken, uluslararası spekülatör Soros'un, global krizin etkisiyle borsaların yeniden düşüşe geçecekleri yolundaki kehaneti dünya borsalarını tedirgin etmiş, ancak ülkemizde pek tepki görmemiştir. Oysa Soros'un kehanetlerinin çoğu zaman gerçekleştiği, gerekirse kehanetlerin gerçekleşmesi için Soros'un gerekli koşulları yaratabileceği bilinmektedir. Öte yandan global krizin etkilerinin Türkiye ekonomisinde de hissedilebileceğinin sinyalleri tekstil ve otomotiv sektörlerinden gelmeye başlamış, işten çıkarılan işçi ve protestolu senet sayılarındaki artış, dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.

Aralık ayının ortalarına gelindiğinde, Ecevit'in hükümeti kuramayacağını artık kesinlik kazanması üzerine borsa yönünü aşağıya çevirmiş ve 2200 puanın aşağılarına inmişken "16 Aralık 1998 Çarşamba" gecesini Amerika Birleşik Devletleri başkanı Clinton'un sürpriz bir kararla Irak'a operasyon emrini vermiş olması İMKB dahil tüm dünya borsalarında şok yaratmış, ancak bu şokun etkisi sadece bir gün sürmüştür. Muhtemelen, müdahalenin kısa sürede sonuçlanacağına ilişkin beklentilerin yüksekliği, olayın yeterince ciddiye alınmasını engellemiştir. Ancak ABD ile Irak arasında daha önce yaşanmış gerginliklerin etkilerinin yıllarca sürmüş hatta halen sürmekte olduğu dikkate alınacak olduğunda, özellikle coğrafi konumu dolayısıyla Türkiye'nin başının uzun süre ağrımaya devam edebileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Körfez çatışmasının etkisi çabuk geçerken, yılın son on gününde borsaya yine siyaset egemen olmuştur. Cumhurbaşkanı Demirel'in hükümeti kurmak için sanayi ve ticaret bakanı bağımsız milletvekili Yalın Erez'i görevlendirmesi üzerine piyasalarda yeni beklentiler oluşmuştur. Kamuoyu ve sivil örgütler Erez'i desteklemişler, Erez de konuşmalarında uzlaşmacı bir tavır sergileyeceği ve geniş tabanlı bir hükümet kurmaya çalışacağı mesajlarını vermiştir. Daha önce kapılarını Ecevit'e kapatmış olan DYP, Erez'e de sıcak bakmamış ve görevi iade etmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna karşılık Fazilet Partisi ve CHP'nin Erez'e karşı tavırları, DSP'ye olduğundan daha esnek olmuştur. Yılın son gününde henüz hükümet konusu netlik kazanmış olmakla birlikte, Yalın Erez, yılın ilk haftasında kabineyi açıklayacağını belirterek beklentileri canlı tutmayı başarmıştır. Hükümetin gerçekten de Ocak ayının ilk günlerinde kurulabilmesi halinde, geleneksel Ocak ayı sendromunu yaşamak için bahane arayan borsanın, bu dopingden yararlanarak hızlı bir ay yaşayacağını söylemek mümkündür.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksinin gerek Aralık ayı gerek 1998 yılı performansı, İMKB Ulusal-100 indeksinin bir miktar üzerinde gerçekleşmiş, "31 Aralık 1998 Perşembe" günü kapanış fiyatları itibarıyla 726.072,07 puana ulaşan dergimiz indeksinin Aralık ayı getirisi % 3.19 olmuş, 1998 yılı bütü-

nünde ise % 24.08 oranında değer kaybına uğramıştır. Dergimiz indeksiyle, İMKB Ulusal-100 indeksinin 1998 yılı performansları arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Aralık ayında dergimiz indeksi kapsamındaki hisselerden 13'ü değer kazanabilirken 27 tanesi değer kaybetmiş, ayın en başarılı ve başarısız hisseleri yine Tablo 1 ve 2'de listelenmiştir.

Sermaye Artırımları

Yılın son ayında sermaye artırımları devam etmiş, 9 şirket Aralık ayında sermaye artırımını gerçekleştirmiştir. Bu şirketlerin artırım öncesi ve sonrası sermaye tutarları ile bedelli ve bedelsiz artırım miktarları Tablo 3'de gösterilmiştir. Batıçim'in yaptığı sermaye artırımında, rüçhan hakları 2.000 TL'den kullandırmıştır.

Aralık ayında kayıtlı sermaye tavanı arttırımı için başvuran iki şirketin başvurusu SPK tarafından kabul edilmiş, bu iki şirketin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları Tablo 4'de verilmiştir. Borsanın durgun seyrine paralel olarak, Aralık ayında da haka açılan yeni bir şirket olmamıştır.

Yıllık Verimler

Geçen senelerde olduğu gibi 1998 yılı için de, hisse senetlerinin bir yıllık "elde tutma verimleri" hesaplanmış ve Tablo 5'de gösterilmiştir. "Elde tutma verimi", yatırımcının hisse senedini 1997 yılının sonunda aldığı, 1998 yılı içinde yapılan bedelli ve bedelsiz sermaye artırımlarına katıldığı ve kâr payını aldığı varasayımına dayanarak aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır:

TABLO 1
Aralık Ayının En Başarılı Hisseleri

<u>Dergimiz</u> <u>İndeğinde</u>	<u>Verim</u> <u>(%)</u>	<u>Diğer</u>	<u>Verim</u> <u>(%)</u>
Eczacı Yat.	68.60	Eczacı İlaç	69.75
Mudurnu Tav.	46.00	Anadolu Gıda	43.48
T.D.Döküm	40.00	Deva Hol.	39.53
Olmuksa	32.79	Tansaş	35.48
T.Garanti B.	25.81	Çelebi	33.33
İzocam	25.00	Ardem	32.00
T.Şişe Cam	21.88	Otokar	29.33
Aktaş	18.84	Mardin Ç.	27.63
Döktaş	17.02	Aygaz	25.37
Kartonsan	17.02	Tire Kutsan	23.51

$$r = \frac{(n \times p_t) - P_{t-1} + D - S}{P_{t-1} + S}$$

n : 1997 yılı sonunda bir hisseye sahip olan yatırımcının, sermaye artırımları sonucunda 1998 yılı sonunda sahip olduğu hisse sayısı

p_t : Hisse senedinin 1998 yılı sonundaki fiyatı

p_{t-1} : Hisse senedinin 1997 yılı sonundaki fiyatı

D : 1998 yılı içinde elde edilen kâr payı tutarı

S : Bedelli sermaye artırımları nedeniyle ödenen tutar

Formülün uygulanmasında, kâr payı dağıtımını bedelsiz hisse şeklinde yapan şirketlerin, önceki nakit olarak kâr payı dağıtımını yaptıkları, ardından da aynı tutarda bedelli sermaye artırımına gittikleri varsayımı yapılmıştır. Bu nedenle, söz konusu şirketler için hesaplanan verim rakamlarının borsa ya da başka yaygın or-

TABLO 2
Aralık Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergimiz İndeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Erdemir	-20.00	Egeser Giyim	-49.60
Çelik Halat	-13.89	Nergis Hol.	-38.75
İzmir D.Ç.	-13.79	Metaş	-38.20
Kordsa	-10.10	Sifaş	-21.74
Güney Bira	-9.47	Bossa	-16.67
Ege Gübre	-7.94	Global M.D.	-13.43
Teletaş	-7.02	Köytaş	-13.13
Makina Takım	-6.56	Doğan Hol.	-12.00
Yasaş	-6.25	Vestel	-11.86
Gübre Fab.	-6.15	Batıçım	-9.47

TABLO 3
Aralık Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Aksu İplik	1.689.480	1.250.215	74.00	1.030.583	61.00	3.970.278
Batıçım	1.800.000	1.200.000	66.67	-	-	3.000.000
Boyasan	250.000	381.598	152.64	118.402	47.36	750.000
Egeser Giyim	300.000	990.000	300.00	990.000	300.00	2.310.000
Enka Hol.	1.050.000	-	-	1.312.500	125.00	2.362.500
Gima	5.000.000	5.000.000	100.00	-	-	10.000.000
Tire Kutsan	2.129.177	-	-	212.918	10.00	2.342.095
Tofaş Oto Fab.	12.600.000	-	-	5.040.000	40.00	17.640.000
Tuborg	3.001.500	-	-	750.375	25.00	3.751.875

ganları tarafından ilan edilen rakamlardan farklılık göstermesi mümkündür. Bununla birlikte, kanımızca, şirketin kâr payı yerine bedelsiz hisse vermesi ya da önce kâr payı dağıtıp ardından bedelli sermaye artırımını yapması arasında bir fark bulunmamakta, dolayısıyla her iki yola başvuran şirketler için verim hesabının tutarlılık arzemesi gerekmektedir.

Tablo 5'de önce dergimiz indeksi kapsamındaki hisseler, ardından da 1998 yılı başında İMKB Ulusal-100 indeksi kapsamında bulunan diğer hisseler yer verilmiştir. Dergimiz indeksi kapsamındaki hisseler için, verimlerin basit aritmetik ortalaması % -7.12 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, dergimiz indeksinin yıllık düşüş oranına (% 24.08) göre daha iyi bir performansla işaret etmektedir. Bu durum, Eczacıbaşı Yatırım ve Mudurnu Tavukçuluk gibi nisbeten düşük sermayeli iki şirketin yüksek verimler elde etmiş olmaları yanısıra, indeksler kâr payı dağıtımlarını dikkate almazken, burada yaptığımız verim hesabının kâr paylarını da dikkate almakta olması ile açıklanabilmektedir. Dergimiz indeksi hisselerinden 27 tanesi 1998 yılında negatif verim sağlarken, 13 tanesi yatırımcılarının yüzünü güldürebilmiş, Eczacıbaşı Yatırım (% 175.32) ve Mudurnu Tavukçuluk (% 119.55) % 100'ün üzerinde kazanç sağlamayı başaramışlardır. Kayda değer verim sağlayan diğer şirketler olarak da Ege Gübre (% 80.00), Migros (% 68.53), Güney Bira (% 61.48), Konya Çimento (% 36.08) ve Ege Bira (% 32.00) dikkat çekmektedirler. Yılın en çok değer kaybettiren 5 hissesi, % 50'nin üzerindeki değer kayıplarıyla; Erdemir (% 59.38), Otosan (% 57.10), Makina Takım (% 56.03), Teletaş (% 54.92) ve Olmuksa (% 52.44) şeklinde sıralanmışlardır. Kayda değer diğer bir husus dergimiz indeksi kapsamında yer almakla birlikte, İMKB Ulusal 100 indeksi kapsamında yer almayan 10 hissedenden 7'sinin, bazılarının dikkat çekecek ölçüde olmak üzere, yıl içinde pozitif verim sağlamış olmalarıdır.

İMKB Ulusal-100 hisseleri için hesaplanan basit aritmetik verim ortalaması da (% -20.88), indeksin yıllık düşüş oranının (% 24.72) altında kalmakla birlikte, aradaki fark daha düşük boyutta kalmıştır. Bu hisseler arasında en yüksek verim oranları Mardin Çimento (% 80.45), Tansaş (% 58.05), Vestel (% 52.94), Eczacı İlaç (% 46.28) ve Tüpraş'ta (% 44.33) gözlenirken, Tofaş Oto Ticaret (% -79.09), Köytaş (% -78.78), Net Turizm (% -69.09), Tofaş Oto Fabrikaları (% -66.04) ve Trakya Cam (% -65.83) gibi hisselerin sahipleri ise yıl başındaki servetlerinin % 65'inden fazlasını kaybetmişlerdir. İMKB Ulusal 100 indeksi kapsamındaki hisse-

TABLO 4
Aralık Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Lüks Kadife	600.000	3.000.000
Petkim	0	300.000.000

TABLO 4
1998 Yılında Hisse Senetlerinin Verimi

Hisse	Verim (%)	Hisse	Verim (%)	Hisse	Verim (%)
Aktaş	-46.31	Yapı Kredi B.	2.43	Kent Gıda	-37.00
Anadolu Cam	-43.53	Yasaş	-20.00	kepez Elek.	-37.49
Arçelik	-5.00			Köytaş	-78.78
Bağfaş	-2.96	Banka ve E.Y.D.Ort.	-7.12	Mardin Çim.	80.45
Bolu Çim.(*)	4.57			Marmaris M.O.	-33.20
Brİsa	-45.86	Akal Tek.s.	-52.08	Marshall	0.90
Çelik Hal.	-31.08	Akbank	-11.23	Medya Hol.	-41.81
Çimsa	-29.96	Akçansa	-4.83	Metaş	-62.84
Çukurova	-36.22	Aksa	-51.88	Milliyet	-52.19
Döktaş	-28.78	Aksigorta	-25.34	Milpa	-23.15
Eczacıbaşı Yat.	175.32	Alarko Holding	-3.91	Nergis Hol.	-35.86
Ege Bira (*)	32.00	Alternatif B.	-56.84	Net Hol.	-61.97
Ege Gübre (*)	80.00	Ana.Gıda	38.38	Net Turizm	-69.09
Erdemir	-59.38	Ana. İsuzu	-53.00	Netaş	-61.92
Gentaş	-31.29	Ardem	-33.18	Otokar	2.11
Good-Year	-32.84	Aselsan	-21.40	Petkim	35.42
Gübre Fab.(*)	16.30	Aygaz	11.17	Raks Elek.	-24.53
Güney Bira (*)	61.48	Batıçim	-39.47	Sabah Yay.	-32.41
Hektaş	3.30	Beko Elek.	-38.66	Sabancı Hol.	-9.56
İzmir D.Ç.	-49.15	Bosch Fren	-26.74	Sasa	-58.97
İzocam (*)	29.58	Bossa	-20.22	Sifaş	-64.97
Kartonsan	-3.53	Çelebi	-38.95	Tansaş	58.05
Kav	-29.28	Çemtaş	-52.84	Tat Kons.	28.32
Koç Hol.	-42.89	Dardanel	-64.89	Tire Kut.	-40.51
Konya Çim.	36.08	Deva Hol.	-23.08	Tof.Oto Tic.	-79.09
Kordsa	4.72	Dışbank	19.75	Tof.Oto Fab.	-66.04
Makina T.	-56.03	Doğan Hol.	-3.66	Trakya Cam	-65.83
Migros	68.53	Eczacı İlaç	46.28	Trans Hol.	-40.85
Mudumu Tav.(*)	119.55	Ege Seramik	-41.13	Turcas	3.73
Olmuksa(*)	-52.44	Egeser Giyim	2.05	Tüpraş	44.33
Otosan	-57.10	Egs Dış Tic.	-46.16	T.H.Y.	10.00
Petrol Of.	-8.72	Enka Hol.	-42.40	T.İş Bankası C	-44.82
Pınar Süt (*)	-39.66	Erc. Bira	-26.90	Usaş	10.40
Sarkuysan	-24.59	Finansbank	0.08	Uzel Makina	-30.40
Teletaş	-54.92	Global M.D.	-62.50	Vestel	52.94
T.D.Döküm (*)	-34.89	Göltaş	-28.10	Yaşarbank	32.36
T.Garanti B.	-4.88	Hürriyet G.	28.57	Yasaş	-26.79
T.Şişe Cam	-47.40	İhlas Hol.	-42.33	İMKB 100 Ort.	-20.88

(*) Dergi indeksindeki bu hisseler 1998 yılı başında İMKB Ulusal-100 indeksi kapsamında yer almadıklarından, İMKB ortalamasına dahil edilmemişlerdir.

lerden 76 tanesi 1998 yılını zararlar kapatırken, yatırımcısına hiç değilse nominal bir getiri sağlayan hisselerin sayısı 24'le sınırlı kalmıştır. Enflasyon oranının % 70 mertebelerinde bulunduğu kabul edilecek olduğunda ise, reel anlamda getiri sağlayan hisse sayısı sadece 4 tanedir.

İMKB'de İşlem Hacim ve Miktarları

Tablo 6'da, 1998 yılı işlem hacim ve miktarları aylara göre verildikten sonra, yıllık toplam önceki üç yılın verileriyle karşılaştırılmıştır. Tablodaki işlem hacim ve miktarları, ulusal pazar + bölgesel pazar + yeni şirketler pazarı + gözaltı pazarındaki olağan işlemlere ilave olarak, toptan satışlar + rüçhan hakkı kuponu işlemleri + birincil piyasa işlemleri + resmi müzayede işlemleri ve özel emirleri kapsamaktadır.

1998 yılında borsa kötü bir performans göstermiş ve kurulduğundan bu yana en kötü yıllarından birini geçirmiş olmasına karşın, işlem hacminin geçen seneye nazaran % 99.29, işlem miktarının ise % 143.45 artmış oldukları dikkat çek-

TABLO 6
İMKB'de Hisse Senedi İşlemleri

Aylar	İşlem Hacmi (Milyar TL)	Hisse Sayısı (1000 adet)
Ocak	1.194.321	89.653.372
Şubat	1.304.403	93.323.249
Mart	1.310.563	101.114.054
Nisan	1.856.735	133.636.102
Mayıs	2.218.081	178.273.768
Haziran	1.927.839	184.447.497
Temmuz	1.990.915	240.021.875
Ağustos	1.365.488	195.742.663
Eylül	1.364.690	253.911.577
Ekim	1.047.864	236.234.726
Kasım	1.375.580	291.076.836
Aralık (*)	1.072.795	241.754.080
Toplam (1998)	18.029.274	2.239.189.799
Günlük ort.	69.343	8.612.268
Toplam (1997)	9.046.746	919.778.737
Günlük ort.	34.795	3.537.610
Toplam (1996)	3.076.231	390.208.265
Günlük ort.	11.832	1.500.801
Toplam (1995)	2.373.958	306.105.912
Günlük ort.	9.131	1.177.330

(*) Aralık ayının son günlerine ait rakamlar elde edilemediğinden, yaklaşık olarak hesaplanmıştır.

mektedir. İşlem hacmi, borsa indeksinin en yüksek düzeylerine ulaştığı Temmuz ayına kadar hemen hemen düzenli bir artış gösterirken, yaşanan çöküş ortamına paralel olarak Ekim ayına kadar gerilemiş, Kasım ayında gösterdiği sıçrayışın ardından Aralık'ta tekrar düşmüştür. İşlem gören hisse sayısında ise Ağustos ayında gözlenen düşüşün ardından Eylül ayında trendin yeniden yukarıya dönmüş olması, fiyatlar düşse de alım-satım miktarlarının pek fazla etkilenmediğinin kanıtını oluşturmaktadır.

Günlük ortalama işlem hacmi ve hisse miktarları her yıl olduğu gibi yine, bir yıldaki işlem gününün $52 \times 5 = 260$ 'a eşit olduğu varsayımına göre hesaplanmıştır.

İndeekte Değişiklik

Borsa Yönetim Kurulu'nun 08.12.1998 tarihli toplantısında alınan kararlar, 01.01.1999 - 31.03.1999 tarihleri arasında geçerli olmak üzere, İMKB Ulusal-100 indeksi kapsamında yer alan hisse senetlerinde değişikliğe gidilmiş, 8 hisse indeks kapsamından çıkarılırken, 8 yeni hisse indeks kapsamına dahil edilmiştir. İndeksten çıkarılan ve dahil edilen hisseler Tablo 7'de gösterilmiştir.

TABLO 7
İndeekte Değişiklik

Çıkanlar	Girenler
Akal Tekstil	Demirbank
Alternatifbank	Doğan Yayın Hol.
Çelebi	İhlas Finans
Kent Gıda	Klimasan
Sıfaş	Mudurnu Tav.
T.D. Döküm	Trakya Cam
Tofaş Oto Tic.	Transtürk Hol.
Unal tarım	Tukaş

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ocak	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69
Şubat	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89
Mart	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88
Nisan	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82
Mayıs	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72
Haziran	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27
Temmuz	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312
Ağustos	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22
Eylül	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23
Ekim	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44
Kasım	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71
Aralık	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Odenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1995 (Milyon TL)	1996 (Milyon TL)	1997 (Milyon TL)	1995 (Net)	1996 (Net)	1997 (Net)	Aralık 1997	Ekim 1998	Kasım 1998	Aralık 1998
1	AKTAŞ	-	1.000.000	929.662	3.231.885	5.026.515	-	1.100.00	450.00	165.000	76.000	69.000	82.000
2	ANADOLU CAM	24.000.000	6.170.000	153.595	19.951	19.951	39	29.00	-	3.250	1.100	1.125	1.200
3	ARÇELİK	30.000.000	20.250.000	3.010.177	8.705.597	18.901.661	35	50.00	80.00	19.500	6.600	8.800	9.100
4	BAĞFAŞ	10.000.000	2.000.000	300.947	667.192	2.894.148	100	170.00	600.00	135.000	12.250	13.250	12.500
5	BOLU ÇİMENTO	20.000.000	8.058.754.926	554.630	1.222.117	2.343.031	31.44	41.65	45.88	3.600	1.975	1.950	1.900
6	BİRİSA	25.000.000	7.441.875	2.469.222	6.829.680	11.910.227	110	322.00	75.00	14.500	6.000	6.300	7.100
7	ÇELİK HALAT	5.000.000	108.668	108.668	349.676	557.598	27	48.50	45.00	7.400	6.300	5.400	4.650
8	ÇİMSA	10.000.000	4.212.000	670.379	1.138.237	3.393.778	115	39.00	38.00	11.250	6.200	6.800	7.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	538.409	5.446.640	12.957.796	130	967.65	2.356.46	570.000	325.000	330.000	340.000
10	DOKTAŞ	5.000.000	2.400.000	273.144	278.166	553.279	62.50	50.00	19.79	8.000	4.150	4.700	5.500
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3.000.000	1.200.000	132.597	313.860	170.613	-	-	-	7.900	3.800	8.600	14.500
12	EGE BIRACILIK	4.256.582.4	4.256.582.4	1.217.144	1.056.326	1.604.178	-	35.00	25.00	18.750	18.750	25.500	24.500
13	EGE GÜBRE	2.000.000	648.000	97.480	71.402	166.267	37	28.00	30.00	5.000	6.100	6.300	5.800
14	EREGÜ DEMİR ÇELİK	20.000.000	6.336.000	8.786.278	6.109.443	436.225	65.26	45.37	-	32.000	16.250	16.250	13.000
15	GENTAŞ	3.000.000	1.347.840	257.981	539.035	1.091.589	-	-	-	15.500	3.350	3.700	3.550
16	GOOD-YEAR	4.540.062.466	4.540.062.466	1.855.422	3.722.772	5.277.081	300	500.00	650.00	93.000	7.600	6.400	6.900
17	GÜBRE FABRİKALARI	2.500.000	576.000	114.913	508.705	534.326	10	40.00	45.00	13.500	16.750	16.250	15.250
18	GÜNEY BİRA	10.000.000	1.097.296.2	434.383	600.596	655.540	60	55.00	30.00	13.500	13.000	23.750	21.500
19	HEKTAŞ	5.000.000	3.044.768	499.190	790.278	788.164	89.23	75.09	40.56	3.350	1.650	1.600	1.800
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	30.000.000	24.900.000	54.452	247.850	638.191	-	-	-	2.450	540	580	500
21	İZOCAM	4.000.000	1.800.000	220.972	420.809	648.739	40	20.00	33.00	7.200	2.425	2.400	3.000
22	KARTONSAN	2.700.000	2.025.000	2.030.810	2.739.522	4.004.058	130	120.00	130.00	12.750	8.500	9.400	11.000
23	KAV	7.000.000	6.435.000	151.776	733.144	385.684	65	22.40	13.00	4.850	940	1.050	1.200
24	KOÇ HOLDİNG	50.000.000	16.025.550	3.702.432	6.676.864	14.193.141	15	15.00	20.00	48.500	26.500	28.500	27.500
25	KONYA ÇİMENTO	-	2.436.720	120.783	467.258	960.453	-	60.00	18.50	3.700	3.700	4.400	4.850
26	KORDSA	10.000.000	4.252.500	1.259.441	2.888.202	4.690.334	140	400.00	105.00	18.000	7.600	9.000	8.900
27	MAKİNA TAKİM	15.000.000	8.409.366.59	50.016	242.291	514.997	6	25.00	15.00	2.275	5.800	610	570
28	MİGROS	4.000.000	1.020.000	716.101	1.345.346	4.432.806	40	50.00	100.00	187.500	245.000	300.000	315.000
29	MUDURNU TAV	-	1.500.000	224.902	250.539	507.170	-	-	-	6.400	4.400	5.000	7.300
30	OLMUKSA	2.000.000	1.270.500	587.737	26.058	607.905	110	-	23.00	9.000	3.600	3.050	4.050
31	OTOSAN	2.500.000	1.392.500	2.607.218	9.532.194	26.749.881	100	401.08	1100.00	172.500	64.000	65.000	63.000
32	PETROL OFİSİ	20.000.000	7.000.000	4.027.689	10.575.635	21.744.401	144.34	272.65	268.55	49.500	29.000	44.000	42.500
33	PINAR SUT	3.000.000	984.150	105.016	688.452	1.036.843	120	56.00	60.00	14.750	6.100	7.700	8.300
34	SARKIYSAN	10.000.000	1.134.000	887.118	1.621.319	2.876.541	100	90.00	120.00	18.500	10.500	11.750	12.750
35	TELETAŞ	10.000.000	2.000.000	552.445	1.705.621	5.613.207	75	30.00	50.00	30.500	10.500	14.250	13.250
36	TÜRK DEMİR DOKUM	15.000.000	5.000.000	371.859	968.314	2.148.231	25	50.00	65.00	11.500	2.325	2.500	3.500
37	T. GARANTİ BANKASI	-	50.000.000	9.029.604	1.973.440	60.206.087	-	78.64	-	10.250	5.000	6.200	7.800
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	50.000.000	23.100.000	1.312.990	3.130.151	3.833.884	50	50.00	19.40	15.250	3.100	3.200	3.900
39	YAPI KREDİ B	-	133.323.532.373	16.225.432	22.724.428	61.707.502	20	60.00	40.00	7.900	3.250	3.700	3.650
40	YASAŞ	972.000	324.000	66.892	885.980	2.106.602	17	232.00	200.00	40.000	27.000	32.000	30.000

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu :Tel: Fax:

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1999 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

6 Aylık: 5.000.000.- TL

1 Yıllık: 9.000.000.- TL

YURT DIŞI

6 Aylık 25 \$

1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretili banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Çağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319

Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No. 10469-5

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768

T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız maktubuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

1989-1998... EFES PİLSEN VE SANAT...

1989 Herbie Mann (Konser) Jose Feliciano (Konser) **1990** Efes Pilsen Blues Festival I, Lezginka Halk Dansları Topuluğu (Gösteri) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1991** Efes Pilsen Blues Festival II, İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1992** Efes Pilsen Blues Festival III, Olympia Brass Band (Konser) Evita (Müzikal) **1993** Efes Pilsen Blues Festival IV, Gizli Oturum (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1994** Efes Pilsen Blues Festival V, İstanbul Annendir Çocuğum (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Nikah Kağıdı (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Swingle Singers (Konser), Kız Kulesi Aşıkları (Sinema Filmi) Çözümler (Sinema Filmi) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1995-1996** Efes Pilsen Blues Festival VI, Bir Kadının Anatomisi (Sinema Filmi) Yerçekimli Aşklar (Sinema Filmi) Aşk Üzerine Söylenmemiş Her Şey (Sinema Filmi) Noel Baba ve Karun Hazineleeri (Sinema Filmi) Bir Erkeğin Anatomisi (Sinema Filmi) Bir Şehir, Bir İnsan (Sinema Filmi) Mektup (Sinema Filmi) Akrebin Yolculuğu (Sinema Filmi) Yoluna Giderken (Sinema Filmi) Glub Glub (Oyun, Yılana Komedi Grubu) Viktor Pikaizen-Ahmet Kanneçi (Konser) Seneye Bugün (Oyun, Tiyatro İstanbul) Nereye Kadar (Oyun, Tiyatro İstanbul) Çetin Ceviz (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eskimeyen Oyun (Oyun, Tiyatro İstanbul) Aktör Kean (Oyun, Tiyatro İstanbul) Avusturya-Macaristan Haydn Orkestrası/İdil Biret (Konser) Çöplük (Oyun, Tiyatro Stüdyosu) Matmazel Julie (Oyun, TOBAV) Hadi Öldürsene Canikom (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Olmayan Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeşil Papağan Ltd. (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Bina (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İlk Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Gitgel Dolap (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Maymun Davası (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) IV. Murat (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kıyamet Sularında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Karnyon (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İçerdekiler (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Giydirici (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Abdülcanbaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kardeş Sofrası (Oyun, AST) Bir Ceza Avukatının Anıları (Oyun, AST) Histeri (Oyun, Tiyatro Stüdyosu) İnadına Yaşamak (Oyun, AST) **1996-1997** Efes Pilsen Blues Festival VII, Otobüs (Oyun, AST) Oscar (Oyun, Tiyatrokare) Şaka Şaka (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Kadınlardan Konuşalım (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) 8 Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Babaannem Yüz Yaşında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Orkestra (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Küheylan (Oyun, Hadi Çaman Yeditepe Oyuncuları) Kadı (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeni Baştan (Oyun, Tiyatro İstanbul) Hizmetçiler (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Nihavend Mucize (Sinema Filmi) **1997-1998** Efes Pilsen Blues Festival VIII, Akrep (Oyun, AST) Sanat (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eski Çamlar Bardak Oldu (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Tosca (Opera, Devlet Opera ve Balesi) Yosma (Oyun, Dostlar Tiyatrosu) Söyleyeceklerim Var (Oyun, Gülriz Surun Tiyatrosu) Sen Beni Sevmiyorsun (Oyun, Yeditepe Oyuncuları) Karışık Pizza (Sinema Filmi) Avcı (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Allahaismarladık Cumhuriyet (Sadri Alışık Tiyatrosu) Küçük Bir İş İçin Yaşlı Bir Soytan Aranıyor (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu)

Otomobil kavramını değiştiren otomobil.

Öretici firmamız, önceden bilinmeyen model, renk, teknik özellik, ekipman ve aksesuar değişikliği hakkı saklıdır.

Kim demiy emniyet artırtıkça sürüş zevki azalır diye? Mégane size bir otomobilde aradığınız bütün emniyet unsurlarını getirdi. Üstelik yüksek performans, etkileyici dış görünüşü, ergonomik tasarım, yüksek konfor düzeyiyle birlikte... Mégane, otomobil kavramını değiştirdi. Artık hem içiniz rahat, hem sürüş zevkiniz tam!

Mégane'yi kullanmaya başladığınızda, önce **yeni tasarım motorunun** gücünü avuçlarınızda hissediyorsunuz. **Hidrolik direksiyon, yükseklik ve eğim ayarlı sürücü koltuğu, "akilli" silcekler** sürüş zevkinizi doruğa çıkarıyor. Mégane'in üstün emniyet unsurları ise bu mükemmel tabloyu tamamlıyor; göğüs kafesinizi

koruyan **"emniyetli" emniyet kemerleri**... otomobilin taşımakta olduğu ağırlığı, kilosunu hissedemeyeceğiniz bir sistemin sağladığı **"süper kısa" fren mesafesi**... **yoocu hava yastığı**... **ABS**... kaza anında **yakıt akışını kesen sistem**... çalınmaya karşı motorun çalışmasını önleyen **"immobilizer"**...

Renault Mégane

Renault Mégane ile ilgili ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MAİS'in (0212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın, srasıyla 1-1-9 numaralı tuşlara basın.

BANKA VE

EKONOMİK 2

YORUMLAR

AYLIK DERGI
YIL : 36
ŞUBAT 1999
•
750.000 LİRA

- KONUT POLİTİKALARININ YETMİŞBEŞ YILLIK BİLANÇOSU
- TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE FAİZ MARJLARI
- MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI

değiştiren otomobil.

Özellik firmamız, önceden belirlenmeden model, renk, aksesit seçimi, ekipman ve aksesuar değişikliği hakkı saklıdır.

Kim demiş emniyet arttıkça sürüş zevki azalır diye? Mégane size bir otomobilde aradığınız bütün emniyet unsurlarını getirdi. Üstelik yüksek performans, etkileyici dış görünüş, ergonomik tasarım, yüksek konfor düzeyiyle birlikte... Mégane, otomobil kavramını değiştirdi. Artık hem içiniz rahat, hem sürüş zevkiniz taml

Mégane'yi kullanmaya başladığınızda, önce **yeni tasarım motorunun** gücünü avuçlarınızda hissediyorsunuz. **Hidrolik direksiyon, yükseklik ve eğim ayarlı sürücü koltuğu, "akıllı" silindeler** sürüş zevkinizi doruğa çıkarıyor. Mégane'in üstün emniyet unsurları ise bu mükemmel tabloyu tamamlıyor: göğüs kafesiniz

koruyan **"emniyetli" emniyet kemeri**... otomobilin taşımakta olduğu ağırlığı kilosu kilosuna hissedilen bir sistemin sağladığı **"süper kısa" fren mesafesi**... **yoluca hava yastığı**... **ABS**... kaza anında **yakıt akışını kesen** sistem... çalınmaya karşı motorun çalışmasını önleyen **"immobilizer"**...

Renault Mégane

Renault Mégane ile ilgili ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MAİS' in (0212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın, ayrıca 1-1-9 numaralı tujlara basın.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

ŞUBAT 1999 • YIL: 36 • SAYI: 2 • 750.000 LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
BULEND ÇORAPÇI**

**Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tefik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Baturel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Borkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalıka • Özer U. Çiller • Bulend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Dışluoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cümhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Göneysay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Mansal • Prof. Dr. Orhan Mergül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergün Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul Hısan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Tüten • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülken • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmet Tarık Yaşa • Doç. Dr. Güksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

**Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARİŞ**

BU SAYIDA

Dr. Belgin Akçay Konut Politikalarının Yetmişbeş Yıllık Bilançosu	3
Ekonomik Göstergeler (İç)	24
Mustafa Barış Sermaye Piyasası	25
Berrak Gökmen Türk Bankacılık Sisteminde Faiz Marjları	33
Dr. İrfan Kalaycı İstikrar Politikaları Çerçevesinde YENİ TL ARAYIŞI: Niçin, Nasıl ve Nereye Kadar	43
Ekonomik Göstergeler (Dış)	54
Hüseyin Şen Merkez Bankası Bağımsızlığı	55
Abone Formu	64

Yüzde yüz geri dönüş-üm!

'98 yılı Şubat ayında Arthur Andersen tarafından 20 ajans nezdinde yapılan araştırmaya göre, reklamcıların medya planı yaparken ilk tercihleri Hürriyet. Çünkü "Hürriyet verilen ilanı en çok satışla sonuçlandırır gazete". Yani, geri dönüşü en yüksek gazete. Hürriyet'te sözler uçmuyor, tam eli yıldır etkili reklam mesajları olarak hedef kitleye ulaşıyor!

Görüşler

Dr. BELGİN AKÇAY

T. C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi

Konut Politikalarının Yetmişbeş Yıllık Bilançosu

Giriş

Günümüzde gelişmeyi amaçlayan her toplumun kentleşme düzeyini artırmaya çalıştığı gözlenmektedir. Birçok ülkede hızlı kentleşme süreci ile birlikte toplumsal ve ekonomik yaşamın kentlerde yoğunlaşması kaynak kullanımı ve büyüme sorunlarının mekansal boyutunu ön plana çıkarmıştır. Ancak sorunlara çözüm yolları arayan ekonomi bilimi içinde, olguların mekan boyutunun 1950'li yıllara kadar fazlaca dikkate alınmadığı görülmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan kentleşme olgusu, birçok ülkede nüfusun yoğunlaşmasına

yol açmıştır. Nüfusun kentlerde yoğunlaşması ile birlikte sanayi gelişmedeki yetersizlikler kent sorunlarını ön plana çıkarmıştır. Bu sorunlardan bir tanesi konut sorunudur.

Konut sorunu, dar açıdan bir ülkede yaşayan ailelere barınma gereksinimini karşılayacak bir konutun sağlanamaması sorunudur. Bu anlamda sorun konut açığı ile sınırlanmaktadır. Ancak soruna daha geniş boyutta bakıldığında, kalite, mekan ve altyapı unsurlarını da içerdiği görülmektedir. Kent toprağı, altyapı ve üst yapı (konut) unsurları ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu nedenle altyapı unsurundan yoksun konut kümeleri yetersiz bir

oluşumu içermektedir. Bu yetersizlik aynı zamanda sağlıksız kentleşme sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, ülkemizde konut sorununun çözümünde izlenen konut politikaları incelenerek uygulama sonuçları değerlendirilecektir.

A) Konut Politikaları

Konut politikasının genel amacı, herkesin kabul edilebilir standartta ve elverişli yerlerde konuta sahip olmasıdır. Burada yer ile kastedilen, insanların yaşanabilir bir çevrede yaşamını sürdürebilmesidir. Bu, bazı insanlar için kişinin aile ve arkadaşlarına kolay ulaşabileceği yerlerde yaşayabilmesi iken, bazıları için istihdam imkanlarını takip edebilmelerinin uygun olduğu yerlerde yaşayabilmeleridir. Konutun kabul edilebilir standarta sahip olması ise, ülkenin genel olarak sahip olduğu gelişmişlik düzeyi ile belirlenmekte ve ülkeden ülkeye değişmektedir (Black, 1988; 3).

Konut sorunu, sanayi devrimi sonrasında hemen hemen tüm ülkelerde farklı nitelik ve niceliklerde ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar, liberal anlayış çerçevesinde devletin konut sorununa yaklaşımı; yetersiz barınma koşullarının büyük kentlerde sağlık koşullarında ve ahlaki yönlerden yarattığı olumsuz etkiler yönünden olmuştur. Birinci Dünya Savaşından son-

raki dönemde ise konut sorunu, makro ölçekte toplumsal, ekonomik ve siyasal bir sorun olarak görülme-ye başlanmıştır. Bu bağlamda kent merkezlerinde çöküntü bölgelerinin ortaya çıkması, hızla artan nüfusun konut gereksinmelerinin karşılanmasındaki güçlükler düşük gelirli kesimlerin desteklenmesi gerekliliği, tam istihdamı sağlamak için konut sektöründen yararlanma düşüncesi gibi ekonomik nedenler devletin konut sorununun çözümünde, aktif bir biçimde rol almasına yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra konut bir gelişme sorunu olarak algılanarak, soruna devlet mühadalesi genel bir nitelik kazanmıştır. Önceleri düşük gelirli kesimlerin sorunu olarak algılanan konut sorunu, bu dönemden sonra tüm gelir kesimlerinin sorunu olarak kabul edilmiştir. Böylece konut sorunu, konut hizmetlerinin kişisel ve doğrudan bir kamu hizmeti olduğu kabulünden hareketle toplumsal bir nitelik kazanmıştır. Sorunun çözümü için dar kapsamlı politikaların yerini toplumsal konut politikaları almıştır (Ertürk, 1995; 205-208).

B) 1923'ten Günümüze Türkiye'de Uygulanan Konut Politikaları

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından sonra farklı dönemlerde, değişik boyutlarda hissedilen konut so-

rununa çözüm bulmak için, dönem içerisinde çeşitli konut politikaları denenmiştir. Bu politikalar, hem toplumsal hem de düşük gelirliler için yöneliktir. Uygulamaya konan politikalar, Planlı dönem öncesi ve Planlı dönem olmak üzere iki döneme ayrılarak incelenebilir;

1- Planlı Dönem Öncesinde Uygulanan Politikalar

Ankara'nın 1923'de başkent olması, bu dönemin konut politikasını, memur konutları sorununun çözümüne yöneltmiştir. 1937 yılından itibaren devlet bütçesine memur konutları için belirli ödenek konulmuş ve 1944 yılında 4026 sayılı kanun ile memurlara konut edindirmek devletin görevleri arasına sokulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında kentleşme hızlanmış, 1960 döneminde kent nüfusu % 82,42 oranında artmıştır. Ucuz konut sahibi olmanın zorlaşması, şehir çevrelerinin gittikçe genişleyen gecekondu kuşakları ile sarılmasına neden olmuştur. Kentleşmenin hız kazanması ve gecekonduların çoğalması, bu dönemin konut politikasında önceliğin gecekondulaşmanın önlenmesine verilmesine neden olmuştur. Çıkarılan bir dizi kanun ile gecekondu yapımını önlemek ve konut üretimini artırmak yolları aranmıştır.

1945 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) kurularak, sigorta primlerinin bir kısmının konut kredisi olarak işçi kooperatiflerine verilmesi sağlanmıştır. Yine 1958 yılında, konutu olmayan vatandaşları konut sahibi yapmak veya uygun kiralarda barınmalarını sağlayacak önlemleri almak amacıyla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlığın, konut finansmanında kullanılabileceği fonlar ise, İmar ve İskan Bakanlığı bütçesinin "Yeni Yerleşmeler Kredi Fonu" tertibinde yer alan ödenek, Fon'dan açılan kredilerin faiz gelirleri ve fonla ilgili her türlü varlığın değerlendirme karşılıkları ve her türlü bağış, yardım ve diğer gelirler olarak belirtilmiştir. Emlak ve Eytam Bankasına 1946 yılında T. Emlak Kredi Bankası adıyla yeni bir kimlik kazandırılarak, konutu olmayan vatandaşları konuta kavuşturma yolunda etkin girişimlerde bulunulmuştur. Bankanın söz konusu faaliyetleri yerine getirirken "Hazine Bankası sermayesine iştirak hissesi karşılığı olarak yapılan tahsilat ile Hazine kefaletine haiz Banka tahvillerinden elde edilen paraların her yılın gereğine göre, Bakanlar Kurulu tarafından ayrılan kısımları" kredi kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca, 1951 yılında Belediye Kanununda yapılan değişikliklerle Belediyelerin konut yapmaları zorunlu görevler arasına sokulmuştur.

Bu dönemde kullanılan politika araçları, kira denetimi ve vergi mu-

afiyeti olmuştur. 1939 yılında Milli Koruma Yasasının gereği olarak dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü ekonomik koşulların ve bunların halk üzerindeki etkisinin bir ölçüde hafifletilmesini sağlamak amacıyla konut kiralılarının sınırlandırılmasına karar verilmiş ve bu sınırlamalar 1963 yılına kadar sürmüştür. Ayrıca üretimi artırmak için, konutlar 10 yıl süreyle bina vergisinden muaf tutulmuşlardır. Ancak bu dönemde, konut ve kalkınma sorunları birbirinden ayrı olarak alındığından, konut kesiminin ekonominin bütünü ile olan ilişkileri dikkate alınmamıştır.

1.2– Planlı Dönemde Uygulanan Politikalar

Plan uygulamasına geçildiğinde konuta ilişkin mevcut sorunlar şu şekilde sıralanabilir.

- Kentlerde hızlı nüfus artışı,
- Konut için ayrılan fonların değerlendirilememesi,
- Kiraların yüksekliği dolayısıyla dar gelirli kesimin olumsuz etkilenmesi,
- Konut kredisi sisteminin yetersizliği,
- Sosyal konut yerine lüks konut üretiminin artması.

Planlı döneme geçildikten sonra uygulanan politikalar, 1980 sonrasında konuta ilişkin bakış açısının

büyük ölçüde değişmesi dolayısıyla, 1980 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönemde incelenebilir;

1 – 1980 Yılına Kadar Uygulanan Politikalar

Plan uygulamasına geçişle birlikte konut sektörü bir bütün olarak alınmıştır. Günümüze kadar yedi tane Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konmuş ve bunun altı tanesinde uygulama sonuçları alınmıştır. Uygulamaya konan bu planların hemen tümünde konuta ilişkin ulaşılmak istenen hedefler aynıdır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Eldeki kit kaynaklarla daha çok sayıda konut yapılmasını sağlamak,
- Lüks konut üretimini sınırlandırmak,
- Konut üretimini öncelikle, dar gelirli kesimin konut ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirmek,
- Düşük kiralı konutlar yaparak, dar gelirlilerin kira ödemesinde karşılaştıkları olumsuzlukları gidermek,
- Ucuz arsa sağlamak ve arsa spekülasyonunu önlemek,
- Halk konutu yapımını teşvik etmek,
- Gecekondu sorununu çözmek,

– Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli teşkilatlanmayı yapmak.

Belirlenen hedeflere ulaşmak için. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), konut yatırımlarına yapılan harcamaların toplam yatırımların % 20'sini aşmamak kaydıyla halk tipi konut yapılması, bu tür konutlara her türlü kredi kolaylığı ve vergi muafiyeti getirilmesi, lüks konut için kredi verilmemesi ve ek vergiler konması, konut kredisinin kullanımında ve arsa temininde kolaylıklar sağlanması bu dönemde alınan başlıca tedbirlerdir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma planında (İBYKP) ise, konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı yine sınırlandırılmıştır (Bu payın 20 milyar TL'ni aşmaması öngörülmüştür). Bu sınırlar altında, hedeflere ulaşmak için konut kredisi veren kurumların tek elde toplanması, konut kooperatiflerinin farklı statüye kavuşturulması ve teşviki, lüks konut üretiminin ek vergilerle azaltılması, gecekondu gelişiminin önlenmesi için "kendi evini yapana yardım" veya kira sübvansiyonu sağlanması ya da kamu personeline lojman yapılması şeklinde alınacak tedbirler belirlenmiştir. Bu dönemde Yapı Araştırma Enstitüsü ve Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve emlak alım, inşaat, bina ve gayrimenkul değer artış vergileri getirilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (ÜBYKP) daha önceki uygulamalar gibi konut yatırımlarının, toplam yatırımlar içinde görece payının azaltılması amaçlanmıştır. Birinci ve İkinci Plan uygulamalarının ışığı altında düşük gelir grupları için kiralık konut yapımına önem verilmiştir. Bu alandaki engelleri kaldıran örgüt, yönetim ve finansman ile ilgili tedbirler, bunların gerçekleştirilmesi için çeşitli kuruluşların verdiği kredi fonları ile fertlerin konuta ayırabilecekleri fonların tek yerde (T. Emlak Bankasında) toplanması, toplanan fonların kullanımı, kredi tavanları, kredi faiz ve vade farklılaştırılması veya kaldırılması, konut kooperatiflerinin Ticaret Bakanlığı bünyesinden çıkarılarak İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde toplanması, ticari amaçlı yapılan konutların daha sıkı kontrolünün sağlanması amacıyla alınan idari ve kanuni tedbirlerdir. Bu plan döneminde uygulamaya başlatılan halk konutu uygulamaları, özellikle geri kalmış yörelerde memurların konut ihtiyacını karşılamak için kullanılmış ve kaynağını bütçe teşkil etmiştir. Böylece bütçe kaynaklı oluşturulan Fon, Türkiye Emlak Bankası'nda tesis edilen özel bir hesapta toplanmıştır.

Görüldüğü gibi, ilk üç plan döneminde konut politikalarında, "konut yatırımlarının toplam yatırımlar içinde oransal payını azaltıp, aynı zamanda daha çok konut üretmek

"temel yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Aslında konut yatırımlarının payının düşük tutulması amacı gerçekleşmiş, ama konut üretimini artırma hedefi gerçekleşmemiştir. Ayrıca başta ucuz arsa üretimi olmak üzere kredi imkanlarının eşgüdümü sağlanması, gecekondulu bölgelerin düzenlenmesi ve buralara alt yapı götürülmesinde kurumsal düzenleme öngörülerinin yerine getirilmediği söylenebilir.

2- 1980 Yılı Sonrasında Uygulanan Politikalar

1980 yılı öncesinde konut yatırımlarının verimsiz yatırımlar olarak ele alınması, az yatırımlar çok sayıda konut üretmek amacıyla alınan önlemler, konut sorununun akut hale gelmesi sonucunun hazırlanmasında başta gelen faktörler olmuştur.

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik istikrar tedbirleriyle, ekonomide politika değişikliği olmuş, enflasyonu önleyici para ve kredi politikaları, doğal olarak korumasız bırakılan konut sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Pozitif reel faiz uygulaması bankalara fon akışını hızlandırmış, yatırım eğilimi azalmıştır. Krediler büyük ölçüde ihracat kesimine tahsis edilerek, öz kaynak kullanımı sınırlı olan konut sektöründe yüksek faiz politikası sonucunda, üretim maliyetlerinde önemli artışlar olmuştur. Konut açığının büyümesi

yanında, konut sektörüne yapılan yatırımların azalması, bu sektöre girdi sağlayan diğer sektörlerde üretim artırma imkanlarının sınırlanmasına, dolayısıyla işgücü talebinin azalmasına neden olmuştur. Yatırımlardaki aksama, önce inşaat sektörüne yansımış, inşaat sektöründe ortaya çıkan durgunluk ve gerileme, sektörde girdi olarak kullanılan sanayi ürünlerinin çeşitliliği 300'den fazla olması nedeniyle, konuta bağımlı yan sanayilere zincirleme yayılmıştır.

Bu nedenle 24 Ocak istikrar tedbirleri, inşaat kesiminin dolayısıyla konut sektörünün ekonomi içinde önemini daha iyi anlaşılmasına neden olmuş, konut yatırımlarının sürükleyici yatırımlar olduğu açıkça görülmüştür. Bu gelişmelerin etkisiyle istikrar önlemlerinin ardından gelmesi gereken ve tekrar büyüme sürecini başlatacak politikanın önemli ölçüde inşaat kesimine dayandırılması düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

Sonuçta alınan önlemlerle, konut yatırımlarında artış meydana gelmiştir. Bu artışı etkileyen olumlu faktörlerden birisi, konut kredisi verebilecek sağlam kaynaklı bir Fonun (Toplu Konut Fonu) oluşturulması yanında vergi kanunlarında, imar kanunlarında konut üretimini teşvik edici değişiklikler yapılması ve yeni kanunların çıkartılmasıdır.

Beşinci Planda konut piyasasına potansiyel arz eden bütün unsurların değerlendirilmesi yanında konut sektörünün ekonomiyi canlandırıcı ve istihdam yaratıcı özelliği vurgulanarak bu özelliğinden azami faydalanılması, konut ortalama alanlarının Türk aile yapısına ve hayat tarzına uygun makul seviyelere düşürülmesi, kamu inşaatlarında maliyeti azaltıcı uygulamalar geliştirilerek, "kamu lojmanı planı" inşaatlarının on yıl içinde tamamlanması amaçlanmıştır. Bu amaçla kooperatif, toplu konut, müteahhit ve ferdi inşaat sistemlerine göre farklı kredilendirilme şartları geliştirilerek, bu şartlar yapıcı ve alıcıların durumlarına uygun şekilde çeşitlendirilmesi ve kamu kaynaklarının planlama, altyapı ve arsa temininde kullanılması hedeflenmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında konut yatırımlarının yerleşme hedefleri ile birlikte ele alınması, konut piyasasına yönelik çeşitli finansman kaynaklarının değerlendirilmesi, kamu sübvansiyonlarının altyapısı hazır arsa üretimi ile alt gelir gruplarına öncelik tanınmak kaydıyla konutsuz kişiler için yapılan sosyal konutlara ağırlık verme ve konut büyüklüklerinin düşürülmesi, konut tasarımı ve çevre niteliklerinin yükseltilmesine imkan sağlayacak mevzuatın geliştirilmesi politika olarak benimsenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, hızlı kentleşme ve artan nüfusun konut ihtiyacının karşılanabilmesi için konut üretiminin ve ev sahipliğinin teşvik edilmesi, bu amaçla kamuya ilave yük getiremeyecek şekilde uygun finansman modellerinin geliştirilmesi, konut teknolojisindeki gelişmelerin yaygınlaştırılarak geliştirilmesi, toprağa dayalı bilgilerin daha geniş ve sağlıklı şekilde toplanarak kullanıma sunulması politika olarak belirlenmiştir. Hedefe ulaşabilmek için, önceki yıllarda çıkarılan konuya ilişkin mevzuatın (3360 sayılı İl İdare Kanunu, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 5442 sayılı İl İdare Kanunu, 2982 ve 3290 sayılı İmar Affı Kanunu) güncelleştirilmesi için gereken tedbirlerin alınması amaçlanmıştır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan hazırlanan her Kalkınma Planında konut politikaları ile, hemen aynı amaçlara ulaşmanın hedeflendiği ve yine hemen her dönemde sorunların aynı olduğu ve her yeni Kalkınma Planı hazırlanırken saptanan amaçlara ulaşmak için uygulanmasına karar verilen politika ve önlemlerin arttığı görülmektedir.

C) Politika Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Ülkemizde 1923 yılında Ankara'nın başkent olması ile memurların konut sorununu çözmeyi, ikinci

Dünya Savaşından sonra hızlanan kentleşme ile gecekonduların sayısının artması ile bu sorunu çözmeyi amaçlayan konut politikaları yerini, Plan uygulamasına geçişle birlikte konut sektörünü bir bütün olarak alan konut politikalarına bırakmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, günümüze kadar yedi tane Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konmuş ve bunların altı tanesinde uygulama sonuçları alınmıştır. Uygulamaya konan bu planların hemen tümünde konuta ilişkin ulaşılmak istenen hedefler aynıdır. Bu hedeflerin başlıcaları; eldeki kıt kaynaklarla daha çok sayıda konut yapılmasını sağlamak, lüks konut üretimini sınırlandırmak, küçük konut üretiminin teşvik etme, düşük kiralı konutlar yaparak, dar gelirlilerin kira ödemede karşılaştıkları olumsuzlukları gidermek; ucuz arsa sağlamak ve arsa spekülasyonunu önlemek, sosyal konut yapımını teşvik etmek, gecekondular sorununu çözmek olarak sıralanabilir.

Burada altı Kalkınma Planı uygulamaları sırasında sıralanan başlıca hedeflere ulaşmada yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir.

1- Konut Üretiminin Artırılması

Birinci, İkinci ve Üçüncü plan döneminde konut yatırımlarını verimsiz yatırımlar olarak gören anlayış doğrultusunda az yatırımla çok konut üretme ilkesi benimsenmiştir. Nitekim Birinci Planda konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının % 20'yi aşmaması, İkinci Planda bu payın 20 milyar TL'nı aşmaması, Üçüncü Planda ise, bu payın düşük tutulması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda, ilk üç Plan döneminde konut payının düşük tutulması amacı gerçekleştirilmiştir. Birinci Plan döneminde konut yatırımlarının toplam yatırımlar içinde payı ortalama % 21.2, İkinci Plan döneminde % 20.3, Üçüncü Plan döneminde daha da düşük % 16.6 olarak gerçekleşmiştir (Tablo: 1).

Tablo 1
Planlı Dönemde Konut Yatırımları (Cari Fiyatlarla - Milyar TL.)

	Konut Sabit Sermaye Yatırımları (A)	Toplam Sabit Sermaye Yatırımları (B)	A/B (%)
1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	15	69	21,2
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	35	172	20,3
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	108	650	16,6
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	953	6.313	15,1
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	22.433	90.854	24,7
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	287.163	1.128.845	25,4

Kaynak: DPT, Yıllık Programlar.

Konut üretimi açısından bakıldığında ise, konut üretimi dönemler itibariyle artmıştır. Birinci Plan döneminde 1.112.052 adet olarak tahmin edilen konut açığının % 22.6'sı (251.668 adet) kadar üretim gerçekleşirken, üretimin önceki döneme göre yaklaşık % 43 artmasına rağmen İkinci Plan döneminde 1.200.000 adet olarak tahmin edilen konut açığının % 30.1'i (360.761 adet), Üçüncü Plan döneminde ise tahmin edilen açığın % 30'u kadar (499.312 adet) konut üretimi gerçekleştirilebilmiştir (Tablo: 2).

Daha sonraki Plan dönemlerinde azalan konut yatırımları ile kronikleşen konut sorunun meydana gelmesi ile konut sektörünün ekonomi içinde önemi de ortaya çıkmış, konut yatırımlarının sürükleyici yatırımlar olduğu açıkça görülmüş-

tür. İlk defa bütçe dışında tutulan kaynak yaratılarak Toplu Konut Fonu kurulmuştur. Konut yatırımlarının toplam yatırımlar içinde payının en düşük düzeye ulaştığı (% 15.1) Dördüncü Plandan sonra Beşinci ve Altıncı Plan dönemlerinde konut yatırımları artarak sırasıyla ortalama olarak toplam yatırımlar içinde payı % 24.7 ve % 25.4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Konut yatırımlarındaki artışla üretimin artırılması hedefi de büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Nitekim Dördüncü Planda tahmin edilen konut açığının % 29.2'si kadar iskan ruhsatı alan konut üretilmişken, bu oran Beşinci Planda, tahmin edilen konut açığının % 77.4'ü kadarı karşılanırken, Altınca Planda % 67.6'sı karşılanmıştır (Tablo: 2).

Tablo 2
Planma Dönemler İtibariyle Konut İhtiyacı ve Konut Üretimi

	Konut İhtiyacı(*) (A)	İskan Ruhsatı Alan Konut Sayısı (B)	% PAY (B/A)	Açık (A-B)
1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	1.112.052	251.668	22,6	860.384
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	1.200.000	360.761	30,1	839.239
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	1.663.000	499.312	30,0	1.163.688
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	2.080.065	607.721	29,2	1.472.344
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	1.219.000	943.830	77,4	275.170
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	1.838.000	1.241.809	67,6	596.191
7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	2.540.000	-	-	-

(*) Kırsal ve kentsel yöreler için tahmin edilen konut ihtiyacı toplamıdır.

Kaynak: - DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planları (1-2-3-4-5-6-7).

- DIE, İnşaat İstatistikleri.

2- Sosyal Konut Üretilmesini Sağlamak

Ülkemizde uygulanan konut politikalarında sosyal konut üretimini artırmak başta gelen hedeflerden biri olmuştur. 2487 sayılı Toplu Konut Kanununun 2. Maddesi ve 3. Fikrasında yapılan tanıma göre sosyal konut "Toplumun yaşama koşullarına, sosyal yapısına örf ve adetlere uygun düşük maliyetli ve brüt inşaat alanı 100m²'yi aşmayan konutlardır."

Bu tanıma uygun şekilde üretilen sosyal konutlar, İmar ve İskan Bakanlığınca finans desteği sağlanan 1976-1983 döneminde halk konut uygulamaları kapsamında yapılan konutlar (7.006 adet) ve 1975-1988 döneminde kiracılık konut uygulaması kapsamında yaptırılan konutlardır (10.685 adet) ve gecekondulaşmayı önleme kapsamın-

da yaptırılan konutlardır (Tablo 3). TEB tarafından yaptırılan 85.000 adet konuttan sadece Ankara-Telsizlerde yaptırılan konutlar sosyal konut kapsamındadır. Yine Toplu Konut İdaresi tarafından Ankara-Eryaman, Halkalı-İstanbul, Yahyakaptan-İzmit, Şanlı Urfa ve Diyarbakır'da yaptırılan konutlarda sosyal konut olarak nitelendirilmesi oldukça zordur.

Görüldüğü gibi, kamu kesimi öngörülen sosyal konut üretimine kendisi riayet etmemiş ve sonuçta bu hedef uygulamada gerçekleştirilememiştir.

3- Dar Gelirli Konut Edindirmek

Bu güne kadar konuta ilişkin uygulamaya konan tün plan ve projelerde, dar gelirli kesimin sorununu çözmek başta gelen hedeflerden

Tablo 3
Konut Üretimine Finansman Desteği Sağlanan Konutlar

Finansman Kurumları	Uygulama Dönemi	Üretilen Konut Sayısı
T. Emlak Bankası	1947-1998	558.186
Sosyal Sigortalar Kurumu	1962-1987	233.289
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	1966-1998	56.025
- Gecekondulaşmayı Önleme Kapsamında	1966-1998	32.204
- Kiralık Konut Uygulamaları	1975-1988	10.685
- Halk Konut Uygulamaları	1976-1973	7.006
- MEYAK Fonu Uygulaması	1979-1982	6.130
Bağ-Kur	1975-1980	7.412
Toplu Konut İdaresi	1984-1998	1.106.690

Kaynak: İlgili kurumlar.

birisi olmuştur. İmar ve İskan Bakanlığı aracılığı ile yürütülen uygulamaların alt ve üst gelir grubuna mülk konut sağlama amacına yönelik olması ve en düşük gelir grubunun ucuz kredi sağlansa dahi, mülk konut edinme gücünün olmadığı gözlenmesi, Bakanlık eliyle gecekonduların önleme bölgelerinde 1975 yılından itibaren konut üretilmesi ve bu konutların dar gelirli kiralık olarak tahsis edilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Ancak uygulamada belediyeler yetersiz kalmış, uygulamanın sona erdirildiği 1988 yılına kadar, bu kapsamda Bakanlıkça 10.685 adet konut üretilmiştir (Tablo 3).

Ayrıca 1966 yılında yürürlüğe giren 775 sayılı Gecekondular Kanunu ile dar gelirli vatandaşlara gecekonduların önleme bölgelerinde arsa, kredi projesi ve malzeme sağlanması gibi çeşitli olanaklar sunulmuş ve Bakanlıkça yaptırılan konutlar tahsis edilmiştir. Dar gelirlilik limiti ise her yıl Bakanlıkça yeniden belirlenmiştir. 1990 yılından itibaren, emsal bedeller üzerinden tahsis edilen arsaların bedellerinin karşılanmasına imkan verebilecek gelir düzeyleri gözönünde bulundurularak limitler geçmiş yıllara göre daha fazla artırılmıştır. Bu da uygulamalardan dar gelirli kesimin faydalanmasını zorlaştırmıştır. Örneğin; 1991 yılında önceki yıla göre % 50 oranında artırılan dar gelirlilik limiti, 1996 yılında

% 120, 1997 yılında % 80, 1998 yılında % 70 oranında artırılmıştır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığının son yıllardaki uygulamaları, ağırlıklı şekilde konut kooperatiflerine arsa tahsis edilmesine dönüşmüş ve yine başta gelen amacı dar gelirli kesimi konut edindirmek olan Toplu Konut İdaresince açılan krediler de büyük ölçüde konut kooperatiflerine yönelik olmuştur. Ancak kooperatif aracılığı ile konut sahibi olan kesim hakkında yapılan incelemelerde gerek Türkiye'de gerek diğer gelişmekte olan ülkelerde kooperatiflerin öncelikle orta ve üst gelir gruplarına konut sağladıkları, asıl konut ihtiyacı olan kesimi dışladıkları belirtilmektedir (Osman, 1993; 182). Halbuki dargelirli kesimin konut sahibi yapılması amacıyla, Merkezi Yönetim, SSK ve Bağ-Kur tarafından başlatılan uygulamalar, büyük ölçüde kooperatifler aracılığı ile yürütülmüştür. Sonuçta bu uygulamalar, ya finansman sıkıntısı dolayısıyla devam edememiş ya da genelde orta hatta üst gelirli kesimin faydalanabileceği şekilde olmuştur.

4- Küçük Konut Üretimini Teşvik Etmek

Özellikle Planlı dönemde küçük konutun teşvik edilmesi öngörülmüş ve buna ilişkin tedbirler alınmıştır. Nitekim SSK ve Bağkur tarafından açılan kredilerde 100 metre-

kare sınırı getirilmiştir. Ayrıca, küçük konutu teşvik için daha düşük faiz daha uzun vade, daha fazla sübvansiyon ve geri ödemede küçük konut lehine düzenlemeler getirilmiştir.

Toplu Konut İdaresince açılan kredilerde 1989 yılına kadar metre-kare sınırlaması aranmazken, 1989 yılında metrekare büyüklüğü 100 metrekare ile sınırlandırılmış, ancak 1998 yılında uygulamaya konulan Tebliği ile alan sınırlaması kaldırılmıştır. Yine Emlak Bankası tarafından yaptırılan konutlar ve açılan konut kredilerde alan sınırlaması, bazen uygulamalarda getirilmiş (yapı tasarruf kredilerinde olduğu gibi), bazen kaldırılmıştır (Yuva kredisi uygulaması ve bankaca yaptırılan konutlar). Kooperatifler aracılığı ile konut üretiminde küçük konut lehi-

ne getirilen düzenlemelere rağmen, üretim küçük konut yönünde olmamıştır.

1964-1996 dönemi incelendiğinde, öngörülen politikaların uygulamada etkili olmadığı görülmektedir. 100-119 m² konutların toplam içinde payı 1964 yılında % 17.4 iken, takip eden yıllarda artan seyir izlemiş 1980 yılında % 27'ye 1985 yılında % 36.1'e yükselmiştir. Bu trend daha sonra azalan seyir izlenmiş, 1990 yılında % 31.4, 1996 yılında % 25.3 olmuştur. 120 ve daha büyük m²'li konutların ise, 1964 yılında toplam içinde payları % 16.6 iken, 1980'de % 15'e, 1985'de % 17.7'ye, 1990'da % 25.6'ya, 1996'da ise % 39,6'ya yükselmiştir. Buna karşılık 74 m² ve daha küçük konutların toplam içindeki payı azalma yönünde olmuştur (Tablo

Tablo 4
Yıllar İtibariyle Konut Büyüklükleri
(İskan Ruhsatı Alan Konutlar – % Dağılımı)

M ² Büyüklüğü							
Yıllar	49 m ² <	50-74 m ²	75-99 m ²	100-119 m ²	120-149 m ²	150 m ² >	Toplam
1964	12,4	25,2	28,4	17,4	11,9	4,7	100,0
1965	8,1	22,4	29,4	20,0	13,7	6,5	100,0
1970	5,4	32,2	31,1	18,2	10,0	3,0	100,0
1975	2,9	19,5	36,9	26,9	11,8	2,1	100,0
1980	1,7	16,1	40,1	27,0	12,3	2,7	100,0
1985	1,2	7,7	37,3	36,1	15,2	2,5	100,0
1990	1,4	8,5	33,1	31,4	21,5	4,1	100,0
1995	0,9	8,1	24,9	27,8	25,3	12,9	100,0
1996	1,1	7,7	26,3	25,3	27,8	11,8	100,0

Bankaya kadar yorulmayın!

www.garanti.com.tr

Havale. E.F.T. Repo. Döviz. Hisse senedi. Yatırım fonu.
Vadeli, vadesiz mevduat. Kredi kartı, elektrik, telefon, su ödemeleri.
Hepsi bir tuşla. Hepsi bedava. Hepsi İnternet Şubesi'nde.
Üstelik garanti.net ile İnternet'e ulaşmak çok daha cazip.
garanti.net İnternet Erişim Paketi'nden yararlanmak için
(0 212) 630 17 30'u arayabilir ya da herhangi bir
Garanti şubesine başvurabilirsiniz.

ŞubeSiz Bankacılık,
hem telefonla hem İnternet'le,
sadece Garanti'de.

ŞubeSiz[®] Bankacılık

Başka bir arzunuz?

4). Görüldüğü gibi hedeflerin aksine giderek daha büyük konuta doğru gelişme olmuştur. Bu öngörülen politikaların sadece öngörü olarak kaldığını göstermektedir. Zaten politikayı yapanlar hedefe ulaşmada, uygulamalarında istikrarlı olamamışlardır.

5- Gecekondulaşmanın Önlenmesi

Planlı dönem öncesi ve sonrasında gecekondulaşmanın önlenmesi politika önerilerinin başında gelmiştir. Bu amaçla 1966 yılında yürürlüğe konan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile gecekondu sorununa kapsamlı bir çözüm getirilmesi amaçlanmıştır. Kanunun gerektirdiği amaçları gerçekleştirmek üzere Bakanlık emrinde ve T. Emlak Bankası nezdinde bir fon oluşturulmuştur. Bu fonun en önemli kaynağını bütçeden ayrılacak ödenekler oluşturmuştur.

Kanuna istinaden gecekondu bölgelerinde arsa tahsis edilecek ailelere TEB'den 20 yıl vadeli % 5 faizli konut kredi açılması imkanı getirilmiştir. Bu kapsamda 60.000 konutluk arsa tahsis edilmiş ve 32.204 adet konuta finansman desteği sağlanmış (Tablo 3) ve 16.174 ha. yüzölçümlü 232 adet tasfiye bölgesi, 17.611 ha. yüzölçümlü 627 adet önleme bölgesi ilan edilmiştir.

Toplum Konut İdaresince de gecekondu önleme bölgelerinde

belediyelerce yaptırılan konutlar için ferdi kredi kullanma imkanı getirilmiş, ayrıca 1992 yılından itibaren konut üretiminde belediyelere teknik altyapı ve hizmetler kredisi açılmaya başlanmıştır.

Birinci Planın önleme, ıslah ve tasfiye amaçlı üç yönlü gecekondu politikası, uygulayıcı mekanizmanın kurulmasında karşılaşılan güçlükler sonucu başarı ile uygulanamamıştır. Öte yandan etkin bir denetim yapılamaması sonucu gecekonduculuk bir kâr aracı haline gelmiştir. İkinci Planın gecekondu konusundaki amaçları Birinci Plandan farklı değildir. İkinci Plandaki gecekondu politikasının amaçları, önlemeye ağırlık verilmesi, kendi evini yapana yardım, gecekonduların arsa sorunlarını şehirlerin gelişmesini zorlaştırıcı olmaktan çıkarılması biçiminde özetlenebilir.

Daha sonraki kalkınma planlarında sorunun çözümü şehirleşme ve konut politikalarının bütünü içinde ele alınmıştır. Konut arz ve talep hesaplarında gecekondu yenileme ve iyileştirme faktörleri dikkate alınmakla birlikte şehirleşme ve konut politikalarının temel amaçları doğrultusunda ve getirilecek örgütsel düzenlemelerle gecekondu sorununa bütünsel bir yaklaşımla çözüm bulmaya çalışılmıştır. Ancak Planlı dönem öncesinde ve sonrasında öngörülen politikalar uygulamada etikili olmamıştır. Yetersiz önlemler

gecekondu sayısı ve gecekonduya yaşayan nüfusun artmasına neden olmuştur. Nitekim 1955 yılında gecekondu konut stoku içinde payı % 04.8 iken 1960 yılında % 16.7'ye, 1965 yılında % 22.9'a yükselmiş, 1970 yılında % 21.4, 1975 yılında % 21.1 olmuştur. Gecekondu nüfusun kentli nüfus içinde payı ise, 1955 yılında % 4.7'den yaklaşık beş kat artarak 1975 yılında % 23.4'e yükselmiştir (Tablo 5).

Gecekonduların % 50'sinin yapıldığı 1970-1979 dönemi, gecekondulaşmanın en yoğun olduğu dönemdir (Yener ve Alpar, 1991; 129). Ancak 1985 yılından sonra sıkça çıkarılan af yasaları sonucu, gecekonduların fiziksel görünümünün yanı sıra, sosya ekonomik görünümü de değişmiştir. Bugün gecekondu kentlerin donatım ihtiyacını karşılayacak arsa ve araziler üzerinde hiçbir ödeme yapmaksızın

aşırı gelir elde etme bölgeleri olmuştur (İnankul, 1993; 1).

Artık, gecekondulaşmanın kirdan kente göçenlerin ilk barınma ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik özelliğini tümü ile yitirdiği söylenebilir. Nitekim, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yapılan bir araştırma, gecekonduların 1/3'ü kiracı kişiler tarafından kullanıldığı, buralarda oturanların işsiz olmadığını ortaya koymuştur (Yener ve Alpar, 1991; 12).

6- Evsahipliğini Artırmak

Planlı dönemde öngörülen diğer bir politika hedefi evsahipliğinin artırılması olmuştur. İmar ve İskan Bakanlığı aracılığı ile 1979 yılında MEYAK (Memur Yardımlaşma Kurumu) fonu uygulaması başlatılmış, 3 yıl süren uygulama ile 6.130 konuta finansman desteği sağlanmıştır. Ayrıca TEB aracılığı ile 1989 yılına kadar uzun vadeli düşük faizli konut

Tablo 5
Gecekondu Gelişimi

Yıllar	Gecekondu Sayısı	Konut Stoku İçinde % Payı	Gecekondu Nüfus	Kentli Nüfus İçinde % Payı
1955	50.000	04,8	250.000	4,7
1960	240.000	16,7	12.000.000	16,4
1965	430.000	22,9	2.150.000	22,9
1970	600.000	21,4	3.000.000	23,6
1975	950.000	21,1	4.750.000	23,4

kredisi açılmış, ancak TEB bu uygulamaya 1989 yılından sonra aynı şartlarda devam edememiş vadeyi kısaltarak yüksek faiz uygulaması yapmıştır. Bunlara ilave olarak kooperatifleşme yoluyla konut edinmek amacıyla SSK, Bağkur kapsamında kendi işçi ve emeklilerinin kurdukları kooperatiflere ve Toplu Konut İdaresi ferdi, yapımcılara, sosyal güvenlik kuruluşlarına ve kooperatiflere kredi açılması uygulamaları yapılmıştır.

Bu şekilde SSK aracılığı ile 233.289, Bağkur aracılığı ile 7.412, T. Emlak Bankası aracılığı ile 558.052 ve Toplu Konut aracılığı ile 1.061.457 konuta finansman desteği sağlanmıştır (Tablo 3). Bu uygulamaların, konut üretimini olumlu etkilediği, konut sahipliğini artırıcı yönde etkin olmadığı görülür. Nitekim 1960 yılında kiracılık oranı % 14.45, ev sahipliği oranı % 85.55 iken, hızlı nüfus artışı başta olmak üzere başka faktörlerin de etkisiyle ev sahipliği aleyhine, kiracılık lehine

bir gelişme meydana gelmiştir. 1995 yılında kiracılık oranı yükselerek % 29.83, ev sahipliği oranı ise, düşerek % 70.17 olmuştur (Tablo 6).

Bu durum diğer faktörlerde etkili olmakla beraber, uygulanan finansman politikalarının orta hatta üst gelir grubuna katkı sağlayarak, bu kesimin birden fazla konut edinmesine yardımcı olduğunu göstermektedir.

7- Arsa Spekülasyonunun Önlenmesi ve Ucuz Arsa Sağlanması

Birinci Plandan itibaren uygulamaya konan yedi Kalkınma Planında ucuz arsa sağlanması, altyapılı arsa üretimi ve arsa spekülasyonunun önlenmesi politika hedefi olarak yer almıştır. Bugüne kadar arsa sunumu merkezi yönetimi ve belediyeler aracılığı ile yapılmıştır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 1960'lı yıllarda dar gelirli

Tablo 6
Hane Halklarının Kiracılık Durumu

YILLAR	KİRACILIK ORANI (%)	EV SAHİPLİĞİ ORANI (%)
1960	14,45	85,55
1965	14,86	85,14
1970	18,42	81,58
1975	19,31	80,69
1985	22,81	77,19
1995	29,83	70,17

Kaynak: DİE, Nüfus İstatistikleri.

kesimi hedefleyen "Gecekondu Önleme Bölgeleri" uygulaması ile belirli kent bölgeleri kamulaştırılarak, gecekondulaşmanın önlenmesinde dar gelirli kesim hedeflenmiştir. 1970'li yıllarda yine dar gelirli kesimi hedefleyen ve merkezi yönetim ve belediyeler aracılığı ile "Yeni Yerleşmeler" projeleri kapsamında birçok yerleşme alanı belirlenmiş, yine kamulaştırılarak kooperatiflere tahsis edilmiştir. Ancak bu uygulamalar genelde, orta gelirli kesim tarafından kullanılmıştır.

Ülkemizde arsa üretme politikası, çeşitli süreçlerde denenmiş bir olgudur. Bu bağlamda Planlı dönemde çıkarılan başlıca kanunlar, 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Kanun ve 1969 yılında çıkarılan 1164 sayılı Kanundur.

775 sayılı Gecekondu Kanununa göre, "Hazinenin, Vakıf İdaresi dışındaki katma bütçeli idarelerin (arazileri), devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler,... Bu Kanunda tespit edilen amaçlarda kullanılmak üzere, bedelsiz olarak ilgili belediyelerin mülkiyetine geçerler." Yine elde edilen arsaların hangi amaçla kullanılabileceği bu Kanunda belirtilmiştir. Böylece "belediyeye devrolunan arazi ve arsalar, kent ticari, iktisadi ve sanayi faaliyet merkezlerinde veya kesif iş merkezlerinde bulunan ve alım satım değeri yüksek olanlar belediye meclisi ka-

rarı ile başka amaçla kullanabilirler."

1969 yılında çıkarılan 1164 sayılı Arsa Ofisi Kanununa istinaden kurulan Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü ile, arsaların aşırı fiyat artışının önlenmesi için arsa üretilmesi ve satılması, konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlanması amaçlanmıştır. Arsa Ofisi aracılığı ile satılan arsaların Planlı dönemler itibariyle sektörel payları incelendiğinde, ilk sıraları sanayi ve konut sektörünün aldığı görülmektedir.

Beşinci Plan döneminden sonra sanayi sektörüne satılan arsaların toplam içinde payı, azalan seyir izlerken konut sektörünün payı artan seyir izlemiştir. Üçüncü Plan döneminde konut sektörüne satılan arsalar toplam içinde payı % 37'den Dördüncü Plan döneminde % 9'a düşmüştür. Böylece Dördüncü Plan dönemi payın en düşük olduğu dönem olmuştur. Bu sonuçta, dönemin zor ekonomik koşullarının etkisi olduğu söylenebilir. Bu dönemi takip eden Plan döneminde, özellikle Toplu Konut Fonu'nun oluşturulması ile artan arsa talebi ile, Beşinci Plan döneminde önceki Plan dönemine göre, konut sektörüne satılan arsaların toplam içinde payı üç kat artarak % 27'ye yükselmiştir. Bu artış trendi devam etmiş, Altıncı plan döneminde % 40'a, Yedinci Plan döneminin tamalanması-

na daha iki yıl varken % 64 olmuştur (Tablo 7).

1164 sayılı Kanunu uygulayan Arsa Ofisi, kısıtlı bütçesiyle, hiçbir zaman sosyal konut alanları için arsa stoku sağlamakta yararlı olamamıştır. Bir uygulama örneği olarak; İstanbul nazım planında, İkitelli Sanaayi Bölgesi düşük ve orta gelirli işçiler için planlanan ve Ofis tarafından kamulaştırılan alan, daha sonra Toplu Konut İdaresine devredilmiş ve Toplu Konut Kanunu içinde değerlendirilmiştir. Sonuçta, düşük gelirli kesim için yapılan planlama ve kamulaştırma amacından kaydırılarak, orta ve üst gelir gruplarına konut alanı olarak uygulamaya açılmıştır.

Görüldüğü gibi 775 sayılı Kanun ile belediyeler, 1164 sayılı Kanun ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, kent arazisi için arsa stoku sağlamakla görevlendirilmiştir. Ancak, bir taraftan hazine arsalarını özel sektöre devreden imar affi kanunlarının

sürekliliği; diğer taraftan bu arsaların özel mülkiyete tesciline imkan veren zilyedlik olayı hazine arsa stokunu eritmesi sonucunu hazırlamıştır (Gürel, 1996; 20-23).

Kamu eliyle arsa arzı, kentsel arsa piyasasının düzenlenmesinde etkili olabilecek düzeyde arsa sunabilmek, arsa ve konut piyasalarında yüksek spekülasyonun, rantların ve yüksek fiyatların oluşmasını önlemek ve hedeflenen grupların piyasaya girmesini sağlamak açılarından önemlidir. Ülkemizde bu alanda yapılan örgütlenmeler ve uygulanan programlarla, 1970-1993 döneminde, kamu eliyle arsa arzı, imarlı kentsel arsa piyasasına eklenen toplam konut alanlarının % 53.75'ine ulaşmış, bu oranın % 36.9'u gecekondulu önleme bölgeleri için geliştirilmiştir. Bu şekilde arsa arzı, daha çok konut kooperatifleri gibi organize gruplara yönelmiş, satış fiyatları ise, piyasa fiyatlarının altında olmuş, bu da spekülasyon bas-

Tablo 7
Planlı Dönemde Arsa Ofisi Aracılığı İle Satılan Arsalar
(%) Dağılımı

YILLAR	KONUT	TURİZM	SANAYİ	ORGANİZE		TOPLAM
				SANAYİ	DİĞER	
Üçüncü Plan Dönemi (1973-1977)	37	0	9	54	0	100
Dördüncü Plan Dönemi (1979-1983)	9	1	19	68	2	100
Beşinci Plan Dönemi (1985-1989)	27	0	40	32	1	100
Altıncı Plan Dönemi (1990-1994)	40	0	29	29	2	100
Yedinci Plan Dönemi (1996-2000)(*)	64	0	0	33	3	100

(*) 1997 yılı sonu itibarıyla.

kılara neden olmuştur. Ancak, kent dış kesimlerindeki arsa fiyatları hızla arttığı için, yeni yerleşme alanı projeleri kapsamında arsa üretimi kamu için pahalı olmaya başlamıştır. Sonuçta bazı toplu konut projeleri dışında, sistem önemini yitirmiştir. Daha önceki dönemlerde, kamu kurumlarından ucuza arsa temine den kooperatifler, bu durumda piyasadan arsa almayı tercih etmeye başlamışlardır. Büyük ölçüde dar gelirli kesimi hedefleyen uygulamalarda, talep dar gelirli kesimden değil, büyük ölçüde orta ve üst gelirli kesimden gelmiştir (Dünya Bankası Raporu, 1996; 8.55).

SONUÇ

Ülkemizde özellikle 1950'li yıllarda hızlı kentleşmeye bağlı olarak yaygınlaşan ve giderek ağırlaşan konut sorununu gidermek için belirlenen politikaların uygulamada büyük ölçüde başarılı olamadığı görülmektedir. Hedeflere ulaşabilmek için çok sayıda yeni mevzuat çıkarılmış, çoğunda sıkça değişiklik yapılmış, bazan yeni örgütlenmeye gidilirken (Arsa Ofisinin, Toplu Konut İdaresinin kurulması gibi), çoğu zaman mevcut örgütler isim değiştirmiştir (Emlak Eytam Bankasının, Emlak Kredi Bankasına dönüştürülmesi, daha sonra Anadolu Bankası ile birleştirilerek Emlak Bankası ismini alması; yine imar İskan Bakanlığının Bayındırlık Bakanlığı ile birleştirilerek, Bayındırlık ve İskan Ba-

kanlığı ismini alması gibi). Ancak sorunları saptamada ve konuyla ilgili mevzuatın çıkarılmasında gösterilen başarı uygulamaya geçirilememiştir.

Kamu kesimi, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar, konutu dolaylı olarak etkileme yolunu seçmiştir. Konut arzını etkileme yolu ise büyük ölçüde konut kredileri ile olmuştur. Konut tüketicisini destekleyen kredi uygulaması tercih edilmiş, konut üreticisi böyle bir destekten yoksun kalmıştır. Aynı zamanda konut finansman kaynağı her zaman problem olmuş, sürekli, esnek ve kendi kendine yeterli kaynak yaratılamamıştır. İlk defa Toplu Konut Fonu ile bütçe dışı bir kaynak oluşturulmuş, ancak bu kaynak etkin kullanılmadığı gibi sürekli bir kaynağa dönüştürülememiştir. Çünkü yüksek enflasyona sahip bir ülkede başlangıçta uzun vadeli, sabit taksitli ve yüksek sübvansiyonlu kredi verme yolu seçilmiş ve bu uygulamadan 1989 yılından itibaren vazgeçilmişse de; sonuçta Cumhuriyet tarihi boyunca ilk defa konut sektörü için yaratılan büyük kaynak etkin olarak kullanılmamıştır. Zaten 1993 yılından itibaren Fon bütçeleştirilmiştir.

Yine devletin konut sektörünü yönlendirme konusunda kullanılabileceği etkili politika araçları (arsa arzı, imar kurallarına uygulamasını disipline etmek, konutların büyüklük-

lerini disipline etmek, arsa üzerinde değer artışlarını vergilemek v.b.) büyük ölçüde kullanılan krediye indirgenmiştir. Hem konut üreticisi, hem de tüketicisi olarak birey seçiminde serbest bırakılmıştır. Konut konusunda etkili olabilecek yerel yönetimler büyük ölçüde devre dışı kalmışlardır (Tekeli, 1993; 14-17).

Devletin etkileme gücünün sınırlı olduğu ve istikrarlı olmadığı ortamda, toplum kendi çözümünü kendi üretmiş, bu da konut alanında pek çok sorunun kaynağı olmuş, geçmişin çözümleri gündeme bir sorun olarak gelmiştir. Bu nedenle geçmişte yaşanan deneyimler, artık ülkemizde devletin konut sektörüne bakış açısının değişmesi gerektiği sonucunu yaratmaktadır. Yani, konutu sadece bir barınak veya refah unsuru ve konut sektörünü de verimsiz kaynakları tüketen bir sektör olarak görmekten vazgeçilmesi gereğidir. Böylece, konut sektörüne ilişkin politikaların tüm ekonomik performans için ciddi yansımalara sahip olduğu görülebilecektir.

Nitekim, Birleşmiş Milletlerin 2000'li yıllarda konut stratejilerine ilişkin hazırladığı çalışmada devletin rolü, "konut sektöründe kolaylaştırıcı olma ve insanların tek başlarına yüklenmelerinin mümkün olmadığı faaliyetleri yerine getirme" olarak belirlenmiş ve bu rolünü yerine getirebilmesi için devletin faaliyetleri

şu şekilde sıralanmıştır (UN, 1995; 2-5);

– Konut sektöründe öncü kurum olarak davranabilen ve diğer kurumlar, mahalli idareler ve kamu dışındaki tüm birimlerin faaliyetlerine ilişkin etkin koordinasyonu sağlayabilecek kurumsal mekanizmanın yaratılması,

– Başta gelen altyapı yatırımlarını yerine getirme ve tüm sübvansiyon bağlantılarını düzenleme, faaliyete geçirme ve sürdürmede özel sektörü ve insanların örgütlenmelerini kapsayan bir sistemi tesis etme,

– Arazi, finansman ve altyapı girdilerinin sağlanmasında piyasanın etkin çalışmasını sağlamak,

– Mahalli ve ulusal düzeyde ulusal konut stratejisini gözlemleme.

Görüldüğü gibi devlete önerilen rol ile, devletin faaliyetleri doğrudan konut sağlamaktan ziyade, konut piyasasını düzenleme, gerekli mevzuatı hazırlama ve konut yatırımlarını artırmada yoğunlaşmakta ve aynı zamanda konutun sosyal güvenliğin bir parçası olarak yeniden net olarak tanımlanması ve transfer mekanizmasının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

Aslında, konut sektörünün ekonominin bütünü açısından önemi, ilk defa Beşinci Kalkınma Planında vurgulanmıştır. Ancak, politika önerilerine ve kullanılacak araçlar-

da önceki Planlara göre bir değişiklik getirilememiştir. Aslında geçmişteki deneyimlerden öğrenilecek en önemli ders, yatırım ve sosyal transferlerin desteklenmesinin kesin ve açık bir şekilde birbirinden ayrılması gerektiği ve bütçeden ayrılacak ödeneklerin ana kaynak olmasının hedeflere ulaşmada, büyük ölçüde engel teşkil ettiğidir. Ülkemizde ve diğer çoğu ülkedeki deneyimlere göre, bu sektöre aktarılacak ana kaynağın bütçeden ziyade, yatırım fonlarından, uzun vadeli finansman sağlayan sermaye piyasalarından gelmesiyle önemli ve verimli sonuçların elde edilebileceğidir. Bu durumda, konuta fon sağlama sermaye piyasasının desteklemek ve sermaye piyasalarının genişleyebileceği bir ortamı sağlamak görevi ve aynı zamanda, sermaye piyasasında fon maliyetlerindeki çarpıklıkların asgari düzeyde tutulması ve doğrudan hane halklarının ihtiyacına cevap vermesinin sağlanması görevi de devlete düşmektedir.

Sonuçta, yukarıda sıralanan öneriler ışığında ülkemizde konut sektörüne ilişkin hedeflerin ve hedefe ulaşmada izlenecek yol ve kullanılacak araçların yeniden ele alınarak, sözde kalmayan uygulamaya geçirilebilecek tedbirlerin fazla zaman geçirilmeden alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçay, B. (1993). "70 Yıllık Süreçte Konut". *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*. Özel Sayı, ss. 143-159.
- Akçay, B. (1997) "Gayrimenkulde Vergi Çıkması". *İşletme ve Finans Dergisi*. Yıl: 12. Sayı: 130. Ocak, ss. 48-65.
- Black, J. ve Stafford, D. (1998). *Housing Policy and Finance*. Routledge.
- Dünya Bankası. *Konut Politikaları Geliştirme Çalışması*. Yayınlanmamış Çalışma, 1996.
- D.P.T. *Beş Yıllık Kalkınma Planları (1-2-3-4-5-6-7)*. Ankara.
- D.P.T. *Yıllık Programlar*. Ankara.
- D.I.E. *İnşaat İstatistikleri*. Ankara.
- Erdoğan T. (1986). *Tahliye Kira Tesbit ve Kira Alacağı Davaları*. Ankara.
- Ertürk, H. (1995). *Kent Ekonomisi*. Ezgi Yayınları. Bursa.
- Gürel, S. ve diğerleri (1996). *Dar Gelirli Kesime Altyapısı Hazır Arsa Sunumu*. Toplu Konut İdaresi Konut Araştırmaları Dizisi: 11. OD-TÜ Basım İşbirliği. Ankara.
- İnankul, Ş. (1993). "Gecekondu Olgusunda Dönüşüm." *Yedinci Beş Yıllık Hazırlık Çalışmaları*.
- Keleş, R. (1984). *Kentleşme ve Konut Politikası*. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 54.
- Keleş, R. (1982). *Kent Koop. Yayınları*. Ankara.
- OECD. (1998). *Housing Finance*. Paris.
- Osmay, S. (1993). Konut Kooperatiflerinin Hedef Kitleleri Nedir? Ne Olmalıdır?" *Konut Araştırmaları Sempozyumu*. 1-2 Temmuz. Ankara. ss. 181-214.
- Tekeli, İ. (1993). "70 Yıl İçinde Türkiye'nin Sorunlarına Nasıl Çözüm Arandı?" *Konut Araştırmaları Sempozyumu*. 1-2 Temmuz. Ankara, ss. 1-31.
- U.N. (1995). *Report of the Commission on Human Settlements on the Implementation of the Global Strategy for Shelter to the Year 2000*. New York.
- World Bank. (1996). *Housing: Enabling Markets to Work*. World Bank Policy Paper. Washington D. C.
- Yener, S. ve Alper, İ. (1991). *Gecekondu Araştırması*. DPT Yayınları. Ankara.

Ekonomik Göstergeler (İç)

Şubat / 1999

	1995	1996	1997	1998		
				Ağustos	Eylül	Ekim
T.C. MERKEZ BANKASI						
Döviz ve Altın Mevdudu (milyon \$)	13732.0	-	20044	23044	22586	22071
Banknot Miktarı (milyar TL)	223934.0	-	719328	1190611	1215643	1280789
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	206126.0	-	346408	8593	8505	8354
Hazneye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	192790.0	-	337623	-	-	-
BANKALAR (milyar TL)						
Toplam TL Mevduat	1297155.5	3294383.7	6625325.0		21464141.0	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	202144.7	474632.3	950426.0		1375179.0	
Tasarıf Mevduatı	684904.3	1733118.2	3193612.0		5422635.0	
Vadesiz Tasarıf Mevduatı	52471.5	133919.9	233887.0		436968.0	
Vadesli Tasarıf Mevduatı	632432.9	1599198.3	2959725.0		4985667.0	
Mevduat Senfikası	6916.6	11207.6	159.0		15.0	
Resmî Kuruluş Mevduatı	36839.9	165741.0	221416.0		509589.0	
Bankalar Mevduatı	178367.7	485498.2	1241192.0		2017089.0	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	187982.2	424186.2	970491.0		1554089.0	
Döviz Tevdiatı	1367626.8	2851132.0	5920236.0		45766.0	
Toplam Krediler	1738270.3	3860069.8	8811893.0		10639379.0	
Tanım	326882.3	668826.0	1504492.0		12316364.0	
Kağıncma ve Yatırım Bankaları	178290.2	351902.0	668676.0		1477774.0	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	47242.0	72522.0	140062.0		777442.0	
Çayırmenkul	56350.0	77360.0	127097.0		180989.0	
Denizcilik	1562.0	4732.0	13259.0		221838.0	
Turizm	7903.2	11770.0	15958.0		17103.0	
Diğer İhtisas Kredileri	1842.0	74766.0	187063.0		18347.0	
Ticari, Sınai, Sazı	1118098.5	2598171.3	6155286.0		262055.0	
	396047.0	-	1378604.0	2164340.0	10838590.0	2347676.0
PARA ARZI (milyar TL)						
FYATLAR (DİE: 1987 = 100, 1994 = 100)						
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	8733.7	-	787.7	1045.8	1101.2	1146.8
Tanım (Genel)	9313.7	-	951.2	1311.3	1420.5	1519.6
İmarat Sanayii (Genel)	8403.9	-	743.5	967.7	1008.8	1008.8
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	10962.3	-	857.5	1193.8	1274.0	1351.1
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	10718.2	-	875.1	1224.4	1302.7	1368.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)						
Dışalım (CIF)	35709.0	-	-	31063.5	34317.0	38141.9
Dışsatımı (FOB)	21635.9	-	-	16950.6	19105.4	21403.9
İşçi Dövizleri	-	-	-	-	3884.0	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevduatına, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen kredileri) dahil değildir. (3) Para arızı (M) da tanımlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren +1994=100 olarak verilmektedir. (5) Dışalım, dışsatım rakamları Şubat/1996. İşçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyla.

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Yayın Yönetmeni

1998 Yılıının Zarar Rekortmeni Borsa

Istanbul Menkul Kıymetler Borsası, kurulduğu yıldan bu yana geçen 13 yıl içinde en kötü Ocak aylarından birini yaşamış. Ocak ayını genelde yüksek kazanç sağlayarak geçiren İMKB, bu yıl beklenen hareketi göstermemiştir. Yıl sonu bilançoları ve yeni yıl beklentileriyle borsanın en hareketli ayı olan Ocak ayı, bu yıl gerek Türkiye'de yaşanan siyasi belirsizlik, gerekse Brezilya'da yaşanan mali kriz nedeniyle satış baskısında kalmıştır. İMKB bu yıl % 1.11 kayıpla üçüncü en kötü Ocak ayını yaşamış. Ocak ayında en yüksek düşüşünü % 7.41 ile 1995'te yaşayan İMKB, 1994 Ocak ayında da % 2.81'lik düşüş göstermiştir. İMKB tarihinde Ocak ayı en iyi performansını 1990 ve 1997 yıllarında göstermiştir. Hisse senetleri 1990 yılında %64.15 ve 1997 yılında da % 64.61 prim yapmıştır.

Yeni yıla Sayın Yalın Erez'in hükümeti kuracağına yönelik beklentiler ve daha sonra DYP Genel Başkanı Sayın Tansu Çiller'in Ecevit'i desteklediğine ilişkin sürpriz açıklamasının ardından, Sayın Mesut Yılmaz'ında bu gelişmeleri desteklediğini açıklaması yatırımcılarda Ocak ayı ile ilgili olumlu beklentiler yaratmıştır. "6 Ocak 1999 Çarşamba" günü endeks 2.885,98 puana yükselmiş. Aynı gün işlem hacmidе önceki günlere göre belirgin bir artış göstererek 94.5 trilyon liraya yükselmiştir.

Ocak ayına damgasını vuran çok önemli gelişmeler olmuştur. Bunlar; Uzakdoğu'da başlayan, Rusya'da tırmanışa geçen küresel krizin Brezilya' yada bulaşıyor olması ve Avrupa borsalarının Brezilya'nın Minas Gerais eyaletinin merkezi yönetime karşı moratoryum ilan etmesiyle gerilemesi, Brezilya para birimi Real'in bir günde dolar karşısında % 8.6 değer kaybetmesi, bir günde Brezilya'dan kaçan yabancı para miktarının 1.2 milyar dolar olması ve bu gelişmelerin ardından Brezilya Merkez Bankası Başkanı Gustavo Franco'nun istifası, Körfez'de gerginliğin yeniden tırmanması ayrıca bağımsız Milletvekili Cavit Çağlar'a ait Interbank'a, Merkez Bankası Tasarrufu Sigorta Fonu'nun el koyması borsada yoğun satışlara neden olmuştur.

Ocak ayında dokuz günlük bayram tatili sonrası, Standart and Poor's'un Türkiye ekonomisinin görünümünü pozitiften durağana çevirmesi ve devalüasyon olacağına yönelik söylentiler, Brezilya'da yaşanan ekonomik krize ilişkin olumlu bir gelişme yaşanmaması ve buna bağlı olarak Türkiye'ye yabancı yatırımcıların gelme ihtimalinin zayıflayacağı yorumları uzun tatil sonrası borsanın düşmesine neden olmuştur. Ocak ayının son günlerine doğru Brezilya'dan gelen olumlu haberler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) heyetinin Türkiye'ye gelmesi, Irak'ın incirlik Hava Üssü'nü bombaladığına ilişkin haberler borsada sert dalgalanmalara yol açmıştır.

Önce çıkış, ardından düşüş, sonra da bir düzeltme yapan İMKB Ulusal-100 endeksi "29 Ocak 1999 Cuma" günü kapanış fiyatları itibariyle 2.568,15 puan olmuş, 1998 yılı sonuna göre 30 puanlık ya da %-1.11 oranında bir azalış göstermiştir. Geleneksel Ocak ayı beklentilerine göre bu artış son derece yetersiz olup, yatırımcılarda hayal kırıklığı yarattığını söylemek mümkündür. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksi, İMKB Ulusal-100 endeksine nazaran % 1.50 oranında değer kazanarak 736.963,15 puana ulaşmıştır. Endeks kapsamındaki hisselerden 16'sı değer kazanmış, 24'ü ise değer kaybetmiştir. Ayın en başarılı ve başarısız hisseleri yine Tablo 1 ve 2'de listelenmiştir.

1998'de iç ve dış ekonomik bunalıma bağlı olarak hızlı bir düşüş gösteren borsa, yatırımcısını reel olarak % 55.6 zarara uğrattı. Borsa endeksinde geçen yıl yaşanan % 24.7 nominal düşüş, DİE'nin % 69.7 olarak açıkladığı tüketici fiyat artışı dikkate alındığında, reel olarak % 55.6 zarara ulaşıyor.

Geçen yıl yatırım için doları tercih edenler reel olarak % 9,9 mark ise % 3.6 zarar ettirdi. Sterlin reel olarak % 9.4, İsviçre Frangı % 5.2, Fransız Frangı % 3.7, Hollanda Florini % 3.4 zarara uğrattırken Japon Yeni'nde % 3.1 oranında reel getiri oluştu. Sürekli olarak vadesine bir ay kalmış kamu kağıtları ile çevrilen fonların yıllık reel getirisi % 8.5 oldu. Üç aylık bonoların getirisi % 11.4, altı aylık bonolar % 10.3 düzeyinde gerçekleşti.

Tablo 1
Ocak Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergimiz Endeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Otosan	46.03	Ditaş Doğan	72.54
Kav	35.41	Niğde Çim.	42.10
Ege Gübre	22.41	Akın Tekstil	38.29
Aktaş	20.73	ÇBS Boya	31.25
Petrol Ofisi	20.00	Tansaş	30.95
Gübre Fab.	16.39	Erciyas Bira	28.57
T.Garanti B.	12.82	T. Kalkınma B.	25.30
Mudurnu Tav	12.32	Kipa	24.56
Güney Bircacılık	11.62	Afyon Çimento	22.38
Kartonsan	9.09	Emek Elektrik	20.75
Hektaş	8.33	Egeser Giyim	20.37
Yasaş	8.33	Meges Boya	19.40

Tablo 2
Ocak Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergimiz Endeksinde	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Arçelik	-27.48	Nergis Hol.	-53.58
Çelik Halat	-17.21	H. Tuğla	-49.25
Anadolu Cam	-16.67	Tümteks (Yeni)	-49.10
T.Şişe Cam	-15.39	Boyasın Tekstil	-45.46
İzocam	-12.50	Global Yat. Ort.	-39.09
Kordsa	-12.36	Evren Yat. Ort.	-38.81
Olmuksa	-12.35	Atlas Yat. Ort.	-37.29
Makine Tak.	-12.29	Tümteks (TBÜ)	-37.18
Bağfaş	-12.00	Bisaş Tekstil	-36.67
Brisa	-11.27	Facto Finans	-29.76
Çimsa	-10.67	Esbank	-28.40
Eczacı Yat.	-10.35	Tezsan	-26.54

Kamu kağıtlarından sonra en yüksek reel getiriyi banka mevduatı sağladı. Yılbaşında açılan ve sürekli aynı vadeyle yenilendiği varsayılan üç ay vadeli mevduatın yıllık bileşik reel getirisi % 9.1, altı ay vadeli mevduatın yıllık bileşik reel getirisi % 9 olarak hesaplandı. Bir yıl vadeli mevduattan da reel

Tablo 3
Ocak Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Diğer	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Net Turizm	2.206.000	2.758.000	125	-	-	-	4.964.000
Sabah Yay.	5.522.000	11.044.000	200	-	-	-	16.566.000
Doğusan	224.000	336.000	150	112.000	112.000	50	784.000

olarak % 7.5 getiri elde edildi. İstanbul Altın Borsası fiyatlarına göre altın geçen yıl yatırımcısını reel olarak % 11.1 zarara uğrattı.

Şirket Haberleri

İstanbul Merkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören şirketler, bağımsız denetimden geçmiş 1998 yıl sonu net kâr veya zararlarını açıklamaya başladı. İlk olarak Osmanlı Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, 1998 yıl sonu net dönem kârının 253 milyar 284 milyon lira olduğunu açıkladı. Net dönem kârını % 196 oranında artıran şirket, geçen yılın aynı döneminde 85 milyar 301 milyon lira net dönem kârı elde etmişti.

Sermaye Artırımları

Yeni yılın ilk ayında da sermaye artırımları devam etmiş, 3 şirket Ocak ayında sermaye artırımını gerçekleştirmiştir. Bu şirketlerin artırım öncesi ve sonrası sermaye tutarları ile bedelli ve bedelsiz artırım miktarları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Sektör Endekslerinin Yıllık Gelişimi

1998 yılında borsa yatırımcısına zarar ettirmiştir. 1998 yılında borsadaki genel düşüş oranı % 24.75 olarak hesaplanmış olmakla birlikte, tüm hisselerin veya sektörlerin aynı performansı gösterdiklerini söylemek mümkün değildir. Yıl içinde sadece dört sektör yatırımcılarına kazanç sağlarken, diğer tüm sektörler yatırımcılarına zarar ettirmiştir. 1998 yılı içinde en yüksek artış % 95.21 ile İMKB Bölgesel-YŞP sektöründe gözlenirken, diğer sektörler sırasıyla; Ticaret sektörü % 39.14, Gıda-İçecek sektörü % 5.37 ve İMKB Ulusal Hizmetler sektörü % 2.89 olarak sıralanmıştır.

1998 yılı içinde yatırımcısına en çok zarar ettiren sektörler ise sırasıyla şöyle olmuştur; Metal Ana sektörü % -54,60, Turizm sektörü % -54,39, İMKB Yatırım Ortaklıkları sektörü % -46,19, Finansal Kiralama-Factoring sektörü % -45,63, Elektrik sektörü % -43,62 ve Tekstil-Deri sektörü % -42,60 olarak sıralanmışlardır. Seçilmiş hisselerden oluşturulmakta olan Ulusal-30 endeksinin düşüş oranı, Ulusal-100 endeksinin çok az altında gerçekleşmiştir. 1998 yılında İMKB Ulusal-100, İMKB Ulusal-Tüm ve İMKB Ulusal-30 endekslerindeki düşüş oranı hemen hemen aynı düzeyde gerçekleşmiştir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da; fiyat endeksleri sadece hisselerin fiyat düzeylerine göre hesaplanırken, kâr payı verimlerini de dikkate alan getiri endekslerinin yıllık kazanç oranları hakkında daha gerçekçi bilgi vermekte olduklarıdır. Sektörler arası sıralamada ise iki endeks türü arasında pek farklılık gözlenmemekte, ilk üç ve son üç sırayı alan sektörler yine aynı şekilde sıralanmaktadır.

Tablo 4
1998 Yılında Endekslerdeki Artış Oranları

Endeksler	FİYAT ENDEKSLERİ			GETİRİ ENDEKSLERİ		
	97 Sonu	98 Sonu	Artış (%)	97 Sonu	98 Sonu	Artış (%)
İMKB ULUSAL-100	3.451	2.597	-24.75	3.593	2.775	-22.77
İMKB ULUSAL-TÜM	3.302	2.512	-23.93	3.442	2.689	-21.88
İMKB ULUSAL-30	4.060	3.118	-23.21	4.231	3.328	-21.35
İMKB ULUSAL-SINAI	2.660	1.943	-26.96	2.764	2.067	-25.22
GIDA, İÇECEK	2.119	2.233	5.37	2.161	2.302	6.52
TEKSTİL, DERİ	1.749	1.004	-42.60	1.831	1.068	-41.68
ORMAN, KAĞIT, BASIM	2.795	2.250	-19.50	3.025	2.546	-15.84
KİMYA, PETROL, PLASTİK	2.769	2.595	-6.29	2.919	2.820	-3.40
TAŞ, TOPRAK	2.851	2.104	-26.21	2.974	2.279	-23.37
METAL ANA	2.577	1.170	-54.60	2.659	1.219	-54.16
METAL EŞYA, MAKİNE	3.267	2.093	-35.94	3.355	2.195	-34.58
İMKB ULUSAL-HİZMETLER	3.593	3.697	2.89	3.727	3.930	5.44
ELEKTRİK	4.854	2.737	-43.62	5.111	2.994	-41.43
ULAŞTIRMA	1.978	1.817	-8.14	2.105	2.040	-3.09
TURİZM	2.748	1.248	-54.59	2.805	1.290	-54.02
TİCARET	2.917	4.059	39.14	2.938	4.127	40.46
İMKB ULUSAL-MALI	4.522	3.269	-27.71	4.750	3.536	-25.56
BANKA	5.328	3.927	-26.30	5.746	4.417	-23.13
SİGORTA	4.219	3.204	-24.06	4.293	3.300	-23.14
FİNANSAL KİR., FAC.	2.034	1.106	-45.63	2.129	1.202	-43.55
HOLDİNG VE YATIRIM	3.716	2.485	-33.13	3.742	2.524	-32.55
İMKB BÖLGESEL, YŞP	2.761	5.390	95.21	2.765	5.406	95.51
İMKB YATIRIM ORTAKLIKLARI	2.934	1.579	-46.19	3.458	1.905	-44.92

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ocak	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15
Şubat	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	
Mart	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	
Nisan	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	
Mayıs	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	
Haziran	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	
Temmuz	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	
Ağustos	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	
Eylül	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23	
Ekim	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	
Kasım	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	
Aralık	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	

**banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi**

●
Ciltlenmiş eski sayıları:

●
1991 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1992 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1993 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1994 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1995 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1996 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1997 Yılı Cildi: 5.000.000 TL
1998 Yılı Cildi: 7.000.000 TL
(Öğrencilere % 30 indirim)

●
İSTEME ADRESİ

Birbirdirek Mahallesi Suterazisi Sokak No. 6/2 Sultanahmet - İstanbul

Telefon: (0212) 518 17 32 Fax: (0212) 518 66 43

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1995 (Milyon TL)	1996 (Milyon TL)	1997 (Milyon TL)	1995 (Net)	1996 (Net)	1997 (Net)	Ocak 1998	Kasım 1998	Aralık 1998	Ocak 1999
1	AKTAŞ	-	1 000 000	929 662	3 231 885	5 026 515	-	1 100 00	450 00	160 000	69 000	82 000	99 000
2	ANADOLU CAM	24 000 000	6 170 000	153 595	328 300	19 951	39	29 00	3 750	1 125	1 200	1 000	
3	ARÇELİK	30 000 000	20 250 000	3 010 177	8 705 597	18 901 661	35	50 00	80 00	19 000	8 800	9 100	6 600
4	BAĞFAŞ	10 000 000	2 000 000	300 947	667 192	2 694 149	100	170 00	600 00	160 000	13 250	12 500	11 000
5	BOLU ÇİMENTO	20 000 000	8 058 754 926	554 630	1 222 117	2 343 031	31 44	41 65	45 88	4 000	1 950	1 800	1 875
6	BRSA	25 000 000	7 441 875	2 469 222	6 829 680	11 910 227	110	362 00	75 00	13 500	6 300	7 100	6 300
7	ÇELİK HALAT	5 000 000	997 150	108 668	349 676	557 593	27	48 50	45 00	7 200	5 400	4 650	3 650
8	ÇİMSA	10 000 000	4 212 000	670 379	1 138 237	3 393 778	115	39 00	38 00	11 000	6 600	7 500	6 700
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500 000	538 409	5 446 640	12 957 796	130	967 65	2356 46	690 000	330 000	340 000	310 000
10	DOKTAS	5 000 000	2 400 000	273 144	278 166	553 279	62 50	50 00	19 79	8 500	4 700	5 500	5 400
11	ECZACIBASI YATIRIMI	3 000 000	1 200 000	132 597	313 860	170 613	-	-	7 900	8 600	14 500	13 000	
12	EGE BİRA-ÇIKLIK	4 256 582 4	4 256 582 4	1 217 144	1 056 326	1 604 178	-	35 00	25 00	25 250	25 500	24 500	23 500
13	EGE GÜBRE	2 000 000	648 000	97 480	71 402	166 267	37	28 00	30 00	5 300	6 300	5 800	7 100
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20 000 000	6 336 000	8 786 278	6 109 443	436 225	65 26	45 37	-	32 000	16 250	13 000	12 250
15	GENTAŞ	3 000 000	1 347 840	257 981	539 035	1 091 589	-	-	-	16 250	3 700	3 500	3 500
16	GOOD YEAR	4 540 062 466	4 540 062 466	1 855 422	3 722 772	5 277 081	300	500 00	650 00	94 000	6 400	6 800	6 300
17	GÜBRE FABRİKALARI	2 500 000	576 000	114 913	508 705	534 326	10	40 00	45 00	13 250	16 250	15 250	17 750
18	GÜNEY BİRA	10 000 000	1 097 296 2	434 383	600 596	655 540	60	55 00	30 00	23 750	23 750	21 500	24 000
19	HEKTAS	5 000 000	3 044 768	499 190	790 278	788 164	89 23	75 09	40 56	1 600	1 800	1 900	1 950
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	30 000 000	24 900 000	54 452	247 950	638 191	-	-	2 250	580	500	460	460
21	İZOCAM	4 000 000	1 800 000	220 972	420 809	648 739	40	20 00	33 00	7 600	2 400	3 000	2 625
22	KARTONSAN	2 700 000	2 025 000	2 030 810	2 739 522	4 004 058	130	120 00	130 00	12 000	9 400	11 000	12 000
23	KAV	7 000 000	6 435 000	151 776	733 144	385 684	65	22 40	13 00	4 500	1 050	1 200	1 625
24	KOÇ HOLDİNG	60 000 000	16 025 550	3 702 432	6 676 864	14 193 141	15	15 00	20 00	47 000	28 500	27 500	25 000
25	KONYA ÇİMENTO	-	2 436 720	120 783	467 258	960 453	-	60 00	18 50	3 850	4 400	4 850	4 600
26	KORDSA	10 000 000	4 252 500	1 259 441	2 858 202	4 690 334	140	400 00	105 00	23 000	9 900	8 900	7 300
27	MAKINA TAKIM	15 000 000	8 409 366 59	50 016	242 291	514 997	6	25 00	15 00	2 050	610	570	1 250
28	MİGROS	4 000 000	1 020 000	716 101	1 345 346	4 452 806	40	50 00	100 00	197 500	300 000	315 000	350 000
29	OLUDURNU TAŞ	-	1 500 000	224 902	250 539	507 170	-	-	-	6 300	5 000	7 300	8 200
30	OLJALUS-	2 000 000	1 270 500	587 737	26 059	607 905	110	-	23 00	9 000	3 050	4 050	3 550
31	OTOSAN	2 500 000	1 392 500	2 607 218	9 532 194	26 749 381	100	401 08	1100 00	157 500	65 000	63 000	92 000
32	PETROL OFİSİ	20 000 000	7 000 000	4 027 689	10 575 635	21 744 401	144 31	272 65	268 55	49 000	44 000	42 500	51 000
33	PINAR SÜT	3 000 000	984 150	105 016	688 452	1 026 643	120	56 00	60 00	12 750	7 700	3 300	5 400
34	SARILYAZICI	10 000 000	1 134 000	887 118	1 621 319	2 876 541	100	90 00	120 00	17 750	11 750	12 750	13 250
35	TELETAŞ	10 000 000	2 000 000	552 445	1 705 621	5 613 207	75	30 00	50 00	33 000	13 250	13 250	15 000
36	TURK DEMİR DÖKÜMÜ	15 000 000	5 000 000	371 859	968 314	2 148 251	25	50 00	65 00	10 100	2 600	3 500	3 150
37	T. GARANTİ BANKASI	-	50 000 000	9 029 604	1 073 440	60 206 087	-	78 64	-	10 000	6 200	7 600	8 600
38	TURKIYE GISE VE CAMI	50 000 000	23 100 000	1 212 990	3 130 151	3 833 824	50	50 00	19 40	9 800	3 200	3 900	3 300
39	YAPİ KREDİ E	-	133 323 532 373	16 225 432	22 724 428	61 707 502	50	60 00	40 00	7 900	3 700	3 850	3 900
40	YAS-S	972 000	324 000	66 892	885 930	2 106 602	17	232 00	200 00	40 500	32 000	30 000	32 500

Temizlik Marathon'un işi!

Marathonlar, işyerinin vazgeçilmez elemanları:
Tuvalet kâğıtları, havlular, peçeteler, muayene masa örtüsü, endüstriyel havlu, klozet kapak örtüsü, bardak altlığı...

Hepsi de temizliğin, sağlıklı ve kaliteli hizmetin ayrılmaz birer parçası. Marathonlar işyerinin, işini bilenlerin ideal temizlik kâğıtları!

Üstün kaliteli ve ekonomik Marathonlarla siz de işinizi kolaylaştırın...

MARATHON

İlleczacıbaşı | FORT JAMES
İpek Kağıt

Girişim Pazarlama A.Ş. İpek Kağıt'ın tüm Türkiye'de tek yetkili satıcısıdır.

Adana
(0322) 228 65 20

Ankara
(0312) 468 94 68

Antalya
(0242) 323 78 54

Bursa
(0224) 232 00 40

İstanbul
(0212) 212 86 17

İzmir
(0232) 232 51 76

Samsun
(0362) 435 47 4

Görüşler

BERRAK GÖKMEN

Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu Uzman Yardımcısı

Türk Bankacılık Sisteminde Faiz Marjları

Faiz marjı, mevduat ve kredi faizleri arasındaki farktır. Buna kredi-mevduat faiz marjı denilebilir. Bankacılık sisteminde etkinliği göstermesi açısından önemlidir. Etkinlik arttıkça faiz marjları azalacaktır. Bankalar açısından bakıldığında faiz marjının yüksek olması karlılığın artması anlamına gelmektedir. Ancak, tüm sektör açısından değerlendirme yapıldığında önemli olan faiz marjının düşük olmasıdır ki, bu sistemin verimli çalıştığına bir göstergesidir.

Mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın azalması bankaların yüksek faizle mevduat topladıkları dü-

şük faizle kredi verdikleri anlamına gelmektedir. Böylelikle daha çok mevduat toplandığından sisteme daha çok kredi veriliyor; dolayısıyla kredi hacmi ve yatırımlar artıyor demektir. Özellikle de bankalar mevduat faizlerinin yüksek olması sebebiyle büyük miktarda vadesiz mevduat topluyorlarsa, bu tür mevduatları özsermaye kabul ettiklerinden özsermayelerini güçlendirmektedirler.

Faiz marjları incelenirken dikkat edilmesi gereken nokta hem kredi faiz oranının hem de mevduat faiz oranının düşük ya da yüksek gerçekleşebilir olmasıdır. Faiz oranları

ekonomik istikrar ile yakından ilişkili olduğundan ekonomik açıdan istikrarsız kabul edilen ülkelerde örneğin kredi faizleri ve mevduat faizleri çok yüksek rakamlar olmasına rağmen eğer rakamlar birbirine yakın iseler faiz marjı rekabetin fazla olduğu ülkelerdeki gibi düşük çıkabilir. Ancak bu her zaman ilgili ülkede rekabetin yüksek olduğu anlamına gelmez. Bu sebeple faiz marjlarını değerlendirirken gelişen ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı da önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada bankacılık sisteminde faiz marjları ve marjları etkileyen faktörler incelenmektedir. Öncelikle Türk bankacılık sistemindeki faiz marjlarını değerlendirebilmek için ülkeler karşılaştırması yapılmıştır. Tablo 1'de beşer yıllık ortalamalar itibarıyla 3 dönemin karşılaştırması verilmiştir. Faiz marjları büyük olan ülkelere küçük olan ülkelere doğru sıralama yapılmıştır.

Yabancı ülkelerin faiz marjları IMF'in "International Financial Statistics Yearbook" yayınından derlenmiştir. Türkiye için ise Türkiye Bankalar Birliği'nin "Bankalarımız" kitaplarından yararlanılmıştır. Hesaplama mevduata verilen faizler ortalama mevduata, kredilerden alınan faizler ise ortalama kredilere bölünmüş ve aradaki farklar alınmıştır.

Ülke karşılaştırması yapıldığında gözlemlediğimiz kâr marjlarının aşırı rekabet sebebiyle hatta piyasa

yapısının monopolcü rekabet olduğu durumda da azalmakta olduğu durumdur. Tersine piyasanın rekabetçi olmadığı ülkelerde faiz marjları yüksektir.

Rekabetin fazla olduğu piyasalarda kârlılık faiz marjları yüksek olanlara göre daha düşük gerçekleşmektedir. Bu olguyu gözlemleyebilmek için Ek 1'de seçilen ülkelerin özsermaye kârlılıkları ve kredi-mevduat faiz marjları karşılaştırılmıştır. Arada birebir bir ilişki yoktur. Ancak, genel eğilim faiz marjlarının arttığı dönemlerde kârlılığın arttığı yönündedir. Türkiye için bakıldığında kriz yıllarında marj artmasına rağmen kârlılığın düştüğü ardından ani bir sıçramayla marj düşmesine ya da aynı kalmasına rağmen kârlılıkta hızlı bir yükseliş gözlemlenmektedir.

Tablodan izleneceği üzere 1980-1990 döneminde faiz farklarının en yüksek olduğu ülke İsrail'dir. Bu fark 1980-1985 döneminde aşırıdır. Ardından istikrar programıyla birlikte bir toparlanma dönemi yaşanmış ve 1990-1995 döneminde İsrail'de fazi marjı gerilemiştir. Bütün dönemlerde faiz marjlarının en yüksek olduğu ülke Türkiye'dir. Türkiye'yi Yunanistan ve İtalya izlemektedir. Faiz marjının en düşük gerçekleştiği ülkeler Kore ve Çin'dir. 1990 -1995 döneminde birçok ülkede faiz marjlarında genel bir düşüş trendi gözlenmektedir.

Tablo 1

80-85 DÖNEMİ		85-90 DÖNEMİ		90-95 DÖNEMİ	
İsrail*	152.52	İsrail	28.09	Türkiye	17.78
Türkiye	14.97	Türkiye	10.37	Yunanistan	8.52
Norveç	7.77	İtalya	7.01	İsrail	7.72
Belçika	7.61	Yunanistan	6.25	Portekiz	6.71
İtalya	6.56	Mısır	5.80	İtalya	6.61
Yunanistan	5.78	Tayland	5.61	İsveç	6.49
Tayland	5.78	Belçika	5.33	Almanya	6.22
Filipinler	5.68	Fransa	5.29	Belçika	5.40
Almanya	5.29	Filipinler	5.15	Tayland*	5.38
Fransa	5.15	Portekiz	5.13	Filipinler	5.07
İsveç	5.11	İspanya	5.11	Mısır*	4.97
Mısır	4.20	Almanya	4.84	Finlandiya	4.66
Japonya	3.34	İsveç	4.73	Fransa	4.51
İspanya	3.31	Norveç	4.52	Norveç	3.93
Singapur	2.87	Japonya	3.43	İspanya	3.10
Lüksemburg	2.42	Singapur	3.01	Singapur	2.98
ABD	2.14	Finlandiya	2.86	Japonya	2.71
Kanada	2.13	Lüksemburg	2.24	ABD	2.69
Portekiz	1.66	ABD	1.69	İsviçre	2.30
Kore	1.56	İngiltere	1.68	Lüksemburg	2.08
Finlandiya	1.06	Kanada	1.58	İngiltere	1.91
Çin	0.90	Çin	0.36	Kanada	1.19
İngiltere	0.74	İsviçre	0.32	Çin	0.65
İsviçre	0.67	Kore	0.28	Kore	0.03

* İsrail için 1981 ve 1982 kredi faiz oranları; Mısır için 1991 kredi faiz oranı ve Tayland için 1995 kredi faiz oranı eksiktir.

Türk Bankacılık Sisteminde Faiz Marjlarını Etkileyen Değişkenler

1980'li yılların sonuna kadar kredi-mevduat faiz farklarıyla oluşan faiz marjları sistemde etkinliğin göstergesi olarak geçerliliğini korumuş-

tur. Finansal sistemde piyasaların oluşması ve serbestleşmesiyle mevduat ve kredi dışındaki aktif ve pasif kalemlerinin ağırlığı ve önemi artmaya başlamıştır. Öyle ki artık faiz marjlarının, toplam faiz gelirleri ve toplam faiz giderleri üzerinden hesaplanması gerekmektedir. Artık,

toplam faiz gelirlerinin toplam getirili aktiflere oranı ile toplam faiz giderlerinin toplam maliyetli pasiflere oranı arasındaki fark ile hesaplanacak "faiz marjı"nın sistemi açıklama kabiliyeti daha yüksektir. Doğrusu da budur, çünkü artık bankacılık sadece mevduat toplayıp kredi vermekten ibaret değildir. Türk bankacılığındaki finansal ürünler çeşitlenmiş ve faaliyet alanı genişlemiştir. Bu çalışmada, bu değişim net olarak tespit edilmektedir.

Faiz marjlarını etkileyen faktörleri ele alan daha önceki çalışmalar (K. Aydoğan – G. Çapoğlu, 1990 ve K. Aydoğan – G. Çapoğlu 1993) 1990'lı yıllara kadar sistemin işleyişini açıklamaktadır. Ancak, kredi-mevduat faiz marjları ekseninde kurulan modelin günümüze kadar işletilmesi durumunda açıklayıcılığının kalmadığı ortaya çıkmaktadır.

Finansal sistemdeki gelişmeleri de dikkate alarak yukarıda sözedilen çerçevede faiz marjları tanımlanarak

genişletilerek modeli kurduğumuzda, sistemdeki etkinliği açıklamak mümkün hale gelmektedir.

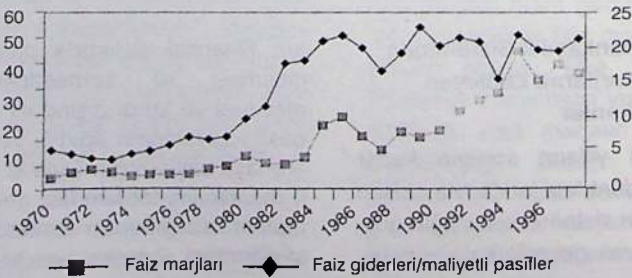
Faiz marjını etkileyen değişkenler şunlardır:

Karşılık oranları, dispo­nibilite oranları, tahsili gecikmiş alacaklar, enflasyon oranı, tahvil faizi, birim maliyetli pasif başına faiz gideri, birim maliyetli pasif başına kâr, birim maliyetli pasif başına faiz dışı gider ve kredilerin mevduata oranı.

Şekil 1, 1970-1997 yılları arasındaki faiz giderlerinin maliyetli pasiflere oranı ve faiz marjları arasındaki ilişkiyi, Şekil 2 ise faiz gelirlerinin getirili pasiflere oranı ile faiz marjları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Faiz marjları toplam faiz gelirlerinin getirili aktiflere bölünmesi ve toplam faiz giderlerinin toplam maliyetli pasiflere oranı arasındaki farkın alınmasıyla hesaplanmıştır.

Faiz marjları ve birim maliyetli pasif başına faiz gideri 1970 yılın-

Şekil 1

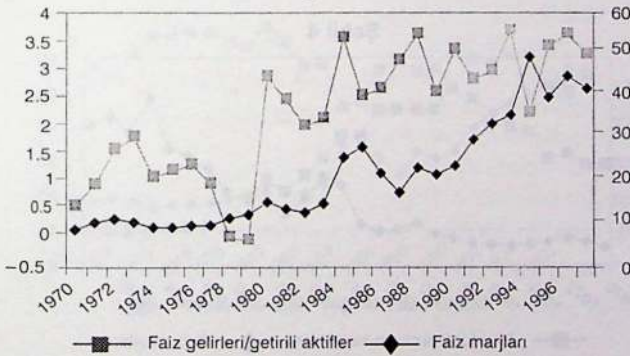
dan 1980 yılına kadar % 10'lar civarında istikrarlı seyrederken 1980 yılından sonra bir dalgalanma gözlenmektedir. 1996 yılında faiz marjlarında gerçekleşen yüksek artış mevduat faizlerinin büyük orandaki düşüşünden kaynaklanmıştır.

Faiz marjlarında ve hem kredi faizleri hem de mevduat faizlerinde 1980 yılından sonra hem yükselme hem de dalgalanma gözlenmektedir. Finansal liberasyon ve faizlerin serbest bırakılması böyle bir trendin görülmesine sebeptir.

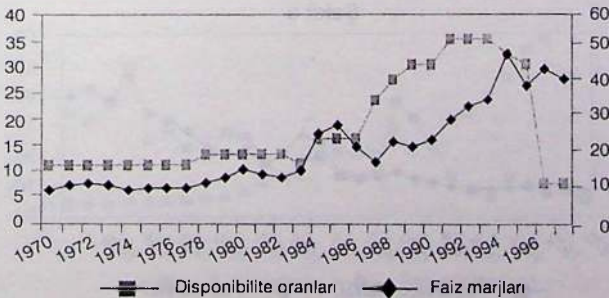
Karşılık ve disonibilite oranları bankacılık sistemi üzerinde bir vergi olarak düşünülebilir. Karşılık ve disonibilite oranları arttıkça bankaların topladığı mevduatın maliyeti artacaktır; dolayısıyla, bankalar kredi faizlerini yükseltme yoluna başvuracaklardır. Bu sebeple faiz marjının da artması beklenmektedir.

Şekil 3'e bakıldığında disonibilite oranları ve faiz marjları arasında doğrusal bir ilişki gözlenmektedir. Bu ilişki 1994 yılından sonra tersine çevrilmiştir. Kredi hacminin da-

Şekil 2

Şekil 3

ralmasında disponibiliteler oranlarının yükseltilmesi, etkili olmaktadır. Banka açısından bir yükümlülük olan disponibiliteler oranları arttıkça faiz marjları da artmaktadır.

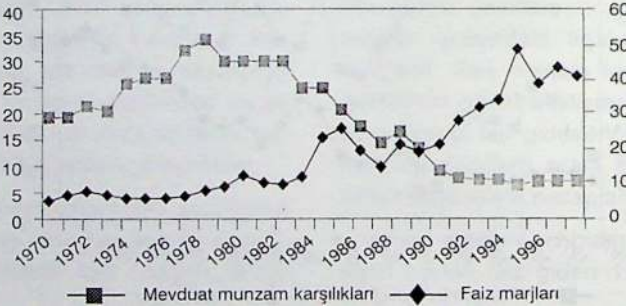
Şekil 4'te mevduat munzam karşılıklarıyla faiz marjları arasındaki ilişki gözlenmektedir. 1980 yılına kadar paralel olan bu ilişki 1980 yılından sonra paralel bir seyir izlememiştir. Bu, özellikle son yıllarda mevduat munzam karşılık oranları % 10'un altına indirildiği için bankaların mevduat munzam karşılıklarından büyük ölçüde etiklenmediğine işaret olabilir. 1990 yılından sonra aynı se-

viyelerini koruyan mevduat munzam karşılıkları karşısında faiz marjları dalgalı bir seyir izlemiştir.

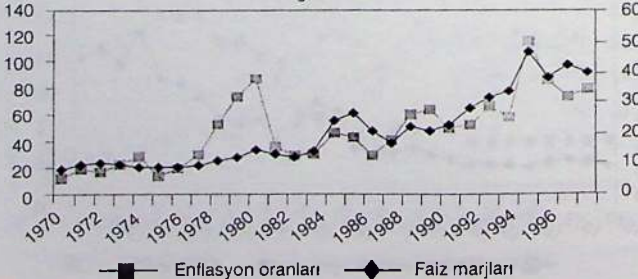
Enflasyon arttıkça bankalar artan belirsizlik karşısında mevduat faizlerini düşük, kredi faizlerini yüksek tutma eğilimi içinde olacaklarından artan belirsizlik faiz marjlarının yükselmesine yol açacaktır.

Şekil 5'te enflasyon ve faiz marjları arasındaki ilişki incelenmektedir. 1980 yılından önce yaşanan fiyat artışları faizlerde serbesti olmaması sebebiyle etkilememiş; ancak, 1980 yılından sonra faizler-

Şekil 4

Şekil 5

deki serbestleşmeyle birlikte faiz marjları fiyatlardaki dalgalanmalara paralel bir seyir izlemiştir.

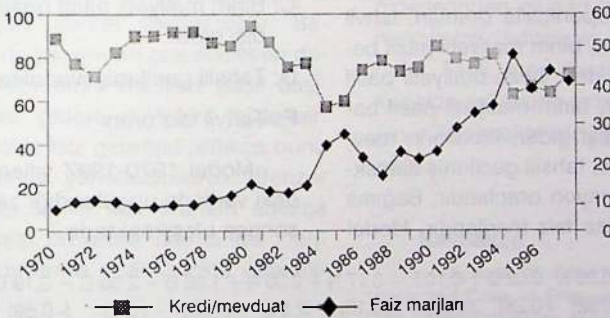
Kredi/mevduat oranıyla faiz marjı arasındaki ilişki 1980-1996 yılları arasında gözlemlendiğinde negatif bir ilişkinin varlığı bulgular arasında yer almaktadır. Şekil 6'da bu ilişki görülmektedir.

Özellikle 1980 yılından sonraki negatif ilişkinin varlığı daha net gözlenmektedir. Faiz marjları arttıkça

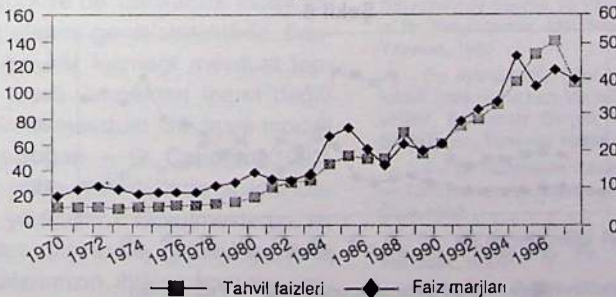
kredi faizleri yükseldiği için mevduatların krediye dönüştürülme oranı azalacaktır. Diğer ülkeler için aynı değerlendirme yapıldığında bu tarz bir bulguya rastlanmamıştır.

Benzer şekilde faiz marjlarıyla tahvil faizleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Şekil 7'de pozitif bir ilişki görülmektedir. Bankalar kredi ve mevduat faizlerini tahvil faizlerine göre ayarlamaktadırlar. Tahvil faizleri yükseldiğinde faiz marjları da yükselmektedir.

Şekil 6

Şekil 7

Tahsili gecikmiş alacaklar arttığı ölçüde bankalar bunu maliyetlerine yansıtacaklar ve kredi faiz oranlarını yükselteceklerdir. Şekil 8'den de görüleceği gibi 1985 yılına kadar pozitif olan bu ilişki 1985 yılından sonra negatife dönmüştür. Bunda bankacılık sistemindeki artan rekabet etkili olmuştur.

Ekonometrik Model

Faiz marjlarını etkileyen değişkenlerle faiz marjları arasındaki ilişkiyi test etmek için doğrusal bir model kurulmuştur. Modelin bağımsız değişkenleri mevduat munzam karşılıkları, disponibilitate oranları, tahvil faiz oranları, birim maliyetli pasif başına faiz gideri, birim maliyetli pasif başına kâr, birim maliyetli pasif başına faiz dışı gider, kredilerin mevduata oranı, tahsili gecikmiş alacaklar ve enflasyon oranlarıdır. Bağımlı değişken ise faiz marjlarıdır. Model

aşağıdaki gibidir:

$$M = \beta_0 + \beta_1 K + \beta_2 D + \beta_3 E - \beta_4 N + \beta_5 A + \beta_6 B - \beta_7 C - \beta_8 G + \beta_9 F$$

M: Faiz marjları = (Faiz gelirleri / Toplam getirili aktifler) - (Faiz giderleri / Toplam maliyetli pasifler)

K: Mevduat munzam karşılıkları

D: Disponibilitate oranları

E: Enflasyon

N: Kredi/mevduat

A: Birim maliyetli pasif başına faiz gideri

B: Birim maliyetli pasif başına kâr

C: Birim maliyetli pasif başına faiz dışı gider

G: Tahsili gecikmiş alacaklar

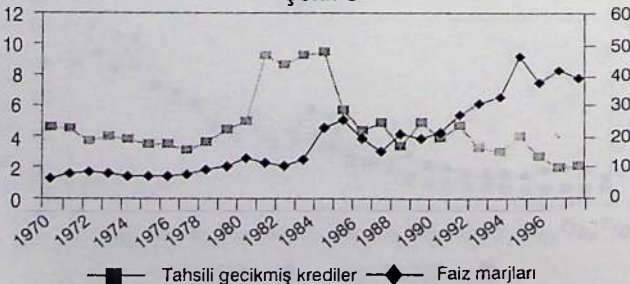
F: Tahvil faiz oranı

Model 1970-1997 yılları arasındaki verilerle uygulandığı zaman şu sonuca ulaşılmaktadır:

$$M = 26.37 + 0.06 K - 0.02 D + 0.10 E - 0.17 N + 0.35 A + 1.05 B - 2.00 C - 0.19 G + 0.08 F$$

(4.66) (0.52) (-0.28) (4.60) (-3.10) (2.51) (1.65) (-5.2) (-0.69) (2.58)

Şekil 8

$$R^2 = 0.9842$$

$$\text{Adj } R^2 = 0.9763$$

$$F \text{ değeri} = 124.69$$

Modelde açıklayıcılık derecesi (R^2) 0.98 gibi oldukça yüksek bir rakam çıkmıştır. Bunun yanında, parametrelerin işaretleri de gerçeği yansıtmaktadır. Grafiklerdeki bulgularla istatistiksel sonuçlar uyumlu çıkmıştır.

Mevduat munzam karşılıkları arttıkça mevduatın maliyeti yükseldiğinden bankalar mevduat faizlerini düşüreceklerinden faiz marjı artacaktır. Enflasyon artışı faiz marjlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Bağlımlı değişkeni en çok etkileyen değişkenler birim maliyetli pasif başına faiz gideri ve tahvil faizleridir. Bankalar faiz giderleri arttıkça bunu marjlarına yansıtacaklardır. Benzer şekilde tahvil faiz oranları arttıkça bankalar bu artışa oranla faiz marjlarını arttırma eğilimi içine gireceklerdir.

Sonuç

Türkiye'de bankacılık klasik faaliyet alanını genişletmektedir. Bankacılığın kâr kaynağı mevduat topalayıp kredi vermekten ibaret değildir. Kredi-mevduat faiz marjı modeli (K. Aydoğan – G. Çapoğlu, 1990) 1997 yılına gelindiğinde açıklayıcılığını yitirmiştir. Görülmektedir ki, krediler dışındaki getirili aktiflerin bankalarımızın ihtisas konuları ara-

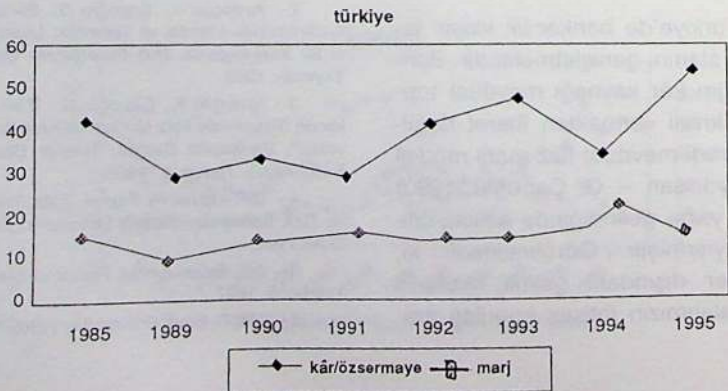
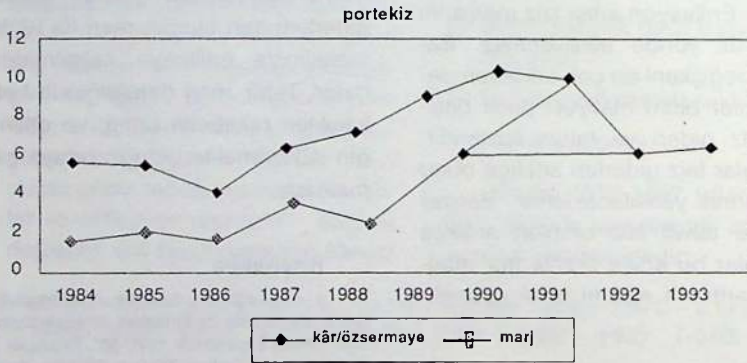
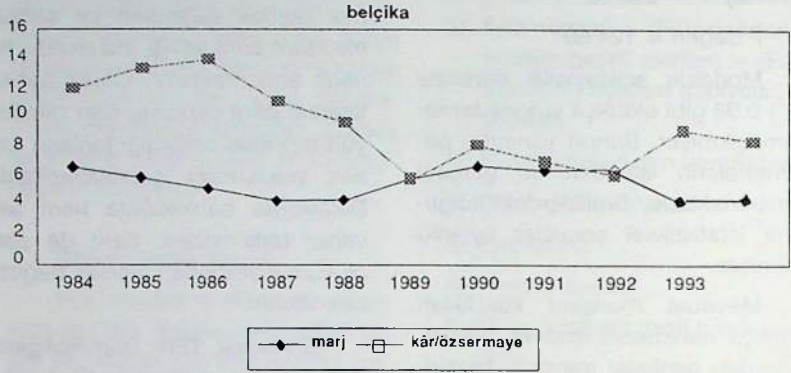
sındaki ağırlığı her geçen gün artmaktadır. Aynı şekilde, bankalarımız kaynak sağlarken de sadece mevduat bankacılığı ekseninde hareket etmemektedir. Gerek bankalararası para piyasasından gerekse yurt dışından sağladığı fonlarla kaynak yelpazesini genişletmektedir. Dolayısıyla bankacılıkta hem aktif yapısı bakımından, hem de pasif oluşumu açısından riskler dağıtılabilir.

Günümüz Türk Bankacılığında faiz dışı gelir ve giderler denk tutulmaya çalışılıp, faiz gelirleri ve faiz giderlerinden oluşan marj ile kârlar maksimize edilmeye çalışılmaktadırlar. Tabii, marj daraldığında bankacılıkta rekabetin arttığı ve etkinliğin yükselmekte olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- 1– Aşıkoğlu, Y., Ersel H., "The High Spreads and Costs of Financial Intermediation: The Turkish Experience 1970-86", Financial Liberalization in Turkey, Merkez Bankası Yayınları, 1993.
- 2– Aydoğan K., Çapoğlu G., Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik ve Verimlilik: Uluslararası Bir Karşılaştırma, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 1989.
- 3– Aydoğan K., Çapoğlu G., "Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik ve Verimlilik: Uluslararası Bir Karşılaştırma", Bankacılar Dergisi, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Temmuz 1990
- 4– DPT-Uzmanlık Tezleri, Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri, Ocak 1992.
- 5– IMF, International Financial Statistics Yearbook, 1997.
- 6– OECD, Bank Profitability (1985-1994).

EK-I

Görüşler

Dr. İRFAN KALAYCI

Inönü Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

İstikrar Politikaları Çerçevesinde YENİ TL ARAYIŞI: Niçin, Nasıl ve Nereye Kadar?

I. Giriş

Yeni Türk Lirası (TL), 2000 yılından itibaren Türkiye'de en çok tartışılan konuların başında yer alacaktır. Bu savın arkasında birçok neden saklıdır: Birincisi; ulusal paralarla ilgili herhangi bir değişikliğin, henüz öneri düzeyinde de olsa, özellikle ekonomik çevrelerde kendiliğinden bir tartışmaya yol açmasıdır. Söz konusu değişikliğin boyutları genişledikçe tartışmanın düzeyi de artmaktadır. Yeni TL kavramı, yapılabilecek en son ve en büyük parasal değişikliği ya da yeniliği ifade eder ki, her yenilik gibi bu da

heyecan yaratmaktadır. İkincisi; ulusal paranın "yeni"lenmesini zorunlu kılan koşulların, salt ekonomiyi değil, toplumsal ve siyasal yaşamı da iyiden iyiye etkiliyor olmasıdır. Biliyoruz ki, para, talep gördüğü ve faydalı olduğu için ekonomik bir maldır ve her ekonomik malda makro büyüklükleri etkileyecek derecede bir dengesizlik ya da istikrarsızlık ortaya çıkarsa, bundan dolayı toplumun altyapısal (ekonomi) ve üstyapısal (siyaset, vb) kurumları sarsılacaktır. Şu anda TL'ye ulusal bir para birimi olarak yeterli bir ekonomik mal olduğu konusunda ciddi kuşklar duyulmaktadır. Kuşkları

sona erdirecek bir parasal reform, elbette gündemi belirleyecektir. Türkiye'nin sürekli gündemi değişse de, yeni para, kaynaklandığı ve doğuracağı "sorunlar"dan ötürü hep gündem-üstü kalacaktır.

Yeni TL'yi alevli tartışmaların odağı haline getiren pek çok içsel ve dışsal neden ya da gelişme uzun bir süreden beri ortaya çıkmış ve şimdi de olgunlaşmıştır. Örneğin; mevcut TL'nin toplumdaki itibarının gittikçe azalması, uygulamada konvertibl para niteliğinde olmaması, rekabetçi para piyasasında değer yitirmesi, satın alma gücünün düşmesi, vb. içsel nedenler ekonomiyi yeni TL psikolojisine sokmuştur. Böyle bir psikolojiyi dışarıdan destekleyen en büyük gelişme ise, hiç kuşkusuz, Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunlukla - 2002 yılına kadar salt banka parası ve daha sonra dolaşımdaki para olarak Euro'ya geçmesidir.

Hemen akla gelebilecek türden olan *'ülkemizin yeni bir para birimine gereksinimi var mı, varsa bu nasıl giderilecek'* gibi sorular aslında yeni değildir. Yeni olan, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Başkanı Gazi Erçel'in, TL'den beş sıfırın silinmesine ilişkin bir yasa taslağını -1998 yılının başlarında - hükümete sunduklarını belirtmesidir. Paranın değerini yükseltmekten ve istikrarını korumaktan sorumlu olan, hükümetin siya-

sal telkinlerinden de etkilenmemesi arzu edilen TCMB Başkanı, eğer TL'nin "yeni" sinden ya da "yenilenmesi"nden söz ediyorsa, demek ki sorun ciddi bir noktaya gelmiştir.

Yeni TL arayışı için kimin düğmeye bastığından çok, bu arayışın nedenlerini somutlaştırmak, yöntemini doğru seçmek ve sonuçlarını yine doğru olarak öngörmek önemlidir. Bu eksende kalmak üzere, bu çalışmanın amacı, dünyadaki yeni para deneyimleri ve istikrar programları ışığında, yeni TL'yi parasal reformun hem bir öznesi ve hem de bir nesnesi olarak tartışabilmektir.

II. Niçin Yeni TL?

Bir ulusal paranın "yeni"lenmesi, ülkede çok büyük iktisadi sorunların (yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, vb) varolduğunu gösterir. Nitekim, TL'nin "yeni"lenmesinin gerekçeleri de, tartışılabilir olmakla beraber, açıktır ve kabul edilebilir niteliktedir.

Bu gerekçeler şöyle sıralanabilir:

* *Parada sıfırların artması:*

Paranın değeri ile enflasyon arasında sıkı bir ilişki vardır. Enflasyon oranı arttıkça banknotlardaki sıfırlar ya da bol sıfırlı banknotlar da artmaktadır. Örneğin; tüketici ortalama fiyat artış oranlarının %12-%62 arasında seyir ettiği 1970-1979 yılları arasında tedavülde 1000 lira-

lık banknotlar bulunuyordu. Bu dönemden itibaren fiyat hareketleri kağıt ve bozuk paralara yansıtılmaya başlanmıştır. 1980'de %101 olarak gerçekleşen TÜFE, 1990 yılına kadar % 33 ile % 75 arasında göreceli olarak iniş/çıkışlar gösterirken, madeni (bozukluk) paralar küçültülerek, kağıt paraların da sıfır sayısı artırılarak ihraç edildi. 5, 20 ve 50 bin liralık banknotlar 1980-90 döneminin ürünü oldu. 1990'dan sonra da, enflasyon -ortalama % 80 oranlarında- artmaya devam ettiği için önce 100, 250 ve 500 binlik, daha sonra 1 ve 5 milyonluk banknotlar peşpeşe basılmaya başladı.

Kâğıda sığmayan, madeni olarak ihraç edilen 1000 ve 5000 liralık bozukluklar tedavülden kaldırılmış durumdadır. Paramızın bu inanılmaz bol sıfırlı serüveni, ivedilikle önlemler alınmadığı taktirde, yakın bir zamanda bizi 1 milyon liralık madeni parayla tanıştırsa hiç şaşırmayalım.

Demek ki, banknotlardaki artan sıfırlar, enflasyonun ne kadar süregelen⁽¹⁾ olduğunu ve nasıl da ülkeyi üretim ekonomisinden rant ekonomisine kaydırıldığını yeterince ifade etmektedir. Tersine de doğru olmak üzere, artan enflasyon oranı yüzünden banknotlara sıfırlar eklenmekte ve makro ekonomik dengeler bir türlü kurulamamaktadır. (10 000 000 nominal değerli kâğıt TL'nin tedavüle sokulması şimdilik ertelen-

miştir.) Kısacası, bol sıfırlı (nominal değeri yüksek) paramız, paradoksal olarak, düşük değerli (reel değeri düşük) bir para olup yenilenme gereksinimini doğurmuştur.

* *Halkın psikolojisi ve para ikamesi:*

Yeni TL gereksinimini yaratan ikinci neden, halkın elindeki paraya yaklaşımıyla ilgilidir. Halk, kağıt üzerinde değeri yüksek fakat piyasada satın alma gücü düşük olan bir parayı güvenilmez bulmaktadır. Dolayısıyla çeşitli alış-verişlerinde, tasarruf ve yatırım alışkanlıklarında TL yerine, ABD doları (\$) ve Alman Markı (DM) gibi daha sağlam paraları kullanma eğilimine girmiştir. Ekonomide fiili bir para ikamesi (dolarlaşma-marklaşma) olgusu yaşanmaktadır. Biliyoruz ki, para ikamesi, serbest piyasa ekonomisinin bir aktördür ve ulusal paranın istikrarsız ve korumasız olduğunun bir göstergesidir. Bunun bir kanıtı da, Türkiye'deki tasarruf sahiplerinin döviz tevdiat hesaplarının kabarklılığıdır.

Görülmektedir ki, ülkemizde yasaların da desteklediği biçimde yaygın bir para ikamesi yaşanmaktadır. TL, süregelen enflasyonist ortamda değer saklama özelliğini yitirmekte olduğu için bu olgu işlevsel hale gelmiştir.

Artık bir kez başladığı için geri

çevrilmesi zor bir süreç olduğundan, para ikamesinin yan etkileri de ağır olmaktadır. Yapılan çalışmalara göre, para ikamesi, ekonomide bağımsız bir para politikasının uygulanmasını engellemekte, döviz kurlarında hareketliliği artırdığı için maliye politikası araçlarını zayıflatmakta ve yanısıra, para basmaktan dolayı elde edilen geliri (senyoraj, tuğra hakkı) azaltarak kamu açığı finansmanını zorlaştırmaktadır.⁽²⁾

*** Devalüasyona elverişli olması:**

TL'nin \$ ve DM başta olmak üzere güçlü yabancı paralara karşı, ya piyasa eliyle ya da TCMB'nin gerçekçi kur politikası yoluyla değerinin düşürülmesi, üstelik bu işlemin sürekli bir şekilde yapılması, yani mini devalüasyonlar, yeni ama güçlü bir TL'nin yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Devalüasyonun her zaman ihracat gelirini arttırmadığını ve potansiyel enflasyonist etkiler taşıdığını hepimiz bilmekteyiz.

*** Hesaplamalarda kolaylık:**

Paranın pul olduğu yargısı psikolojik sınırları aşmıştır. Parayla doğrudan ve sürekli ilişkisi olan bankacı ve muhasebeci kesiminin, hesaplamalarında kolaylık ve hız sağlasın diye, üç sıfırsız banknotlarla çalışmak istemesi ve bunun hal-

kın özlemiyle örtüşmesi, yeni TL arayışına bir ivme kazandırmıştır.

Peki, yeni TL nasıl olacak ya da olmalıdır?

III. Yeni TL, Ama Nasıl?

Bununla ilgili bir çok yöntem öne sürülebilir. Parasal reform çerçevesinde ilk akla geleni -hatta uygulama planı da hazır olanı- paradan sıfır atmak. Buna, paranın adını değiştirmek, mevcut paranın fiziksel özelliklerini geliştirmek, TL'nin satınalma gücünü arttıracak önlemler almak vb. yöntemler eklenebilir. Dikkat edilirse, bunların hemen hepsi; uygulanması kolay ve sonuçları çok çabuk alınabilen para politikalarını gerektirmektedir.

*** Sıfır atmak:**

Parasal reformun en basit tipinde, tüm fiyat ve finansal aktiflere uygulanacak şekilde sıfırları atılmış yeni bir para ekonomiye sürülebilir. Bu, temelde bir makyaj değişikliğidir; mürekkep, kağıt, hesaplama alanlarında bazı tasarruflar sağladığı için yararlıdır.⁽³⁾ 1980'den sonra, hiperenflasyonlu ülkelerden pek çoğu parasından bir kaç sıfır sildi. Örneğin; Brezilya (en son para birimi Real), Hırvatistan (Kuna) ve Uruguay'ın (Yeni Peso) sildiği sıfır sayısı 3, Meksika'nınki (Yeni Peso) 4, İsrail (Yeni Şekel) ile Ukrayna'nınki (Hryvnya) 5, Yugoslavya (Yeni Di-

nar) ile Bolivya'nınki (Boliviano) 6 ve Arjantin'ininki (Pezo) ise 10 olmuştur.⁽⁴⁾ Buna göre, eğer Türkiye parasından sıfır silecek olursa, bu alanda dünyada ne ilk ve ne de sonuncu olacaktır. Ancak şu noktayı özellikle vurgulamalı ki, adı geçen ülkelerinin birçoğunda enflasyon % 500-% 1000 oranlarında seyir etmiştir. Örneğin; 1983'te İsrail ve 1988'de Arjantin'de % 500 olan enflasyon, Bolivya'da ise, Sachs'a göre dünyada 7. büyük enflasyon ünvanını elde etmiştir (Ağustos 1983-84'te % 20 000, Mayıs-Ağustos 1985'te yıllık bazda % 60 000).⁽⁵⁾ Söz konusu bu ülkeler, hiperenflasyonlu diğer bütün ülkeler gibi genellikle ortodoksi ya da heteredoksi istikrar programları uygulayarak enflasyonla mücadele etmeye çalışmışlardır. Bu mücadelenin tek başına paradan sıfır atarak değil, kesinlikle bir (heteredoksi) istikrar programı eşliğinde yapılması amaçlanmıştır.

TL'den kaç sıfırın atılacağından çok, hangi ölçüte göre sıfır atılacağı önemlidir. Latin Amerikan hiperenflasyonu (üç ve daha fazla rakamlı enflasyon) Türkiye'de varolsaydı, paradan en az üç sıfırın atılması önerilebilirdi. En genel ve anlamlı ölçüt, enflasyon oranı olduğuna göre, bu oran yükseldikçe, silinecek sıfır sayısı da artırılmalıdır.

Aslında kaç sıfırın atılacağı, halkın bekleyişlerine değil, para otoritelerinin reel değişkenleri (ulusal

üretim, para arzı, döviz kuru, vb.) yorumlamasına bağlıdır. Elbette bu yorumlar bekleyişlere uygun düşmelidir.

Ayrıca, hesaplamalarda kolaylık, hız ve tasarruf kaygısı, atılacak sıfır sayısını belirlemede bir diğer ölçüt olabilir. Bir ölçüt de, ölçütsüzlük, yani TCMB'nin keyfiligidir ki, bu, serbest emisyonunun bir uzantısıdır. Buna, TCMB'nin dönemin hükümetinden alacağı siyasal sinyallere göre davranması da denilebilir.

* *Ad değiştirme:*

Parasal reformun en radikal tipi, paranın adının değiştirilmesidir. Bu, paradan sıfırın atılması operasyonunu da kapsar. Bu yüzden bu reform tipi ilkinde göre daha kapsamlı ve daha karmaşıktır, dolayısıyla uygulanması daha uzun bir süre alabilir.

Burada iki seçenek vardır:⁽⁶⁾

– Ya üretim etmenleri fiyatlarının (ücret, faiz, kira, kâr) hiçbir değişme dikkate alınmadan eski para yenisiyle değiştirilebilir, bir başka deyişle, eski para yenisine 1'e 10 dönüştürülebilir. (1948'de Almanya'da örneğine rastlanan bu reform, reel ankeslerin miktarını büyük ölçüde azaltarak ekonomide büyük bir daralmaya neden olduğundan, enflasyonu baskılanmış ekonomilerde tercih edilir).

– Ya da uzun vadeli kredi sözleşmeleri için yeni faiz oranlarına göre olmak üzere bir geri ödeme (dönüşüm) planı ortaya koymak amacıyla yeni para ileri sürülür. Örneğin, 1000 Arjantin Pesosunu 1 Austral'e eşitleyen 1985 tarihli Austral Planı, yeni bir para birimine geçişi; fiyat ve ücretlerin dondurulması ve sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması ile desteklenmek istenmiştir. Heteredoks istikrar programına uygun olan bu durumdan gevşek bütçe, gevşek para arzı ve aşılamayan borç yükümlülükleri yüzünden vazgeçilince, Arjantin ekonomisi yeniden bir krize girmiştir. Ortalama aylık enflasyon oranı (1986-90 döneminde) neredeyse % 20'yi bulan bu ülkede istikrar şansı Nisan 1991 tarihli özelleştirme ağırlıklı Konvertibilite Planı ile elde edilmiştir.⁽⁷⁾

Benzeri bir parasal reform 1986'da Brezilya'da "1000 Cruzeiro = 1 Cruzado" olarak saptayan Cruzado Planı ile gerçekleştirilmiştir. Brezilya hükümeti, ücret ve faiz oranları gibi parasal değişkenleri (enflasyona karşı) endekslemesine son vererek, bir başka deyişle, çapa politikası (tüm fiyatların anahtar olarak seçilmesi) sonucu tüm fiyatlar ve döviz kuru dondurarak, yeni bir para birimi olan Cruzado'yu yürürlüğe koymuştur.⁽⁸⁾ Sabit bir kambyo kuru ve faizlerin düşürülmesi Plan'ın başarısı için öngörülürken,

bütün bunlar popülist politikacıların tercihini yansıtmıştır.⁽⁹⁾

Genellikle şok istikrar politikası karakterinde olan heteredoks politikalar, enflasyonla mücadelede Arjantin'in 1985'ten, Brezilya'nın ise 1986'dan sonra bir başarısızlık dönemi yaşamasına yol açmıştır. 1985'te İsrail'in de diğerlerinden farklı olarak yakaladığı başarının asıl anahtarı, aşırı fiyat denetimidir, hatta bir kaç aylığına dondurulmasıdır. Özellikle IMF eksenli ortodoks istikrar modelinin şiddetle reddettiği bu önlem; bütçe disiplini, arz ve talep yanlı fiyat istikrarını esas alan gelirler politikasıyla birlikte heteredoks istikrar programının ana gövdesini oluşturur.

Türkiye'de ise genel kabul gören ve uygulama alanı da bulmuş olan, monetarist ortodoks istikrar politikaları, 24 Ocak 1980 Kararları'na baştan sona yansıtılmıştır. Para arzının denetiminden TL'nin devalüasyonuna ve korumasız bırakılmasına, fiyatların serbestleştirilmesinden kamu harcamalarının daraltılmasına dek bir çok moneter politika istikrar programına konulmuştur. Anti-monetarist politika olarak, sübvansiyonlar kaldırılmamış ve kamu harcamalarının bir fon ekonomisi çerçevesinde yönü değiştirilmiştir. Elbette bu, gelişmekte olan bir ülke olarak, Türkiye'yi, ortodoks politikalar üzerinden örtülü bir popülist istikrar programı uyguladığı için çok

fazla garipsememek gerekir. 5 Nisan 1994 Kararları da, iktisadi sistemi dönüştüren 24 Ocak İstikrar Programının daha liberal çizgisini yakalamaya çalışmıştır.

*** Fiziksel özelliklerini geliştirmek:**

Sağlam paraya sahip gelişmiş ülkeler (GÜ) de dahil pek çok ülke, zaman zaman kağıt ve bozukluk parasının fiziksel özelliklerini değiştirmektedir. Basit bir işlem gerektiren bu düzenleme; paranın hammaddesi (kağıt-maden), boyası-rengi, harf-rakam ve simgeleri, ebatı, vb. özelliklerinin yüksek kalitede olmasını öngörür. İleri para basımı teknolojisi bu olanakları, artı bir maliyet karşılığında sağlayabilir. Amaç, parayı eline alan insanlara, onun herhangi bir maden ya da kağıt parçası olmadığını hissettirmektir. Elbette parayı "para" yapan, toplumun ona değer ölçme, değişim ve tasarruf aracı olma gibi işlevleri yüklemesidir. Yüksek kalitedeki fiziksel özellikler ise sadece paranın ayrıntılarıdır.

*** Paranın satın alma gücünü arttırıcı önlemler:**

Neredeyse bütün iktisadi sorunların kökeninde, paranın değeriyle oynamak yatmaktadır. TL'yi içinde bulunduğu krizden kurtarmanın bir yolu da, az gelişmiş ülkelerin

(AGÜ) genel yapısını dikkate alarak, denilebilir ki, yapısal istikrar programını uygulamaktır. Bu program, özelliği gereği şok değil, aşamalı istikrar politikaları ile ilintilidir ve bunun bir bileşeni de heteredoksi politikalar olabilir. Yapısalcılık, başta yüksek enflasyon olmak üzere her iktisadi krizin ekonominin yapısından kaynaklandığını ve çözüm olarak kurumsal reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini öne süren bir yaklaşımdır. Buna göre, örneğin parasal reform yapılmalıdır. Ancak bu reform; vergi reformu, kamu harcamaları reformu vb. içeren bir istikrar paketinin sadece bir parçası olmak durumundadır; yani diğer reformlarla birarada, birbirinin eksikliğini tamamlayarak uygulanmalıdır. Reformcu görüşlerin hareket noktası, doğal olarak devletin pek çok iktisadi faaliyete müdahale etmesidir.

Para reformunun en önemli ayağı, "TL'yi koruma yasası"nın yeniden yaşama geçirmektir. Bu, geriye gitmek biçiminde anlaşılırsa da; iki adım ileriye gidebilmek için bir adımın geri atılmasında hiçbir sakınca görülmemelidir. Burada, adı değiştirilmiş ya da sıfırları atılmış yeni TL'den çok, kendisine itibar kazandıracak para ve maliye politikalarını ve diğer iktisat politikalarını eşgüdüm halinde uygulanmasını sağlayacak bir parasal reform önerilmektedir.

Elbette, bir ulusal para salt yasalarla korunamaz. TL'nin değeri ne sadece yasalarla ve ne de onun fiziksel özelliklerini değiştirerek yükseltilebilir. Hele sıfırları atarak, hiç. Bunlar belki bir ölçüde psikolojik açıdan gerekli ya da yararlı olabilir. TL'nin değeri konusunda en etkin politika, onu halkın gözünde değerli yapacak önlemler almaktır. Bir; halkın TL'den kaçışını engellemek. Bunun için bir kere para ikamesi olgusunu yaratan nedenleri ortadan kaldırmak gerekir. Ayrıca, ülkenin para birimini dolar ya da markın değil, TL'nin temsil ettiğine halkı bilinçlendirmek gerekir; çünkü işin düğümü, halktır. İki; TL'nin satınalma gücü artırılmalı. Bunun için rant ekonomisi bırakılıp üretim ekonomisine geçilmelidir. Şu andaki yüksek faizlerle bunun başaramayacağı bellidir. Üç; büyüme ve nüfus artış hızı dikkate alınarak TCMB para basmalıdır. Yoksa piyasada bol miktarda bulunan her mal gibi, paranın da değeri (fiyatı) düşecektir. Dört; TL'nin değeri korunmak isteniyorsa, onun anti-enflasyonist alt yapısı kurulmalıdır. Bunun için sıfırı paradan değil enflasyondan atmanın yolu bulunmalıdır. Her ülke gibi Türkiye de kendine özgü anti-enflasyonist politika modelini geliştirmek zorundadır.

IV. Bu Arayış Nereye Kadar?

Yeni para arayışının, sıfırları atıl-

mış ya da adı değiştirilmiş TL'nin dolaşıma sokulmasıyla sona ereceği düşünülebilir. Ancak bu arayışın devam edebileceği olasılığı da vardır. Çünkü paradan sıfır atılması teknik bir iş olup kolaydır. Yine de bundan dolayı halkın kafasının karışmayacağını hiç kimse garanti edemez. Bir çok iktisatçının da dediği gibi,⁽¹⁰⁾ özellikle beş sıfır atılırsa, birden herşeyin çok ucuz görülmesi tüketimi arttırabilir; bundan yararlanmak isteyen üretici ve esnaf kesimi fiyatları yukarı çekerse, sonuç, tam tersi olur. Bu nedenle, beş sıfır atma operasyonunun enflasyon üzerindeki psikolojik etkisi bir kez daha gözden geçirilmelidir.

Yeni para arayışının, kullandığımız paranın "iyi para"⁽¹¹⁾ özelliğine sahip oluncaya kadar süreceğini de belirtmeliyiz. Reel değeri nominal değerinden ya da piyasa fiyatı resmi fiyatından yüksek olan paraya iyi para denir. İyi para koşulları, enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde zorlukla gerçekleştirilir.

Bilinmelidir ki, yüksek enflasyon, nicel yönünden çok nitel yönü ağır basan bir kavramdır. Bir ülke için % 50, ılımlı bir enflasyon oranı iken, bir başka ülke için yüksek kabul edilebilir. AGÜ için oldukça iyi bir hedef olan %10'luk enflasyon, GÜ'de yüksek sayılabilmektedir. Yüksek enflasyon, ürünlerin pahalı satılmasına yolaçtığı ve bundan yüksek kârlar elde edilmesini özen-

dirdiği için toplam GSMH'de de bir artışa neden olabilir. Salt kısa bir süreliğine üretim ekonomisine hizmet ediyor gibi görünen yüksek enflasyon, uzun vadede mal ve finans piyasalarında spekülâtif faaliyetleri arttırarak rant ekonomisini besler hale gelir. Bu nedenle enflasyon her zaman çağdaş ekonomilerin (paralı ekonomilerin) başbelasıdır; ancak bu bela GÜ'de konjonktürel, AGÜ'de ise yapısalıdır. Bu bağlamda belki şu denilebilir ki, ister AGÜ, isterse GÜ, her ülke hakettiği enflasyon ile yaşar.

Yeni para, yüksek enflasyonla mücadelenin bir gerekçesi ya da sonucu ise; enflasyon her yükseldiğinde para "eski"yecek ve tekrar "yeni"lenecektir.

Acaba halk, her "yeni"lenen parayı benimseyebilecek mi? Benimsemezse Gresham Yasası işlemeye başlayacaktır. Bu yasaya göre, "kötü para iyi parayı piyasadan kovar." Buradaki kötü para, reel (olması gereken) değeri düşmüş eski para olup hemen elden çıkartılmaya yüz tutmuş para iken; iyi para ise, reel değeri yüksek olduğu için harcanmaya kıyılmayan ve sağlam döviz gibi tasarruf edilmeye elverişli yeni paradır. Dolayısıyla kötü para alışverişe konu olduğundan piyasada kalacak. İyi para ise tasarruf nesnesi olarak piyasadan çekilecektir. Bu sakıncalı bir durumdur, çünkü bir ülkede iki farklı ulusal para işlem

göremez. Gresham Yasası, çift metal (altın ve gümüş) sisteminin geçerli olduğu 16. yy. Avrupa'sında geçerli olsa da, yeni para uygulamasına geçen günümüz ülkeleri açısından da teorik bir önem taşımaktadır.

V. Sonuç

Dünyada (Latin Amerika, Yugoslavya, İsrail vb. ülkelerde) yeni para, mutlak anlamda bir istikrar programıyla birlikte gündeme gelmiştir. Oysa Türkiye'de de çeşitli nedenlerle ve çeşitli dönemlerde istikrar programları uygulanmasına rağmen hiç bir zaman yeni TL ekonomiyeye sokulmamıştır. Belki bu durum, bir istikrar programının kesinlikle bir yeni parayla birlikte yürürlüğe konulmayabileceği varsayımıyla açıklanabilir.

Bütün istikrar programlarının, ülkeden ülkeye değişen nedenleri ve sonuçları sözkonusudur. Fakat değişmez -standart- bir neden vardır ki, o da yüksek enflasyonla mücadeledir. Değişmez sonuç ise, başarı garantisinin olmayışıdır. Nitekim bir AGÜ'de on yıllık bir dönemde iki-üç tane istikrar programı hâzırlandığına rastlanabilmektedir. Her yeni istikrar programı ondan öncekinin başarısız olmasının bir sonucudur. Unutmamalıyız ki, her yeni istikrar programı, uygulandığı ülkeye çok büyük maliyetler yükler. Büyük maliyetlere ve başarısızlık

olasılığına karşın, istikrar programlarının asıl uygulanmasının nedeni, AGÜ'de, genellikle iktisadi değil siyasaldır, günü kurtarma siyasetidir ve ileride daha büyük zararlarla karşılaşmama beklentisidir.

Günümüzde bir istikrar programının başarısı, salt o ülkenin içsel koşullarına bağlı değildir. Küreselleşen dünyada, küresel sermayenin denetimini adeta tekeline alan IMF gibi uluslararası finans kuruluşları hükümetleri istedikleri doğrultuda yönlendirebiliyorlar. Bu gerçeği gözardı ederek, istikrar programlarının başarısızlığı doğru bir şekilde tahlil edilemez.

Soru şu: Ülkemizde yeni TL'nin koşulları zaman zaman olduğu halde, yeni TL kavramı neden ekonomi ve hükümet çevrelerinde tartışılmamaktadır? Nedenlerden birisi, IMF ile yaptığımız stand-by anlaşmalarında yeni TL'ye ilişkin bir IMF telkininin olmayışıdır. Türkiye dahil her kapitalist AGÜ, siyasal bağımsızlığa sahip olsa bile, IMF'siz istikrar programını uygulamaktan çok uzaktır. Çünkü günümüzdeki istikrar programları IMF kredileriyle finanse edilmektedir. İlginçtir ki, IMF'li ve de IMF'ci bir istikrar programı genellikle başarısızlıkla sonuçlanıyorsa, bu aynı zamanda programı yukarıdan dayatan IMF'nin de başarısızlığıdır.

Kısacası, *Yeni TL*; Türkiye'de hayat pahalılığını tırmandıran enf-

lasyon ekonomisinin ateşini durdurmada bir "ilaç" olabilir. Adıyla ya da sıfırlarıyla oynanan yeni TL, başlangıçta çekici bir kavram gibi gözükabilir. Ancak etkin bir reçete için yeni TL'nin yetersiz bir ilaç olduğu ortadadır. Bunun yerine, ekonomiyi, oldukça zahmetli ve maliyetli olan yeni TL operasyonuna sürükleyen koşulları ortadan kaldırmak daha çarpıcı sonuçlar doğurabilir. Galiba "en" yeni TL'ye, onu para ikamesi girdabından kurtaracak iktisat politikalarını yapmakla ulaşılabilir. Kuşkusuz ekonomide "barış" zamanında uygulanan iktisat politikaları, "kriz" zamanında uygulanan istikrar politikalarından - ulusal anlamda - daha yararlıdır.

Kaynaklar

Arcan, Erişah. "Latin Amerika Ülkeleri ve İsrail'in İstikrar Programları ve Deneyimleri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, S. 9, Eylül 1998, ss.55-63.

Balkır, Canan. "Enflasyon ve Paradan Sıfır Atmanın Dayanılmaz Cazibesi", *Zaman Gazetesi*, 12.07.1998.

Oğuz, Şeref. "Yeni Lira, Eski Sakız", *Milliyet Gazetesi*, 26.06.1998.

Öniş, Ziya. "Democracy, Populism and Chronic Inflation in Turkey: The Post Liberalization Experience", *Yapı Kredi Economic Review*, Vol. 8, No. 1, June 1997, pp. 33-50.

Parasız, İlker. *Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, 2. b, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996.

Parasız, İlker. *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, 6. b, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1997.

Sağlam, Dündar. "Brezilya ve Cruzado Planı", *Maliye Yazıları*, S. 4, Aralık 1996-Ocak 1997, ss. 13-17.

Selçuk, Faruk. *Con Ahmet'in Devridaim Makinesi: Türkiye İktisadi 1994-1996*, Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

Dipnotlar

1- Süreğen (kronik) enflasyon, özellikle servet ve gelir eşitsizliği gösteren orta gelir ekonomileriyle ilgili bir olaydır. Bu düzeydeki enflasyonun en açık nedeni, süreğen mali dengesizliklerdir. Bkz. Ziya Öniş, "Democracy, Populism and Chronic Inflation in Turkey: The Post Liberalization Experience", *Yapı Kredi Economic Review*, Vol. 8, No. 1, June 1997, p. 34.

2- Faruk Selçuk, "TL'ye Güven Sağlanamadı", iç. *Con Ahmet'in Devridaim Makinesi: Türkiye İktisadi 1994-1996*, Ank: İmge Kit., 1997, s. 59.

3- İlker Parasız, *Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996, s. 131.

4- Şeref Oğuz, "Yeni Lira Eski Sakız", *Milliyet Gazetesi*, 26. 06. 1998.

5- Bkz. İ. Parasız, a.g.e.

6- İ. Parasız, a.g.e., ss. 131, 177-8 ve 197-8.

7- Bu Plan'ın yanısıra; İsrail, Meksika ve Uruguay'ın başarılı olan istikrar programları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erişah Arıcan, "Latin Amerika Ülkeleri ve İsrail'in İstikrar Programları ve Deneyimleri", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, s. 9, Eylül 1998, ss. 61-62.

8- Ayrıca, Cruzado Planı'ndan çıkarılacak sonuçlar için Bkz. Dündar Sağlam, "Brezilya ve Cruzado Planı", *Maliye Yazıları*, S. 4, Aralık 1986-Ocak 1987, ss. 14 ve 16.

9- Latin Amerika deneyimlerine göre, bu tercihi yansıtan, "populist yeniden-dağıtım" mekanizması maliyetli olma ve kaçınılmaz bir krize neden olma eğilimi göstermektedir. Eğer ilk aşamada büyük servet ve gelir eşitsizliğini düzeltmek için ciddi bir girişim yapılmazsa, özellikle demokratik yapılarda "popülist yeniden-dağıtım" gündemde kalmaya devam edecektir. Bkz. Z. Öniş, a.g.m., p. 37.

10- Örneğin, Canan Balkır, "Enflasyon ve Paradan Sıfır Atmanın Dayanılmaz Cazibesi", *Zaman Gazetesi*, 12.07.1998.

11- Merkez bankasının ihraç ettiği banknotların iyi para özelliğini taşıması için; 1) Paranın satın alma gücünün ve yabancı paralar karşısındaki değişim değerinin korunması, 2) Ödemelerde banknotların her zaman kabul edilebilirliğinin sağlanması ve 3) Banknotların her türlü kalpazanlığa karşı yüksek fiziksel kalitede üretilmesi gibi temel koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bkz. İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, 6. b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1997, s. 215.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (ŞUBAT 1999)

Ülkeler	GSYİH [•]	Tüketici Fiyatları [•]	Ücretler Kazançlar [•]	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ^{••} (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi ^{••} (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	4.2	1.6	4.0	4.7	-243.7	-209.8	4.75	7.75
Almanya	2.8	0.5	1.7	11.6	73.2	-6.1	3.19	4.50
Avustralya	5.0	1.6	3.6	8.1	-5.4	-15.5	4.75	8.75
Avusturya	2.7	0.7	b.d.	4.4	-6.7	-3.1	3.18	6.50
Belçika	2.2	1.0	2.5	13.1	15.4	12.6	3.31	7.25
Danimarka	3.4	1.7	4.3	7.4	2.0	-2.2	3.60	6.25
Fransa	2.8	0.3	2.0	12.3	27.6	38.3	3.06	6.55
Hollanda	3.4	2.2	3.4	4.9	14.2	21.3	2.50	5.25
İngiltere	1.6	2.8	b.d.	6.6	-32.3	0.3	4.88	6.50
İspanya	3.8	1.4	2.1	20.0	-23.1	5.3	2.87	6.25
İsveç	3.4	-0.6	3.0	6.9	16.8	5.0	3.40	3.65
İsviçre	1.8	b.d.	0.5	5.0	-0.3	21.6	1.17	2.88
İtalya	1.2	1.5	2.2	12.1	26.0	30.3	3.06	6.38
Japonya	-3.6	0.6	1.8	3.5	120.4	119.1	0.21	1.50
Kanada	2.3	1.0	0.8	8.8	12.9	-12.1	4.87	6.75

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 13 Şubat 1999

(•) Yıllık Yüzde Değişim.

(••) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

Görüşler

HÜSEYİN ŞEN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

Merkez Bankası Bağımsızlığı*

Son günlerde para politikasının oluşturulması için Merkez Bankalarının bağımsızlığını artırma konusuna büyük bir ilgi var. Bu amaçla, Şili ve Yeni Zelanda 1989'da yürürlüğe girecek yeni bir yasa kabul etti. Benzer amaçlarla Latin Amerika ve Doğu Avrupa'daki diğer birçok ülke de spesifik tasarılar üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca, sanayileşmiş pek çok ülkede de Merkez Bankasının özerkliğinin artırılması konusunda bazı müzakereler yapılmaktadır. Özellikle Avrupa Para Sistemi'nin üyesi olan bazı ülkelerin görüşleri doğrultusunda şekillenen Avrupa Para Birliği'ne doğru yönelişler, bağımsız ulusal Merkez Ban-

kalarından daha önce ülkelerüstü bağımsız bir Merkez Bankacılığı sistemine olan gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Bütün bu gelişmeler doğal olarak Merkez Bankaları ile hükümetler arasında istenilen ilişki hakkında önemli tartışmaları ortaya çıkarmıştır (Ayrıca, bkz. 'The Role of Central Banks', Richard Erb, Finance & Development, December 1989). Son bir kaç yılda bağımsız Merkez Bankalarının fiyat istikrarını sağlamaya

(*) Marta Castello-Branco and Mark Swinburne, 'Central Bank Independence', Finance & Development, March 1992, Vol: 29, No: 1, pp. 19-21.

yardımcı olabileceğini ileri süren; yoğun olarak kavramsal ve daha az düzeyde de ampirik konularda giderek büyüyen hacimdeki bir literatür gözlemlenmektedir. Ancak, bu görüş evrensel olmaktan uzaktır. Ayrıca, uygulama da böyle bir bağımsızlığı oluşturmayı amaçlayan konularla yeteri kadar ilgilenilmemiştir. Bu makale, Şili, Fransa, Almanya, Japonya, Yeni Zellanda, Hollanda, İsviçre, İngiltere ve ABD'deki düzenlemelerin daha ayrıntılı incelemesi temelinde bu konuları tartışmaktadır.

I. Bağımsızlık İddiası

Merkez Bankasının bağımsızlığının kanıtı şudur; politika oluşturulması uzun dönemli bir bakış açısı yakalamaya muktedir olabilen ve politik davranmayan bürokratların ellerindeyse, para politikasının kredibilitesi ve dolayısıyla da bu politikanın minimum reel ekonomik maliyetle uzun dönem fiyat istikrarını sağlama ve sürdürmedeki gücü artırılabilir. Bu görüşe ilişkin kavramsal temel, para politikasında "zaman tutarsızlığı" sorunu açısından daha yeni formüle edilmiştir. Seçilmiş karar alıcılarının hem enflasyon hem de istihdam veya üretim hedefleri varsa, bu kişilerin vaatlerinden vazgeçerek eskiden açıklanan enflasyonsuz para politikası üzerinden kısa dönemli menfaatler sağlama peşinde koşabilecekleri

açıkça görülebilir. Eğer karar alıcının para politikasını gevşetme niyeti gelir dağılımı ya da kamu gelirleri konularıyla ilgiliyse, yine benzer problemler ortaya çıkmaktadır. Karar alıcılar enflasyonsuz politikayı gerçekleştirme yönünde inandırıcı ve bağlayıcı bir taahhütte bulunamazlarsa, bu kişilerin kamuoyunun karar alıcıların sadece fiyat istikrarı hedefleri olduğuna inandıkları durum ile karşılaştırıldığında, göreceli olarak yavaş yavaş düşen bir enflasyon beklentileriyle beraber nominal faiz oranları daha da yükselecektir.

Zaman uyumsuzluğu sorununa ilişkin çözümler, karar alıcıların istikrarlı ve enflasyonsuz bir para politikasına bağlı kalacakları taahhüdüne kamuoyunu ikna etmeye yönelik ölçümlerle ilgilidir. Bazı iktisatçılar tarafından savunulan bir alternatif, para politikası için sabit kural yönteminin yasallaştırılmasını öngörmektedir. Tarihsel olarak, altın standardı sabit para kuralının oluşmasını sağlamıştır. Diğer bazı iktisatçılar ise, sabit kuralın istenilmeyen bir şey olduğunu iddia etmektedirler. Çünkü bu iktisatçılara göre esnek para politikası, para talebinde meydana gelen değişmelere karşı koymak ya da üretim şokları gibi beklenilmedik aksaklıkları ortadan kaldırmak için gereklidir.

Ancak, tamamen bağlayıcı nitelikteki parasal kurallar ile sıkı para

politikası tedbirleri arasında alabil-
diğine geniş bir alan söz konusu-
dur. Parasal karar alıcılar, ihtiyat
için kendi faaliyet alanlarını bir de-
receye kadar sınırlayan düzenleme-
ler yapmayı sık sık tercih etmekte-
dirler. Bahsedilen bu geniş alanda-
ki düzenlemeler, parasal hedeflerin
ilan edilmesini veya dışsal bir sınır-
lama olarak döviz kurlarının kuvvetli
bir paraya bağlanmasını içermekte-
dir. Ancak, bu gibi düzenlemeler ta-
mamen bağlayıcı bir nitelik taşıma-
dığından kredibilite problemini tam
olarak çözmez. Sabit döviz kuru re-
jimine göre, örneğin, seçilmiş sabit
kurun kredibilitesi önemli olmakta
ve dolayısıyla da esnek kur siste-
minde ortaya çıkan aynı politika ko-
nuları, özellikle talep yönlü politika-
ların durumu, önem kazanmaktadır.

Fakat, yukarıdaki düzenlemeler
bir yandan para politikasını daha
şeffaf yaparak bu politikanın kredi-
bilitesini artırırken; diğer taraftan da
bazı para politikası tedbirlerine im-
kân sağlamaktadır. Para politikası-
nın performansını kontrol etmek ve
değerlendirmek genelde zor olabi-
leceğinden, daha şeffaf bir para po-
litikasının uygulanması potansiyel
açıdan önem kazanmaktadır. Temel
parasal ilişkilerin politika deęi-
şiklikleri ile nihai sonuç arasında
uzun süreli ve değişken olan gecik-
meleri içermeye eğilimi söz konusu-
dur. Bu nedenle, karar alıcıların ni-
hai hedeflerindeki deęişmeleri ya

da diğer faktörleri yansıtan güncel
gelişmelerin düzeyini ayırt etmek
zor olabilir.

II. Bazı Karşı İddialar

Çok sayıda iktisatçının bağımsız
bir parasal otoriteye sahip olma-
yı bir meziyet görmesi yukarıdaki
açıklamalara aykırıdır. Ayrıca, bu
görüş evrensel olmaktan da uzaktır.
Ekonomi politikasının en önemli un-
surunu belirleyen seçilmemiş Mer-
kez Bankası karar alıcıları fikri ba-
zen demokratik prensiplere aykırı
olarak da görülebilir. Bu görüşün
"hiçbir Merkez Bankası hiçbir za-
man tam olarak hükümetten bağımsız
değildir" realitesini dikkate alma-
dığı görülmektedir; hükümetlerin
para politikasını her zaman etkiley-
ebilecekleri resmi ya da gayri resmi
pek çok sayıda yol mevcuttur. Hatta
bunun bazı uç örnekleri de mevcut
olup; hükümetler Merkez Bankası-
nın statüsünü bile tamamen değiştir-
rebilmektedirler. Bu konuda ortaya
atılan diğer bir eleştiri de bağımsız
para politikası ile diğer iktisat politi-
kaları, özellikle mali politikalar ile
döviz kuru politikaları, arasındaki
çatışmanın potansiyel maliyetine
ilişkindir. Bununla beraber, para po-
litikasının tam bağımsız olması iste-
nilen şeydir. Çünkü tam bağımsız
bir para politikası, iktisat politikası-
nın diğer alanlarındaki yanlış uygu-
lamaların maliyetini daha net bir bi-
çimde ortaya koyar.

Bağımsız Merkez Bankalarına ilişkin daha önemli bir endişe ise, bu bankaların gerçekte daha iyi bir uzun dönem enflasyon performansı sağlayıp sağlayamayacağı konusundadır. Merkez Bankaları kendi dahili hedeflerine ve motivasyonlarına sahip oldukları sürece, enflasyonsuz bir para politikası sürdürülmesi hedefiyle çatışma halinde olabilirler. Örneğin çok sayıda akademik çalışma, Merkez Bankasının faaliyetlerinin bu bankanın statüsünü etkileyecek güce sahip gruplarla çatışmadan kaçınma ve otonomisini sürdürme isteği ile bankanın politika tedbirlerini uygulamaya koyma alanları gibi faktörler tarafından etkilenebileceğini ortaya koymuştur. Söz konusu çalışma, politik realitelerin önemine işaret etmekte; Merkez Bankaları için diğer güvencelerin de varolmaması durumunda, gerçekten bu bankalarının faaliyetleri para politikasının kredibilitesi problemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, seçilmiş karar alıcıların karşılaştıklarına benzer enflasyonist eğilimlerin ortaya çıkma riski de söz konusu olmaktadır.

Bazı ampirik çalışmalar Merkez Bankası bağımsızlığının enflasyon performansını artırdığı tezini desteklemesine rağmen, bu konudaki bulgular sonuçsuzdur. Ayrıca, önemli bir Merkez Bankası yasal bağımsızlığı mevcut olmasa bile, enflasyon performansının daha iyi olduğunu

gösteren bazı kural dışı örnekler de vardır. Japonya ve Fransa bunun önemli örnekleridir. Japonya'da uygulanan para politikasının politik bakımdan bu ülkenin yasalarında belirtilenden daha bağımsız olduğu görülmektedir. Fransa'da ise, Avrupa Para Sistemi'ne ilişkin düzenlemeler şüphesiz önemli bir dışsal disiplin kaynağı teşkil etmekte ve finansal sınırlandırmaya bağlılığın da kısmi bir işareti sayılmaktadır. Yüksek oranda Merkez Bankası bağımsızlığının söz konusu olduğu ülkelerde önemli ölçüde çözüme kavuşturulmuş temel bir konu, düşük oranlı enflasyon için kökleşmiş sosyal tercihlerin varlığıdır. Bu tercihlerin varlığı, daha güçlü bir finansal disiplin ve daha iyi enflasyon performansının gerçek nedenidir. Böyle bir durum söz konusu ise, birisi Merkez Bankası bağımsızlığının fiyat istikrarına ilave katkılar yapıp yapmayacağını merak edecektir.

Ampirik çalışmalarda genellikle bağımsızlık ölçümünün temelini oluşturan yasal düzenlemelerin, her zaman gerçek bir bağımsızlık göstergesi olmadığı kabul edilmesi gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, politikacılar Merkez Bankası üzerinde etkide bulunma konusunda çok farklı yöntem ve olanaklara sahiptirler. Sonuç olarak, para politikası sonuçlarının önemli ölçüde belli bir zamandaki belli şahsiyetlere bağlı olduğu söylenebilir.

III. Uygulamaya İlişkin Problemler

Bağımsız bir Merkez Bankası oluşturmanın önemini kavrayan bir ülkenin iki ana soruna dikkat etmesi gerekir. Birincisi; ülkedeki politikacılar ve genel olarak da toplum resmi bağımsızlığın hangi derecesini istemektedir ve bu bağımsızlığın hangi derecesinin gerçekçi olması muhtemeldir? Merkez Bankasının bağımsızlığının para politikasının kredibilitasını artırabilmesi prensipte kabul edilse bile, istenilen bağımsızlık derecesinin ülkeye özgü çok sayıda faktöre bağlı olması muhtemeldir. Bu faktörler, bir ülkedeki enflasyonun tarihi seyri, ülkenin siyasi sistemindeki mevcut yasa, yürütme ve yargı kuvvetlerinin karşılıklı olarak birbirlerini denetlemelerinin niteliğini, kamuoyunun ekonomik konulara olan duyarlılığını ve ülkenin finansal piyasalarının gelişme düzeyini kapsamaktadır.

İkincisi; Merkez Bankası bağımsızlığının istenilen derecesi dikkate alındığında, para politikası uygulanmasının belli zamanlarda kişilere bağlı olmayacağı gibi bir durumda bağımsızlığın söz konusu derecesini korumak için ne gibi düzenlemeler gerekmektedir? Bu gibi düzenlemelerin detaylarının çok önemli olması muhtemeldir. Ayrıca, Merkez Bankası yöneticileri ile politikacıların çalışma eğilimini etkile-

yen motivasyonların ve Merkez Bankası yöneticileri ile politikacılar arasındaki yasal ve yasal olmayan ilişkilerin niteliğinin dikkate alınması gereklidir. Bu alanlardaki güncel uygulamaların farklı biçimleri aşağıda özetlenmiştir.

IV. Resmi Para Politikası Sorumluluğu ve Uyuşmazlık Çözümü

Merkez Bankasının politika uygulamadaki görevi, en azından siyasi otoritelerle müzakereleri, herkeşçe bilindir. Fakat, Merkez Bankaları için bu bağlamda bile değişik bağımsızlık dereceleri söz konusu olmaktadır. Alman Merkez Bankası (The Bundesbank) ve İsviçre Ulusal Bankası (The Swiss National Bank) en bağımsız Merkez Bankaları olarak kabul edilir. Hükümet politikaları Bundesbank'ın paranın iç ve dış değerinde istikrarı sağlamadaki yasal rolüyle uyuşmazsa, Bundesbank'tan hükümet politikalarını dikkate alması istenmemektedir. Diğer tarafta, İsviçre Ulusal Bankası'ndan İsviçre Federal Hükümeti'ne danışmanlık yapması istenmekte (veya tersi), fakat bankanın onayının alınması istenmemektedir. Diğer bir uç örnek ise, İngiltere Merkez Bankası (The Bank of England) ve Fransa Merkez Bankası (The Bank of France) gibi Merkez Bankalarıdır. Bu bankalar hem hükümetin danışmanı hem de para politikasının uygulayıcı-

cıdırılar. Ancak her iki ülkede de para politikasına ilişkin önemli kararların alınması hükümete aittir. Bu iki uç arasındaki Merkez Bankalarının bir kısmı uygulamada öngörülen resmi- yasal pozisyonlarından daha fazla ya da daha az bağımsız olabilirler (örneğin, sırasıyla Japonya Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası).

Diğer Merkez Bankaları (örneğin, Hollanda ve Yeni Zelanda Merkez Bankaları) üçüncü bir tür düzenlemeyi takip etmekte; bu tür düzenlemeyle Merkez Bankaları muazzam bir para politikası otonomisine sahip olmaktadır. Fakat bu tür uygulamada Merkez Bankaları geniş ölçüde hükümetçe kontrol altına alınabilmektedir. Bu düzenlemelere ilişkin önemli bir nokta, Merkez Bankası üzerindeki herhangi bir etkinin olup olmadığının açıkça belirtilmesidir. Bu tür bir uzlaşmayla, para politikasının nihai sorumluluğunun hâlâ hükümete ait olduğu kabul edilmesine karşın, hükümet üzerinde etkin bir disiplin kontrolünün ve Merkez Bankasının hükümetle ilişkilerinde de bir güvence sağlanması amaçlanmaktadır.

V. Yasal Hedefler

Daha yüksek oranda yasal bağımsızlığa sahip olan Merkez Bankaları, genelde paranın iç ve dış değerinde istikrarı vurgulama ve göreceli olarak da dar kapsamlı yasal

bir makro-ekonomik yükümlülüğe sahip olma eğilimindedirler. Örneğin 1989'dan sonra Şili ve Yeni Zelanda ile Almanya ve Hollanda'da görülen bu genel eğilimin, para politikasının kredibilitesini yükseltme isteği açısından izahı mümkündür. Karar alıcıların farklı hedefler arasında yer değiştirme isteği, kredibilite probleminin kaynağını oluşturmaktadır. Çok amaçlı veya belirgin olmayan yasal hedeflerin bu istekle uyumlu olması olası değildir. Bunun yerine, karar alıcılar para politikasının şeffaflığını azaltma eğiliminde olacaklar; böylece hem Merkez Bankası hem de siyasi liderliğin sorumluluğu zayıflamış olacaktır. Bütün bu hususlar, bağımsız bir Merkez Bankasının uygulayacağı para politikası için fiyat istikrarının açık bir biçimde tanımlanan yasal hedefini, yani tek bir hedefin önemini göstermektedir. Geçmişte uygulanan para politikasıyla ilişkisini kesmek ve geleceğe yönelik olarak daha yüksek bir para politikası kredibilitesini teşvik etmek isteyen bir ülke için, Merkez Bankasının parasal sınırlama konusunda iyi bir imaja sahip olduğu bir duruma karşı çıkılabilirken, özellikle Merkez Bankasının yasal temsilciliğindeki açıklık derecesi önem kazanmaktadır.

VI. Para Politikasının Sorumluluğu ve Kontrolü

Para politikası hedeflerinin açık bir biçimde tanımlanması, para politikasının yükselen kredibilitesi için tek başına yeterli değildir. Ayrıca, bağımsız bir Merkez Bankasının bu hedeflerin başarılması için motive edildiği konusunda kamuoyunun ikna edilmesi gerekmektedir. Buna ilaveten, bu durum kamuoyunun para politikasının performansını istenilen ölçüde değiştirebileceğini ve doğrudan ya da dolaylı olarak bu politikanın oluşturulması ve uygulanmasından mesul olanların sorumlu tutulmasını gerektirmektedir.

Yeni Zelanda hariç, hemen bütün ülkelerin Merkez Bankası mevzuatların tamamı güçlü bir sorumluluk ve değişim mekanizmasını onaylamamaktadır. Bununla beraber, daha yüksek oranda bağımsızlığa sahip olan Merkez Bankalarının büyük bir kısmı para politikasının kamuoyunca denetimini kolaylaştırmak için performanslarının nispeten daha kolaylıkla fark edilebilen ölçütlerinin elde edilmesine ve kendi hedeflerinin politika oluşturulmasında somut bir kılavuz haline dönüştürülmesine imkan sağlamaya çalışmaktadır. Alman Merkez Bankası ile İsviçre Merkez Bankası örneğinde bu durum parasal nitelikli tüm hedefler için taahhüt biçiminde gerçekleşmektedir. Hollanda'da yer alan Avrupa Para Sistemi döviz kuru mekanizmasına üyelikte aynı işlevi görmektedir. Yeni Zelanda'da

enflasyon için özel bir hedef politika (1993'ün sonuna kadar % 0-2 arasında dolaşan bir enflasyonu hedefleyen) oluşturulmuştur. Bu hedef politika, Merkez Bankası Başkanının gerçek performansının ne olduğuna endekslenmiştir. Kanada'da böyle bir enflasyon hedeflemesi tesis etmiştir. Benzer teklifler ABD içinde yapılmıştır.

VII. Merkez Bankası Kurullarının Rolü, Kompozisyonu ve Atanması

Merkez Bankası kurullarının rolü ve kompozisyonu, Merkez Bankaları ile hükümetler arasındaki ilişkinin niteliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Merkez Bankası kurulları hükümetin Merkez Bankasının kararlarını doğrudan etkilemede resmi bir yolu sembolize etmektedir. Hükümetler etkin bir biçimde Merkez Bankası kurulları üyelerinin tamamını olmasa bile çoğunluğunu atamakta, ve bu kurullarda re'sen (ex officio) ya da istişare heyeti üyeleri şeklinde özel olarak hükümeti veya hazineyi temsil eden kişiler de bulunabilmektedir. Fakat, daha yüksek oranda bağımsızlığa sahip olan Merkez Bankalarında, hükümetin bu kurullara atama yapma yetkisi üzerinde genel olarak birtakım kısıtlamalar mevcuttur. Bu tür sınırlamalar hükümet dışı atama önlemlerini, atama sürecinde hükümet dışı katılımı, ya da hükümetlerin Merkez Ban-

kası kurullarını kendi atadığı kişilerle tika basa doldurma imkanlarını kısıtlamak için göreceli olarak Merkez Bankası yöneticilerinin daha uzun dönemli görev yapmalarını içermektedir.

VIII. Hükümet Finansmanı Üzerindeki Sınırlamalar

Para politikası bağımsızlığının potansiyel olarak önemli bir yönü, hükümeti finanse eden Merkez Bankası üzerindeki yasal kısıtlamaların kapsamı olabilir. Şili, genel olarak bu konuda sıkı kısıtlamalara sahip olan bir ülkedir. Bu ülkede Merkez Bankasının doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir şekilde kamu harcamalarını finanse etmesi (savaş zamanı ortaya çıkacak durumlar hariç) ve herhangi bir hükümet, kamu kurumları veya kamu teşebbüslerince çıkarılan kağıtların Merkez Bankası tarafından satın alınması yasaklanmaktadır. Almanya, İsviçre, ve Hollanda gibi diğer ülkelerde de, kanunlar Merkez Bankasının doğrudan kamuya kredi sağlaması üzerine sıkı kısıtlamalar getirmektedir. Ancak bu ülkelerde açık piyasa işlemleri esnasında hükümet kağıtlarının alınmasına imkan verilmektedir.

Şüphesiz bu tür kısıtlamaların temsilî olarak önemli olmalarına karşın, Merkez Bankasının hükümete kredi sağlanması üzerindeki yasal sınırlamaların tekniksel açıdan

etkinliği pek belirgin değildir. Uygulamada, özellikle Merkez Bankası bağımsız değilse, bu kısıtlamalar etkin olmayabilir. Yine, aleni olarak parasal istikrardan sorumlu olan bir Merkez Bankası bağımsız olduğunda da bu tür kısıtlamalara gerek duyulmayabilir. Bununla birlikte, yasal sınırlamalar nispeten daha az gelişmiş finansal piyasalara sahip; Merkez Bankasının bağımsız olmadığı ülkelerde, bu sınırlamalara itibar edildiği ölçüde, parasal kısıtlamalara destek olması bakımından faydalı olabilir.

IX. Merkez Bankasının Bütçesel Bağımsızlığı

Para politikasının bağımsızlığının derecesi ne olursa olsun, Merkez Bankaları finansal açıdan genelde hükümetten bağımsız önemli bir serbestliğe sahiptirler. Merkez Bankaları özellikle gider bütçelerini çoğunlukla kendileri hazırlayabilmektedirler. Bunun istisnaları, Fransa, Japonya, ve Yeni Zelanda Merkez Bankalarıdır. Politika bağımsızlığına sahip bir banka için muhtemel endişe, bütçesel bağımsızlığın olmadığı bir durumda hükümetler dolaylı bir biçimde bankanın kaynakları kullanma hakkını kısıtlayarak bankanın politikası üzerinde yersiz etkilerde bulunabilmesidir. Yeni Zelanda'da hükümetle müzakere edilen ve yıllık bütçe onaylanmasını gerektiren uygulamadan daha ziyade beş yıllık

bir dönemi kapsayan finansman anlaşmasıyla Merkez Bankasının bütçesel bağımsızlığına ilişkin endişe giderilmiştir. Merkez Bankasının aleni olarak hükümetin para politikasını uygulaması durumunda, finansal bağımsızlık için hiçbir zorunlu politika tartışmasının mevcut olmadığı görülmektedir.

X. Sonuç

Şu ana kadar ki ampirik bulgular inandırıcı olmaktan biraz uzak olmasına karşın, kavramsal zeminde Merkez Bankası bağımsızlığının uzun dönem enflasyon performansını iyileştirmede önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bununla beraber, vurgulanması gereken en önemli nokta şudur: Merkez Bankasının kurumsal çerçevesine ilişkin ayrıntılar, yasal Merkez Bankası bağımsızlığının fiyat istikra-

rının sağlanmasına yapabileceği katkının belirleyicisi olmaktadır. Ayrıca, bu ayrıntılar Merkez Bankasının yasal bağımsızlığın sürdürülebilirliğini de belirlemektedir. Bunların büyük bir kısmı yasal olmayan kurumsal ve politik düzenlemeler ile Merkez Bankası yöneticileri ve politikacıların faaliyetlerine yönelik motive edici faktörlerin varlığına bağlıdır. Bu nedenle, kurumsal çerçeve belirlenirken para politikasının amaçlarıyla hedeflerine ilişkin düzenlemeleri yapmak ve para politikasının şeffaflık derecesini maksimize etmek suretiyle Merkez Bankası hükümet ilişkilerinin daha az yasal olan bu yönlerine ilişkin yapılanmaya daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Bu durum özellikle geçmişteki değişken ve genelde de yetersiz parasal sınırlamalara karşı politika kredibilitesi oluşturmaya ça-

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu :Tel:Fax:

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1999 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 5.000.000.- TL
 1 Yıllık: 9.000.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

- T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319
- Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No. 10469-5
- Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9
- Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768
- T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

1989-1998... EFES PİLSEN VE SANAT...

1989 Herbie Mann (Konser) Jose Feliciano (Konser) **1990** Efes Pilsen Blues Festival I, Lezginka Halk Dansları Topluluğu (Gösteri) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1991** Efes Pilsen Blues Festival II, İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1992** Efes Pilsen Blues Festival III, Olympia Brass Band (Konser) Evita (Müzikal) **1993** Efes Pilsen Blues Festival IV, Gizli Oturum (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1994** Efes Pilsen Blues Festival V, İstanbul Annendir Çocukum (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Nikah Kağıdı (Oyun, Yunus Emre Kültür Merkezi) Swingle Singers (Konser), Kız Kulesi Aşıkları (Sinema Filmi) Çözümler (Sinema Filmi) İstanbul Film Festivali (Çeşitli Sponsorluklar) **1995-1996** Efes Pilsen Blues Festival VI, Bir Kadının Anatomisi (Sinema Filmi) Yerçekimli Aşklar (Sinema Filmi) Aşk Üzerine Söylenmemiş Her Şey (Sinema Filmi) Noel Baba ve Karun Hazinesi (Sinema Filmi) Bir Erkeğin Anatomisi (Sinema Filmi) Bir Şehir, Bir İnsan (Sinema Filmi) Mektup (Sinema Filmi) Akrebin Yolculuğu (Sinema Filmi) Yoluma Giderken (Sinema Filmi) Glub Glub (Oyun, Yılana Komedi Grubu) Viktor Pikaizen-Ahmet Kanneçi (Konser) Seneye Bugün (Oyun, Tiyatro İstanbul) Nereye Kadar (Oyun, Tiyatro İstanbul) Çetin Ceviz (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eskimeyen Oyun (Oyun, Tiyatro İstanbul) Aktör Kean (Oyun, Tiyatro İstanbul) Avusturya-Macaristan Haydn Orkestrası/İdil Biret (Konser) Çöplük (Oyun, Tiyatro Stüdyosu) Matmazel Julie (Oyun, TOBAV) Hadi Öldürsene Canikom (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Olmayan Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeşil Papağan Ltd. (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Bina (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İlk Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Gitgel Dolap (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Maymun Davası (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) IV. Murat (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kıyamet Sularında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kamyon (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) İçerdekiler (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Giydirici (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Abdülcanbaz (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Kardeş Sofrası (Oyun, AST) Bir Ceza Avukatının Anıları (Oyun, AST) Histeri (Oyun, Tiyatro Stüdyosu) İnadına Yaşamak (Oyun, AST) **1996-1997** Efes Pilsen Blues Festival VII, Otobüs (Oyun, AST) Oscar (Oyun, Tiyatrokare) Şaka Şaka (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Kadınlardan Konuşalım (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) 8 Kadın (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Babaannem Yüz Yaşında (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Orkestra (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Küheylan (Oyun, Hadi Çaman Yeditepe Oyuncuları) Kadı (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu) Yeni Baştan (Oyun, Tiyatro İstanbul) Hizmetçiler (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Nihavend Mucize (Sinema Filmi) **1997-1998** Efes Pilsen Blues Festival VIII, Akrep (Oyun, AST) Sanat (Oyun, Tiyatro İstanbul) Eski Çamlar Bardak Oldu (Oyun, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu) Tosca (Opera, Devlet Opera ve Balesi) Yosma (Oyun, Dostlar Tiyatrosu) Söyleyeceklerim Var (Oyun, Gülbiz Sururi Tiyatrosu) Sen Beni Sevmiyorsun (Oyun, Yeditepe Oyuncuları) Kaşık Pizza (Sinema Filmi) Avcı (Sinema Filmi) Antigone (Oyun, Tiyatro Oyunevi) Allahaismarladık Cumhuriyet (Sadri Alışık Tiyatrosu) Küçük Bir İş İçin Yaşlı Bir Soydan Aranıyor (Oyun, İstanbul Devlet Tiyatrosu)

HONDA CIVIC'TEN YOL MANZARALARI.

Antalya, Kemer

Izmir, Coşma

Bolu, Abant

Muğla, Bodrum

• 1.4 lt. SOHC, 16V, 90 PS / 1.6 lt. SOHC, 16V, 120 PS • PGM-FI

ANADOLU GRUBU Anadolu Honda Otomobilci A.Ş. bir Anadolu Grubu ve Honda Motor Co. Ltd. ortaklığıdır. Honda, otomobilinin model, teknik özellik ve renklerinde değişiklik yapma hakkını saklı tutar. Honda Civic 4 Kapı, tüm Honda modelleri gibi 3 yıl sınırsız kilometre garantisi ile sahiptir. www.honda.com.tr

HONDA CIVIC 4 KAPI